

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 45/46, година XIII, јул – децембар, 2015.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Уредник
Радослав Вучковић

Уредништво
Злата Коцић, др Горан Максимовић, Обрен Ристић, Милица Миленковић,
Мирослав Тодоровић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић,
Славиша Миливојевић и Зоран Гавриловић

Секретар уредништва
Зорица Бранковић-Басарић

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Зоран Гавриловић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 е-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата 1000 динара, за иностранство двоструко.
Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили
Министарство културе и информисања Републике Србије и Општина Сврљиг

Лектура и коректура
Милица Миленковић

Слика на корици
Детаљ са преслице из сврљишког краја (1913. година)

Техничка припрема
Млађан Ранђеловић

Штампа
Галаксијанис Луково, galaksijanis@gmail.com

ISSN 1451-3218

Бдења

Видосав Стевановић

ДОЛЊА ЗЕМЉА

По наредби часне Високе Командатуре нас тројица, мој помоћник и асистент, млади Јохан Шварц, ја који пишем овај извештај, виши војни доктор-хирург у пешадијском пуку Виртемберг са седиштем у Београду Франц Фрајденфелд, и мој послужитељ Ханс, упутили смо се маја 1732. према југу у крајеве

које називамо турским мада су под влашћу Његовог Царског и Краљевског Височанства, нека Му Бог подари дуг живот и добро здравље.

Пред полазак ми је саветовано да отворим четворе очи, да ништа не узимам здраво за готово и да узем у обзир беду ондашњег становништва и, као последицу хроничне неухрањености, њихову склоност да мешају измишљено и стварно, да превиђају очигледно и да опажају оно што не постоји. Тај савет сам имао на уму приликом рада на терену и придржавам га се и приликом писања овог извештаја који ће многим, дужан сам упозорити, изгледати као опис страшног и неразумљивог сна или као производ болесне имагинације.

Све се десило онако како следи. Ништа нисам додао, ништа не одузимам.

Описима природе и људи нисам вичан па ћу преузети понешто од путописаца који су овуда прошли пре мене и чак боравили међу урођеницима.

„...Древност ове земље испод Дунава потврђују многобројни народи који као да су се, током прохујалих векова, слагали један преко другог, просто се таложили на дну дубоке и вреле посуде историје што их је топила и сагоревала тако брутално да се задах и данас осећа...

Беда њихових коначишта је неописива, подећа на нека ранија времена. Прљавштина слагана деценијама, стенице, буве, вашке, смрад, сточна балега посвуда, задах лоја, људи који се никада не купају и који мрзе воду, на све стране богаљи и просјаци, рахитична деца, жене млитавих дојки, свађе, туче, пијанство и промискуитет... Урођеници, чије смо настамбе имали прилике да посетимо, нису као ми нити као било који други европски народи. Живе са стоком или стока живи са њима у земуницама и потлеушицама, покривеним сламом и без прозора...“

И тако даље. Не бих да Високу Команду замарам оним што свакако већ зна боље од мене. Ово овде се не исплати освајати нити држати под окупацијом.

Као хирург и војни доктор не познајем довољно предмет који ми је означен као сврха испитивања.

„Ради се о вампирима, Хер Доктор. За вашу информацију, то су мушкарци и жене који из неког разлога устају их својих гробова и пију крв живима, све док им се не придруже под земљом. Појавили су се, наводно, тамо где вас упућујем. Гласина, жалби и молби за помоћ има толико да морамо проверити о чему се ради. Команданти локалних одреда и неких локалних милиција биће вам на располагању по снази писане наредбе који вам дајем. У случају потребе командујте њима. Замените их или стрељајте. И сналазите се. На пут полазите сутра.“

Усудио сам се упитати: „Зашто сте, поред толико официра племенитог порекла, изабрали баш мене, сина простог добоглице из турских крајева? И касапина, како ме ти племениташи зову?“

„Бићу отворен са вама, Хер Доктор. Управо зато. И зато што сте особа без маште и без поетских склоности. Ви нећете бубрег прогласити јетром нити срце помешати са израслином на плућима. Као помоћника шаљем вашег асистента, младог Јоханеса Шварца, зато што је чиста супротност вама. Допуњаваћете се, исправљаћете један другог. Послуживаће вас онај ваш немак што га, не знам због чега, зовете Ханс.“

То је био најдужи разговор који сам са једним претпостављеним обавио у мојој војној каријери.

Већ прве ноћи на путу – налазили смо се у бедној колиби што је заударала на прљаве станаре и мокраћу оваца и коза – обратих се мом асистенту с којим до тада ниједном нисам разговарао ни о чему изван нашег посла.

„Знате ли нешто о вампирима, Хер Шварц?“

Као да сам отворио сандук из кога су искочиле све наказе и сподобе овога света испод Дунава. Млади Јоханес је знао много о вампирима – и више од тога. Објаснио ми је појаву и настанак мита о вампирима, његову раширеност међу свим народима око Медитерана, особито на Балкану, и то у крају у који смо се упутили, чак и у нашој Царевини и Краљевини последњих година, томе је додао неколико својих филозофских тумачења и метафизичких спекулација.

„За већину људи вампир је крвопија који напада спаваче током ноћи и, усисавајући им животну снагу, изазива њихову спору смрт. Кад сунце сија, вампир остаје у свом мртвачком ковчегу или у сандуку испуњеном земљом са његовог гроба. Спава отворених очију, пацови га бране од сваког нежељеног посетиоца. Има бледу кожу, истакнуте и зашиљене секутиће, црвене усне, дугачке нокте. Руке су му мртвачки хладне као и остали екстремитети, полни орган такође... Вампир живи тако што га време које пролази не носи мало по мало према смрти, он користи докле може крв живих, од тога се подмлађује и постаје јачи, свој крај одлаже докле има жртава и хране или док му се не стане на пут одговарајућим средствима... Дата му је способност да изађе из било чега, да уђе било где и да види у тами што је завидна предност у нашем полумрачном свету.“

Још неколико ноћи слушао сам објашњења млађег колеге, и у сну су ме пратиле његове речи и неке чудне сподобе, гушио сам се. Као да ми нешто седи на грудима и опипава врат.

Ширење писмености и свима доступне књиге завртеле су памет новим генерацијама које тврде да се налазимо у добу просвећености и веку светлости, мада ми старији не примећујемо ништа од тога: свет је ружан и заостао као и раније, једино се наша Царевина и Краљевина издваја као острво разума, добре владавине и побожности.

У том новом свету, и поред свег бурног напретка науке и филозофије, судећи по младом Шварцу, има више вампира него икада. Слободна мисао је подложна свакојаким заразама и пре-

носи је слободно као што се креће. Треба је, дакле, зауставити свим средствима.

Најзад смо стигли у насељено место које нам је назначено као епицентар догађаја, жалбе су стизале из свих насеља околу.

То је велико село које није постало градић, и неће, куће су раштркане на све стране, у средини је скромна црква налик колиби, у њој брадати и чупави поп који се крсти чим нас угледа и чим му окренемо леђа. На картама је забележено као Кхао или Кал. Сву власт сачињава кмет, једини дебелушкаст и румен међу мештанима, остали су мршави, убледели, понеки прави костури, непрестано причају о гозбама које су некада правили, од тога још више изгладне. Све што је било добро догађало им се у прошлости, лоше се догађа сада и плаше се још горег. Нема писмених. Поп службу врши без књиге, кмет сеоске рачуна држи у глави. Не знају наш језик.

Један омалени хромац, наш некадашњи војник, а вероватно је боравио и код наших непријатеља, служи нам као преводилац, плаћамо га остацима оброка и не поверавамо му разлог нашег доласка.

Понеки од мештана покушавају да се с нама споразумеју знацима које изгледа једино Ханс разуме, а њега ни ја не разумем, не увек, остаће непознато шта хоће да нам испричају. И кмет им је, каже Хромац, забранио да нам се обраћају без његове дозволе. То разумем, и ми имамо цензоре и организовано хватамо шпијуне.

Али сам га ипак упозорио, тог месног насилника који се нама клања до земље, за било шта убудуће мораће мене да пита. Љутито је погледао Хромца и потом ме пољубио у руку, тако се овде исказује покорност господару.

Жалбе и молбе за помоћ су, као што је часној Високој Команди познато и пре и боље него мени, долазиле из свих места чији се атари граниче са овим насељем и понеких насебина које се додирују са овима. Тако је утврђено према нашим војним картама које почињу детаљније обухватати тек освојена подручја, полудивља и преплављена густим и често непроходним шумама, али стратешки важна за будуће продоре према истоку. Најстарије жалбе и молбе су датиране пре двадесетак година, њихов број је непрекидно растао, најновије су стигле пред наш полазак. Писане су разним писмима и на различитим језицима, али преведене на службени царски и краљевски језик,

разумљив цивилизованом свету, све казују о безмало истој ствари.

После разних болештина и епидемија с којима је становништво некако излазило на крај, углавном рачунајући на здравље и плодност својих жена и на древну чињеницу да увек неко и некако преживи, појавило се једно зло које нису до тада познавали и које их је застрашивало више од свега пре. И погађало их је тамо где су се до тада сматрале нерањивима и заштићенима, у саму срж плодности. Младе и лепе жене не успевају више достићи доба за природну репродукцију. На самом крају тог процеса, кад девојке постају жене и будуће мајке, кад их сви желе, почињу слабити и бледети као да им крв некако отиче из тела, не помажу ни боља храна и ни старинска лековита средства, ускоро више не могу ходати и умиру мршаве и слабе као да их је нешто појело изнутра. Ружнима и онима које нико неће – то се не догађа, живе докле им здравље траје и плоде се ако се нађе неко да им помогне у том послу, корисном за село и за државу. Иначе нелепа раса овдашња од тога бива још ружнија, налази се на ивици наказности.

Последице те појаве погађају и млађи део мушке популације: не жене се, не слушају старије, неће да раде, туку се и опијају, беже од војне обавезе, неки се одмећу у шуме и постају хајдуци који пљачкају путнике и намернике на путевима, усуђују се и да насрну на мање одреде војника или на касарне без утврда. Сељани су им редовне жртве, ваљда зато што се добро познају.. Томе се мора стати на пут иначе ће ови крајеви опустети и отомански аскери поново ће их ставити под власт Стамбола.

Сва насеља около тврде да та пошаст долази из Кала, тамо се родила и тамо се крије. Каљани, са своје стране, окривљују све друге, укључујући и наше часне трупе, свега тога наводно под отоманцима није било, ретко су и свраћали овамо. И ја сам, сазнавши о тој појави понешто тек пред полазак, добио наредбу да, уз помоћ мог млађег колеге и асистента, утврдим о чему се ради и да предузнем потребне мере на основу широких овлашћења Високе Команде. Ако је нешто гангренозно, треба га одсећи. Ако није гангренозно, сачекати. Ако је нешто треће, размислити.

Какав задатак! И каква одговорност за човека попут мене, послушном команди и оданом цару! Ако нечег нема у правилима службе, онда то не постоји. Мој посао се не може описати као тражење игле у пласту сена, није било ни игле ни сена. Ја морам пронаћи нешто о чему ништа не знам и за шта не знам ни

да постоји. Ноћи сам провео будан, питајући се шта да радим, одбијајући приче о вампирима Хер Шулца који их је мењао сваког дана. И одлучио сам се за испитивање чињеница, одвајање стварног од вероватног, уклањање немогућег и проверавање сопствених закључака на крају. Тако ћу исказати своју послушност претпостављенима и препоручити се за напредовање.

Прво смо утврдили да то зло – за сада га не могу назвати болешћу ни божјом казном – напада искључиво младе жене. Мушкарци болују и умиру од познатих ствари, већина овде не дочека старост, нико на то главу не окреће. Друго: нема преживелих нити повратника из смрти који би нам могли посведочити бар своје тлапње и духовна лутања. Треће: све те младе жене сахрањене су уредно и према кршћанским правилима која су овде понешто прилагођена паганским успоменама живља, није оскрнављена црква ни онај који на небу борави. И, што је можда најважније, ниједна од тих младих жена није током свог телесног пропадања могла испричати било шта разумљиво нити се пожалити на неког и нешто. Њихови су духови ишчезавали пре него што им крв отекне из тела. Одједном, то више нису биле оне пређашње особе, ако су уопште биле особе. Из наведених података се види да се нисам имао за шта ухватити.

Остало ми је, дакле, једино да чекам нови случај и да се на њему – или на више њих, ако имам среће – егзактно уверим шта је плод имагинације неухрањених и преплашених људи, шта истина. Са Шварцом или без њега. Прва два месеца ништа се није догађало, нико се није разболео, лето се ближило крају. Морао сам се виђати са попом и кметом и, уз Хромчеву помоћ, водити с њима дуге разговоре е да бих нешто сазнао. Поп је монотono понављао да је крај света близу и да је он спреман дочекати га. И, крстећи се, непрекидно је испијао шнапс. Кмет је понављао од јутра до мрака шта је јео, шта ће јести и шта би могао јести да га клета судбина није осудила да се брине о локалним несрећницима, без њега би се побили између себе или би нестали на неки други начин.

Морао сам бити стрпљив, стојички подносити несносну врућину, лошу храну, главоболни шнапс и спавање на слами у брвнари недалеко од гробља где нас је кмет пакосно сместио, све тврдећи да ће нам ту бити боље него код његове куће. Млади Шварц је немирно спавао, бунцао у сну, викао као да има грозницу и морао сам га прегледати: није нашао симптоме ниједне мени познате болести, појачао сам му исхрану и забранио

пиће. Мој асистент је ипак мршавио и свакој јутра бивао блеђи него претходне вечери. И Ханс ми је неколико пута знацима ставио до знања да би требало кренути на пут.

Строги дрил у нашој часној војсци доноси добре резултате и у цивилном животу, пуном неодређености и сумњивих ствари, у то сам се још једном уверио. Научи човека да спава са једним оком отвореним и да буде увек спреман супротставити се непријатељу. Пробудих се једне ноћи и, на месечевој светлости, видих да поред мене клечи Хромац и знацима ми показује да ћутим. Одговорих на исти начин, то сам научио поред Ханса. Хромац ми даде знак да устанем и пођем за њим. Прескочисмо Ханса који је блажено спавао и обресмо се на месечини. Хромац ми прошапута да нешто морам видети сопственим очима, иначе нећу веровати. „Показаћу вам где се налази Хер Шварц.“ „Зар није у брвнари?“ „Само пођите за мном. Тихо и опрезно. Ја ћу вас водити.“ И тек тада приметих да има шиљате уши и косу скупљену у нешто налик коњском репу. Зашто мој болешљиви асистент – коме сам препоручио и што више спавања – ноћу тумара по овом сабласном селу? Следио сам Хромца, корачао по његовим стопама, прескакао ограде, провлачио се кроз врзине и питао се да ли сањам. Округао црвени месец повремено је залазио за облаке и поново се појављивао да нам осветли пут и да нас можда надгледа.

Обресмо се надомак неке колибе, мање и бедније него остале. По мојој процени налазила се на крају села, поред тамне храстове шуме. Хромац ми знацима нареди да ћутим. „Само стрпљиво“, прошапута ми на уво. Сакривени иза густе врзине, посматрали смо колибу која је на месечини изгледала као повећи гроб. Глава ми поче отежавати. Очи ми се склапаху. Хромац ме пробуди и руком показа према колиби. Из ње је управо излазио нико други него мој асистент, млади Шварц. Шта се то, дођавола, збива са новим нараштајима? Хоџао је полако и посрћући, лице му на месечини беше мртвачки бледо, чинило се да спава отворених очију. Покушах да устанем и да му помогнем, мом залуталом млађем колеги – ниједан параграф у реглеману не забрањује да војници и млађи официри посећују курве и остале сумњиве сподобе – али ме снажна Хромчева рука задржа иза врзине. Да није важно, не би се усудио на тако нешто: ни отпуштени војници не смеју додиривати официре.

Кад је мој асистент нестао у правцу наше брвнаре, Хромац ми прошапута: „То није све, Хер Доктор. Будите стрпљиви још мало.“ Нисам имао шта рећи. Занемео сам од изненађења. Чим

напуститите нашу Царевину и Краљевину нађете се у свету без реда и закона. Што је код нас горе, код њих је доле. И стране нам света нису исте. И наша света вера је код њих изврнута као да нам се подсмевају. Добро је ако вас не убију и ако сачувате здраву памет. И паде ми на памет мисао на коју се не бих усудио без ове изузетне ситуације, приписујем је утицају овдашњих подземних сила. Зашто наша часна Висока Команда стално изнова осваја ове крајеве? За моје службе трипут смо се повлачили и враћали се.

Нисмо морали дуго чекати. Из колибе изађе нека особа, застаде и загледа се у месец. Као да га изазива, учини ми се. Или као да се приказује храстовима, трави, цвећу које замириса око нас. Била је то млада и лепа жена, тек изашла из девојаштва, бледа лица и црвених усана, складна и висока, лаких покрета. Дугачка црна коса падала јој је до пуних бокова и голних бутина. Такву лепотицу нисам никада видео, поготову полуголу, огрнуту само белом хаљином која се отварала на све стране. Осетих како ми крв брже струји, како дамари туку у мојим слепоочницама и замало обневидех, морадох да протрљам очи. Лепотица се упуту према нама као да клизи по земљи и, док сам чекао да нас открије, прође поред нас и упуту се према селу, као да прати несрећног младог човека који је тек напустио. Нисам чуо шум њених корака нити било шта друго, задивљено сам гледао витка леђа и пуне бокове како се вију испред мојих очију и косу која се преплиће и расплиће као накот гипких и блиставих змија.

Опхрва ме задах белог лука: Хромац је мазао час мене час њега том биљком која се овде користи као лек против свих болести и додаток уз шнапс. Устаде и пође, устадох и ја и пођох за њим као да сам без воље и без официрског ауторитета. Ходали смо погурени, готово пузали као извиђачи на непознатом тлу, пратили смо ону појаву коју је месец, играјући се са облацима, час скривао, час показивао. Хромац ми је помагао кад бих се спотакао или кад бих на кратко онемоћао. Не знам колико смо дуго ишли за најлепшом женом коју сам видео. Месец зађе и поново изађе, видех да пролазимо поред наше брвнаре. Неколико тренутака касније нађосмо се на неуређеном, у траву и шипражје зараслом сеоском гробљу на коме сељани дању нападају краве и овце. Хромац је сигурно ходао између разбацаних гробова као да је заборавио на краћу и сасушену ногу, ја сам тетурао за њим.

Жена застале и окрете се. Опазила нас је. Зачусмо сиктање као да су се змије пробудиле и узнемириле у травуљини око нас. Продорни женски врисак ми запара уши. И намах се претвори у милозвучну песму од које онемоћаш, клекох и прострех се по земљи. Као да ми неко седе на груди, као да ме неки прсти стегоше око врата. И преплави ме задовољство какво никада нисам осетио. Онесвестио сам се, признајем, први пут у каријери: ми доктори не патимо од слабих живаца. Кад сам дошао себи, Хромац је седео поред мене, осећао се на бели лук и на нешто јаче од тога. „Све је готово.“ Једва сам схватио где смо и неодређено се присетио шта се догодило. Или сам то можда сањао? Придигох се и обазрех. Оне жене није било. Хромац ми поможе да устанем. „Зове се Станоика. Тако се звала. Умрла је годину дана пре нашег доласка. Једино сам ја сумњао да она сиса крв осталим младим и лепим женама. И неким мушкарцима понекад. Повео сам вас да се сами уверите, иначе ми не бисте веровали. Млади Хер Доктор је много пре вас схватио да нешто знам, испитао ме и почео лутати ноћу. Изненадили смо је и уплашили. Украо сам јој покров пре него што се сакрила у гробу. Више неће узнемиравати младог Хер Доктора, ни друге. И сеоске жене ће поново мене сматрати вешцем и ђаволовим слугом.“

Бележим скрупулозне мере које сам предузео чим се сунце појавило на истоку. Затворио сам Јохана Шварца, мог бившег асистента, у брвнару. Ханса сам поставио пред вратима, да му додаје храну и воду и спречава га да изађе. Потом га послао до најближе касарне наше војске да, на основу мога писма, тражи одговарајућу помоћ. Попу и кмету сам наредио да се не одвајају од мене. Две ноћи нисам спавао да бих будан дочекао било шта неочекивано и неодређено. Показало се да локални шнапс помаже у бдењу, једино што се главобоља непрестано повећава. Кад су из гарнизона стигла двојица мојих колега и један судија, наредио сам попу да црквеним звоном сазове мештане и сви смо се, са Хромцем иза нас, упутили на гробље. Лако смо нашли гроб на коме се примећивало да је недавно отворан. Мештани су радо помогли приликом ископавања сандука који се налазио у том гробу. Био је стар, натруо, очигледно од дугог боравка под земљом. Кад смо га отворили, унутра смо нашли младу и лепу жену која је изгледала као да спава. Они ближе гробу препознали су је као Станоику.

Приликом аутопсије, коју сам извршио пред својим колегама, судијом, попом и кметом – тек опорављеном Јоханесу

Шварцу смо допустили да додаје инструменте – нашли смо следеће: 1. Нешто свеже усисане крви у плућима. 2. Артерије и вене не беху, као што је код мртвих, испуњене усиреном крвљу. 3. Сви унутрашњи органи – плућа, јетра, бубрези, слезина, црева беху врло свежи као код здраве особе. 4. Материца, међутим, беше надувена и упаљена и као захваћена распадањем. 5. Кожа на рукама и ногама је отпадала, али се на њеном месту обнављала нова кожа. 6. Никли су нови нокти. Напомена: очи нисмо успели затворити, тако да се све време чинило да нас Станоика посматра и да ми њима хоће нешто рећи.

По завршеној аутопсији, према уџбеницима из ранијих времена и према овдашњим обичајима, кметови и изабрани људи одсекоше главу том лешу, одвојише све удове, рашчерецише остатак и све то спалише на ломачи на коју је грање прилагало читаво село. После тога наступи народно весеље. Моје колеге и судија, који преузеше бригу за ућуталог Јоханеса Шварца, узеше на себе да пепео који смо прикупили понесу са собом и просују га у првој већој реци. На основу овлашћења које ми је дала часна Висока Команда, одлучио сам остати овде и уверити се лично да таквих појава више неће бити. Ханса и Хромца поставио сам пред вратима бараке, нека се смењују на стражи. Закључао сам врата, затворио једини прозор, једем и пијем што мање могу, не спавам. И чекам сваке ноћи. Оне сјајне очи ћу угледати и усред најгушће таме...

Мићо Цвијетић

У БЕСУДНОЈ ЗЕМЉИ

У БЕСУДНОЈ ЗЕМЉИ

Гледао сам како гори наш град,
Видео како горе градови редом,
Шуме, поља, планине и реке,
Како гори човек, гори и небо,
Све воде их не моглоше угасити.
У пламену села, куће и наш дом,
Нестаје једна бесудна земља.
Слушао сам са згаришта
Непознатог певача,
Глас који је оплакивао
Све худе погорелце.
Још су по густишима тумарали
Само ретки миљеници среће,
Заогрнути зеленим лишћем
Бивше сунчеве деце.

ГОРКА СЛОВА

Није живот што и пољем проћи.
Борис Пастернак

1.

Кад бисмо се нашли повремено у друштву,
Весели Силађи, станодавац блиског пријатеља,
Младим сабеседницима, кроз магновење чаше,
Сумирао би умно и болно своју господску тугу:
Лако се родити, ал ваља живјети пријатељу.
Држао би нам горка слова властитог губитка;
Понајпре лепе Емануеле, која га остави због пића,
Са добрим намештењем код више судске инстанце;
Предочавао нам непреболне туге, очински опомињао,
Сабирао и одузимао, сводио болне и поразне рачуне.
Виђали смо га и касније, у централној улици, у „Ловцу“,
У задимљеној биртији у Сарајеву, са сумњивим гостима,
Осматрали како чемерни Александар, најчешће с ногу,

За шанком, у друштву сапатника и сродног друга Вјека,
У заносним тренуцима, по мери своје геометарске струке,
Премерава дно тамних чаша, усудних милиметара живота.

2.

У оно спокојније време, препричавали бисмо често,
У нашим младалачким заносима и нетремицама,
Поступак и речи славног филозофа, професора Ивана;
Он је заклон од свакодневног, уз бајковити свет гљива,
Налазио, превасходно, у рајској метафизици винске пене.
Једном га декан, у нелагоди, позва на угодан разговор,
И благо упозори да то не приличи његовом имену и звању;
Филозоф надређеном колеги поднесе најкраћи извештај:
*Овај свијет не могу да поднесем ни пијан,
А камо ли да га поднесем тријезан.*

П. С.

У оно време, нису ме толико горка слова дотицала,
А сада, у честим мучним часовима, дођу ми као наук;
Сетим се виспрених речи, које сам давно узбуђен слушао.
Бејаху то блиставе искре ума, из уста древних мудраца.

СРУШЕНИ ГРАД

Остависмо срушени град,
У праху и пепелу наше куће,
Многи су лили горке сузе,
Као Јеремија над Јерусалимом.
Рушена су васцела царства,
Вековима славне земље и градови;
Од Вавилона, Троје и Александрије,
Картагине, Рима и Цариграда,
До Лењинграда и Белог града,
Па наше древне престонице
И други српски златни градови;
Разорене библиотеке и храмови,
До заветне капеле на Ловћену;
Немилице руше и благо на Косову,
О коме пева вечна, српска туга.
Срушене су и Куле близнакиње,
Разарају немилеце Багдад и Дамаск.
И поред толиких рушења и паљевина,
Свет није никад на оба ока прогледао.
Остависмо и ми у рушевинама све,

Заувек, у пепелу, и сан о повратку.
Колико смо завидели онима
Који су увек били без дома,
Па нису ни имали шта да изгубе.

СУСПРЕТ

Кад се кршевитом стазом враћаш дому,
Сведићим оком меркала ме шарка,
Опружена на сунцу, на топлом белутку,
Сикти и унезверено палаца језиком,
Устремљене главе на пролазника.
Ако је каменом у главу,
Она ће стрелом у срце.
Мирољубиво се у страху мимоилазимо,
Једно другом главу чувамо.
И свако наставља својим путем.
Име јој се поново не поменуло,
Да је не призивам прагу и кући.

ГЛАСОВИ

Непознати ме гласови опомињу,
Време је да поспремим кућу;
Већ одавно призивају у сну,
Они које сам давно изгубио.
Причињава ми се да чујем тавне позиве
Несуђених младенаца и залеђених сватова,
Из давнина их преносе полуделе међаве.
И свет је већ прилично остарио.
Онај који га створи из ништа,
Одавно је и Он у зрелом добу.

ИЗБОР

Страшне битке, дању и ноћу,
Највише водиш сам са собом,
Мале победе преумиш у поразе.
На криво те одведу,
Као да бољи избор
Никада ниси ни имао.
Увек удариш главом

О тврду стену на путу.
Као да те лукави ум,
На препреке наводи.
Опоменеш се речи,
Николе Јерусалимца:
*У добро сумњам,
У лукаво више.*

ТЕЛО

Као да неком другом припада,
Не препознајеш своје тело;
Све мање се на њега ослањаш,
Као што су се и многи други
Поздани ослонци изгубили.
Само се душа добро држи,
Као подмлађена лудо заигра;
Побуди давне пусте жеље.
Али, све је мање снаге у телу,
Све мање времена да их остварује.
А што је занавек изгубљено,
Треба и из душе избрисати.

СТИД И СУЗЕ

Није ме нимало изненадило,
Кад се злбници осуше на мене,
Злурадим погледом и речима;
Дрзнух се да узмем бољи залогај,
Неку мрвицу већу од дозвољеног.
Сваким даном ми поново,
Праведници нешто ускрате,
Што не бејаше премало
Да не би јако заболело.
У себи скривам стид и сузе.

Мирослав Б. Душанић

НЕСПОКОЈ

ДРАМА У НАМА

Негдје с јесени у раним деведесетим
Нестала су лица која су красила
Наша свратишта
Сада у предјелима непознатим
У предјелима далеким
Осамљени
И у сопственом тијелу заробљени
Испијамо дан по дан
Ноћ по ноћ
Молимо тишину за њих
Молимо тишину за нас

ГОМОРА

*Дошла је, да све наше тотеме уједини
и све наше народе.
Ернесто Карденал*

С ватром се пуне сви простори
сва поља у тамној измаглици.
И једно вријеме све изгара,
све лети, све поскакује и пропада
у ватреном загрљају.
Ништа неће бити као што је било,
јер свако је по овом закону створен
и ту само пролазно.

ПЈЕСНИЦИ У ТУЋИНИ

Сатима стресају прашину
Миришу стара писма
Траже у њима отиске прстију
У сваком нечитком слову
Нејасној мрљи

Изблиједјелој ријечи
 Препознају сузу
 Онда им буде лакше
 И у чврстом убјеђењу
 Како тамо свима недостају
 Задовољно одлазе у шетњу

ТАЈАНСТВЕНИ ЗНАКОВИ

Могу бити све / Остави ме у мраку
 Хорхе Луис Борхес

Мој пријатељ се отиснуо у свијет
 Одлучио да живи у избјеглиштву
 Путује доста необично –
 Као слијепи путник
 Настанио један Борхесов стих

Посебно ужива да га ишчитавају
 Уз титраву свјетлост свијеће –
 Осамљени рибар одложи мрежу
 И чита гласно на шпанском

Мој пријатељ не зна овај језик
 Али му ипак драго
 Да уз Богородичино бдјење –
 У полусјени пред починак
 Буде рибаров вапај или молитва

НЕСПОКОЈ

Кажу, остављамо трагове
 трептаји и уздаси се не броје
 ни врисак
 ни ехо амбиса
 ни звјездане тишине
 ни сјећања на сјенке и хоризонте
 ни сањане слике
 ни импресије с путовања

Па добро, ко да ми каже
 ако кос запјева, да ли то нешто значи

да ли су трагови
кад град спава у мојој несаници
или само заблуда
вијугава стаза кроз поље чичака и плаво небо
желио бих знати
цијеле ноћи свијет ми на јастук из очију цури
а очева кућа у завичају нестаје

ЛУДИ ПЈЕСНИК

покушавам да будем нормалан
не гледам америчке филмове
ријалити и толк шоуе
интервјуе са филмским звијездама
и борцима за демократију
не пратим извјештаје са ратишта
о државним ударима
о феминизму и геј парадама
репортаже о угњетеним мањинама
и потиснутој опозицији
избјегавам рекламе и емисије
о здрављу и лијековима

све мање говорим
закорачим опрезно у мрак и уђем у себе
угнијездим се у дубину срца
продишем слободно и слушавам претке
како разборито просуђују наш свијет
сазнам да смо од памтивијека
на ивици провалије
да нико од нас није онај за кога се издаје
кажу: ми смо на земљи безумни пролазници
с крвавим траговима
и да нико није у стању да спасе свијет
а понајмање луди пјесник

РИЈЕЧИ

сакупљао сам ријечи као
каменчиће
сјеверни вјетар их одувао

онда сам посматрао
одсјај неба у води и жабу
како на локвању дријема

пјесму нисам написао
све се стопило у ћутњу

УЗ БЛАГОСЛОВ КУЋНЕ ЗМИЈЕ

Стрицу Нинку Душанићу

Још само гују да призовем
Као мајка чедо своје
И на откосу свјежег биља
Опијен мирисом милодуха
И хајдучке траве
Склопим ове уморне очи
Више не бих да видам ране
Да берем лист боквице
Ни циједим сок из мљечике
И уље из кантариона
Дошло је напокон вријеме
Да узмем змијску преслицу
Уплетем све жељене снове
У њежну вилину косицу
И заспим сном блаженим

САН О ЕВРОПИ

Свјежа крв на длану у новембарској ноћи
У глави оног који сања у саркофагу
Док се облаци обрушавају
Склопљених очију стиска руку вољене особе
Плеше у Буњуеловом филму
На барикадама као у паклу
Цијев пиштоља уперена у спљеоочницу
Све се распојасало и оголило
Пејзажи из даљине расту и надиру у јуришу
Рушећи пред собом све знакове побуне
Дан се неумољиво ближи сутону
Уплашен посматра сјенку птице и тражи спас
Хоће ли и она склопити крила

И сјединити заувјек окове и облаке
Јер свијет ни и у овој драми
Није оно што заиста јесте
У празном бункеру коб је безимена
Линија разграничења јаве од сна непостојна

НЕУГАСИВИ ОГАЊ

на једној старој слици мој отац бере хмељ
негдје у околини Пивница позира и смјешка се
с цигаретом без филтера у зубима
испред њега пун цак свјеже набраних цвјетова

на полеђини ове слике ћирилична посвета
исписана мастиљавом оловком: *мојој драгој и
вољеној жени и првенцу, баш ми недостајете,
воли вас много, ваш Будимир*

знао је отац да Путовођа води и одлучује
и да послјије свега остаје само записана ријеч

ПИСМО

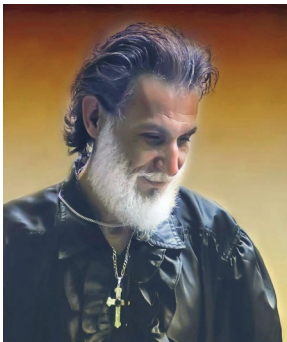
Драги моји
ово је вријеме кад се пишу пјесме

пјесме блискости и љубави у блатњавом предграђу
неочекиваних авантура и заплета сродних душа
кад се у виртуелном свијету сретну и пронађу
пјесме родољубиве о поносу и вјечној слави
пјесме јадиковке о мори која нас снађе
о беспућу јавној тајни и завјери у држави
кад удара син на оца брат на брата
о безнађу и новом Христовом распећу
пјесме свједочанства о времену немира и рата
о страху о бијегу о издисању и клонућу
пјесме носталгичне о давној младости
првом пољупцу првој лажи бијегу од куће посрнућу
пјесме протесне на тргу Таксим
о бруталности и употреби силе о ходању по жици
пјесме мисаоне и дубоке о смислу овог или оног
о предмету о души и техници

пјесме урбане еротике на балкону препуном
 папрати и мушкатли
 пјесме порнографске о љубавном чину министарке
 и високог официра уз државну химну
 о перверзним сновима елите и политичког крема
 пјесме свакодневне о досади и болу
 о банкама о проновјери и новцу кога више нема
 пјесме о ријекама које теку некако друкчије
 и мјесецу и звијездама који се у њих утапају
 а народу из дана у дан све теже и мучније
 о гранама што се њишу и повијају под налетима вјетра
 и наравно сјенкама посебно чудним
 пјесме трагичне о несрећи у благој кривини
 сасвим обичне сеоске цесте
 о породичној драми с неколико мртвих
 пјесме историјске о градњи мостова
 рушењу баријера о новом свијету и покољењу
 пјесме о вјери ријечи Господњој и бескрајној Васиони
 о Судњем Дану о казни и њеном извршењу

Драги моји
 ово вријеме хоће да има своје пјесме

Белешка о аутору

Мирослав Б. ДУШАНИЋ рођен је 1961. у Појезни (Дервента, БиХ). Од децембра 1990. живи у Немачкој. Пише на немачком и српском језику. На немачком говорном подручју заступљен је песмама у више антологија, ауторских зборника и књижевних часописа.

Ауторски блог Lyrik – Lyric – Poesija архивира немачки архив за литературу као и виртуелна библиотека за германистику. Са неколико песама

представљен је у нашој периодици.

Живи у Хилдесхајму, на северу Немачке.

Александар Стаменковић

ВАСКА

Било је познојесење или већ ранозимско вече, те 1979. Мокри кијавичави мрак слегао се, са смогом, на прљаве улице нашег града. Бацали смо петарде по ходницима, који су још од половине прошлог века зевали са другог краја школског дворишта. Због те занимације, услед које је једна теткица пољубила позадином ходнички туцаник под луком ајнфорта, на радост легиону незрелих ђавола од наше дружине, бејаш одоцнио, те се кроз ковану решетку опустелог школског улаза, налик на пријавницу затвора, упутих кући. Школску торбу забацио сам каишем преко леђа у вијетнамци и напредовао канађанкама по зацакљеном плочнику, када ме из таме, под уличним дрворедом, прену глас:

– Станиславе! Где ти је торба?

Обнажени народ дрвећа кршио је бешчисло руку у маглуштину над собом, а под тим аветињским плесом, у мене се загледаше плаве очи Васкине.

До тог часа још за њу, за Васку, нисам марио, те одбрусих одговор и прођох поред ње, као да је стуб соли, крајпуташ или накатранисана бандера.

Али, те слинаве ноћи, супернова Васиног бића еманирала је из језгра своје свемоћне гравитације, право на прозор моје собе, на спрату зграде са фасадом истражног затвора, блеснувши кроз суснежицом накапана окна и продревши унутра, кроз последњи атом мог штаства, сагорела ме, смождала, као и светлост саму.

Ујутро, више ништа није било исто. У шта год да сам погледао, видео сам једино Васкине плаве очи, које гледаху у мене из свих, одвећ познатих углова фарнитуре. Умашћени, избледели тапети, са шарама неке кретенске мустре, наједном певаху сложено арију Васиног профила фараонове кћери. Знао сам шта је то, шта мора бити и, однекуд, не застидех се.

Али, уследише непреспаване ноћи. Гледах изнад кровова града, у кристализаци мразом нашараног окна. Кроз те непредвидиве витраже зимске бајке, пентрајући се коленима на наслон кревета, зурио сам, за тавних сати, у солитере иза мансарди и хрбата старинских зграда на другој обали улице, иза шуме

ондашњих телевизијских антена, јер је на високом спрату једног од тих солитера становала она, звезда-супернова, Васка, једина у свим свемирима. Нисам знао тачно у ком солитеру, на ком спрату, али замишљах да је то онај најближи, први иза забата китњасте зграде некадашње *Управе сточног фонда*, јер се тај солитер најјасније видео са прозора моје собе. Маштао сам како се у црном ноћном издању суперхероја Дердевила верем спољашњом страном солитера ка њеном прозору, који је морао бити онај што на самом углу највишег спрата по сву ноћ светли иза наранџасте ролетне.

Децембар беше већ заорао у зиму и примицаху се последњи дани '79. Трапало се по големом снегу, јер одиста падаху снегови, не штедећи се и умели су да нарасту до рекордних висина, пребацујући учинак лањски и преклањски, док се живин стуб, за ретких ведрих дана, спуштао испод петнаестог подеока у минусу. У свом мрачном бесу, деда Мразило је тако заледио све реке отаџбине, нарочито оне на којима беху подигнуте електране, да је струја граду испоручивана на по два сата, након паузе од исто толико времена. Прво школско полугодиште ближило се катарзи. Инквизитори разредне наставе прегали су да донесу привремене пресуде. Како сам прошао на тим митарствима, боље да не помињем. Но, овде је занимљив Васкин случај, јер до те познодецембарске вечери под свећама, она никада, ни из једног предмета, за било који период оцењивања, није имала ништа испод највише оцене.

Последње школске седмице имали смо наставу у поподневној смени. Већ негде од четвртог часа владао је васељенски мрак без звезда, тама под облацима, који су претили новим десантима. Последњи, шести час, био је час физике, у учионици на трећем, највишем спрату школске касарне, проглашеној кабинетом за физику и друге природне науке. Ту је господарила, над експериментима, епруветама, галванизаторима, молекулским моделима и мапама периодне енигматике елемената, над Гајгер-Милеровим бројачима, разним решоима и мензурама и мерним бокалима од пластике, проћелава баба, Квазимодова сестра-близнакиња, господарила над временом, климом и галаксијама, над животом и смрћу, само не над струјом, јер су, услед њених демонстрација градива из физике, осигурачи главне школске инсталације излетали као гранате при дејству вишецевног ракетног бацача на маневрима наше народне армије. Тако се лимит њеног доминиона потврдио баш те вечери, а да га сулуди експеримент није подвукао, јер га је брутално отце-

пила електродистрибуција отаџбине, катаном рестрикције у самурајском замаху термина за реон града у ком се налазила школа.

Не остаде друго, него да попалимо свеће-парафинке на тацнама и разместимо по клупама. Између две такве свеће на катедри, у архетипском издању Торквемаде, баба одлучи да нам изриче пресуде у виду завршних оцена, вадећи из закрпљене вреће своје злоће покајничке *Корозе*. И ко би очекивао да ће једна од њих да атерира управо на Васкину главу? А Бабамодо набаци *Сан Бенито* на рамена и натаче *Корозу* на главу фараонове кћери са таквом пакошћу, да јој једнооко исколачено лице у тмулом титрању парафинских свећа зацепти злоћом поднебесног духа. Не бих се кладио да у Васкину рубрику из физике није, уместо да је упише, урезала четворку.

Разред се одмах поделио по питању правичности такве пресуде, рекао бих тек формално, јер право питање, које залелуја са пламенова парафинки ка тавном стропу, било је: *да ли си за Васку или против ње?* Васка није била код свих омиљена, рекло би се код натполовичне већине уопште не, док је екстремно крило те већине нескривено мрзело. Када се одбију неутрални, нас који загрмесмо у њену корист било је, дакле, најмање. Треба ли да кажем, да сам међу њеним приврженицима био најгласнији, колико ме грлатост ретко када послужила? У трен ока постадох предводник њених заточника, спреман да се на месту пошакетам са пргавим предводником ликоватеља над последицама подлости ћелаве бабускере за катедром. Тај потпиривач, с оне стране дужног предвоја учионице, у ком се ритмично гнездиху омање судопере са славинама, беше неки Славиша, потони саобраћајни пандур, познат по томе што је неваљале возаче и кршитеље божјих заповести закона о саобраћају за уво извлачио из аутомобила, све док му његова омиљена служба није поставила клечку у виду агента џудисте у цивилу грешног шофера, који му је на лицу места опипао анатомију и предузео на истој незнатне, али васпитно учинкотворне корекције. Ипак, до шакетања између нас двојице преко предвоја са славинама није дошло, јер пречи од тога да га пребијем, био је учинак на уплакану, пренеражену Васку, коју не губих са краја ока за све време моје пламене апотеозе њене интелектуалне и васколике супремације, тако бедно проказане неправедном четворком из физике.

Свега пар дана потом направио сам глупост, велику не толико по својој природи, колико по озбиљним, сасвим медицинским последицама, какве је могла имати. Грудвали смо се у

дворишту школе, подељени у групе без икаквог принципа поделе, те се дејством безвезне случајности Васка и ја нађосмо са супротних страна ничије земље, тачније ничијег угаженог снега на дворишту. Моја грудва непогрешиво пронађе њено десно око, тако убедљиво не само по путањи, него и по сили убрзања, да је управо равно чуду и медицинском преседану, како јој није избила око. Девојчице се сјатише око пренеражене Васке са модрим, уплаканим лицем под длановима, док сам ја скакутао околу као престрашени певчић, певушећи:

– Шта јој је било? Шта јој је било?

Ух! Шта је заиста могло да јој буде, то што је било, Свевишњем хвала, није се ни упамтило...

Ипак, Васка ме због тога није омрзла. Да ли је тада знала шта тај свирепи погодак у главу, у око, заправо, значи? Пало ми је на памет да би можда могла да укапира и брже боље сам капитулантски збрисао у своју несхватљиву чауру, орахову љуску сметености и стида, непробојни оклоп повучености у самодовољност и аутизам маште.

Можда баш зато, моја машта није попуштала на границама сопства, свесног или несвесног, како му драго, али ту границу чуваше вечна стража авети инхибиције, без смене и одмора, док је иза ње машта горела, такође без одмора. Најчешће смо били херој и девица, у неприликама митских размера и карактера, иза којих вазда стајаше архинепријатељ, свевласт стихије и гнусобе, Уроборос сам, са стотинама лица. Његове артикулације беху час ове, час оне, од ћелавог бабца из физике, дрвосече који нам је држао часове фискултуре, игноришући женски део популације, а сматрајући будућим људима искључиво клипете које су вешто умеле да пробацују лопту кроз обруч, силеција са улице, одевених у кожне јакне са нитнама, што се смуцају по квартовима у ситне сате и накрећу *унучиће* вињака по хаусторима, до непатворених митских ликова Минотаура, Др Октопуса, Баш Челика. Нас двоје, пак, увек смо били један исти пар, чију артикулацију дугујем технолошком добу свог и њеног рођења и узрастања, као и култури стрипа, јединој којом сам у то доба могао да се поносим. Дакле, увек смо узимали образја Дердевила и Наташе, против свих наших непријатеља. И, однекуд, славно сам се уживљавао у улогу слепог адвоката Мета Мардока, ноћу страшног Дердевила, који своју прелепу, своју чаробну асистенткињу Наташу, неће угледати плотним оком никада. Душевна наслада понирала ме у овакву идентификацију, као да

сам прижељкивао оно што се, како сада мислим, морало да догоди.

Годину Господњу 1980. дочекао сам клизајући се сам, замрзлим улицама пустог града, на који се слегло ледено доба, одјекујући детонацијама прославе, рашчлањене на бешчисло поपालених станова уз вертикале солитерских репера и габарите развучених зградурина. Ту ноћ Васка је преседела поред прозора, заточена у зачараном дворцу свог отмичара Баш Челика, негде близу северног пола, чекајући да у искричавој срми вејавице с ону страну окна угледа лице свог витеза-избавитеља, црног Дердевила, мене самог, на пакост бубуљичавог у тим годинама.

Зашто је Васка код једног дела одељењске популације била невољена, па и омражена? И то код већинског, како рекох. Но, треба ли овоме ма какво објашњење? Не мрзе ли најбољег, само зато што је најбољи? А Васка је била најбоља, једина, супернова и фараонова кћи, не само у математици и општем успеху у школи, него, пристрасан или не, али слабо памтим друга бољег од ње, човека бољег од ње. Увек ту да сваком помогне, био то и сироти Тома из дома за незбринуту децу, слинав и штрокав, у чију је жуту главу, што јој из ушију избијаху гљиве и други организми који се множе и расту скривени од сунца и погледа, мало шта добровољно хтело ући, а одиста могло још и мање. Била то и мала Слађа, дроњава и неокупана, малтретирана од мајке алкохоличарке. Био то и Сафет, Горанац, дете оближње посластичарнице, који је већ тада пушио, љуштио *унучиће*, крао по самопослугама, цепарио школске капуте на чивилуцима дуж ходника и вешто се тукао, нимало притом апстинирајући од ослонца на шрафцигер, пајсер, ланац са бицикла, или сложеније направе из реда патент ножева и *ленеза*, као и његов уличарски дупликат, беспризорни Досинац, са арсеналом из приватног отпада свог деда Досе, задашченог поред паркинга иза моје зграде, као што су кесер за вађење ексера, двороги чекић или бодљикава турпија-стругалица, у његовој шаци намењена уклизавану међу ребра, са последицама предвидивим по страхоти своје непредвидивости. И њему је Васка помагала да множи двоцифрене бројеве, што није савладао ни из трећег, завршног покушаја да положи шести разред, те је, нимало њеном кривцом, завршио у специјалној школи.

Знала је Васка да одлази у куће наших најсиромашнијих одељењских другова и њених само школских, не и интимних другарица, односећи тамо оно што је могла и имала за давање, јер њени нису имали пуно. Њен отац био је радник у инвалид-

ској пензији, а мајка домаћица, која је приватно шила по наруџбини и по кућама правила торте, не плаћајући, наравно, држави порез за та невољна предузећа.

Није било кога да је лежао у каквој болести дуже од недељу дана, а да га Васка није обишла са даровима и речима утехе и бодрења. Чудио сам се, када већ тако марљиво учи, одакле јој времена и снаге за све те ваншколске, другарске активности, али чинило се да је њен алтруизам неисцрпан. Крхка, готово анорексична сен, Васка је свуда стизала, где је била потребна топла реч и њен исцелитељски додир.

Ето, зато су је мрзели, они који је нису марили, барем тако мислим, а мислио сам и онда и мрзео их све, за узврат, да поравнам оно што су својом мржњом одузимали мојој Васки, иако јој нису могли одузети ништа. Баш ништа! Ни један атом са чаробног склопа њеног бића нису могли да откину. Јер сваки атом сачлана који се звао Васка и чинио Васку, био је од Господа створен и дат бисер, који са свињама не жели да има никаква посла.

Мени, пак, покадкад беше довољно да само чујем њен звонасти глас, па да устрепери вила Звончица, у коју се моја чауром стидљивости заточена душа очас претварала. А када бих још и угледао њено испијено, кошчато лице, на ком као да само крупне плаве очи сушествоваху, као да се то препаметно лице цело у свој крупнооки поглед претворило, налазио сам да је оно како је замишљам, када је не гледам, ни упола оно када је одиста видим, па било оно замишљено, можда, савршеније, али снагу њеног плотног, штаственог лика није могло имати. Снага супернове еманирала је из њеног стварносног лика, нестварна као бајка, несхватљива као метафизика.

У мојим, пак, несаним ноћима, с бока на бок под јорганом испревртаним, неонке са улице точиле су у собу тмулу светлост, кроз глацијално искричање прозорских окана, у спокојном зујању некаквог агрегата или чега сличног, доле у пољопривредној апотеци на приземљу зграде, а са њом је, са тим неонским бљештањем у себе зароњеним, текла бесконачна сага васионских борби против прљавих дела и злонаума. Црни Дердевил и чаробна Наташа! Познаваоцима стрипа не морам да објашњавам како ноћно херојско издање слепог њујоршког адвоката Мета Мардока није црно. У колорисаном стрипу, Дердевил је носио вазда тамноцрвен суперхеројски костим. Капци му беху слепљени за прорезе маске преко беживотних очију, које никада неће угледати његову бајну асистенткињу, а она, Ната-

ша, свајано савршенство сексипила у љубичастом трикоу, предуге црвене косе и моћних груди, ни налик на моју Васку. Добар стојим да је мало ко, боље рећи нико, држао Васку, не за лепотицу, него за имало лепу. Па, Васка, таква каква је била, лепотицом се назвати није ни могла. Нити је мене то занимало. У свим могућим ситуацијама запаљене маште, ја се са Васком једва и за руке држах. Са оним што називају *сексом*, моја осећања према Васки, као ни машта у којој проналажаху једину материјализацију, нису стајала у другачијој вези, но у блаженој, самониклој и себедржећој игнорацији, достојној Царства Небеског. И Свевишњем хвала на томе, да ће моја разуларена сексуалност тек дочекати свој зли час, док ме у том добу још увек није узнемиравала.

Однекуд, Дердевил је у мојим пројекцијама морао бити црн, као фебруарска ноћ у којој долази, да као мој алтерего спасава своју и моју Наташу из канци змајева, шкорпија, огавних паука циновског рода са грозним и отровним рилицама, или пуких силеција са ноћних улица прљавог и глувог града. Наташа, и сама ратник, често је садејствовала, те заједно упадаху у свакакве ступице и храброшћу непојамном, по цену многих рана и неиздрживог бола, устајаху последњим атомима снаге, да се пробију вештим ударцима и потезима свих могућих источњачких вештина, познатих и непознатих. Ипак, најјачу силу инспирације и врелину у бесненим очима имале су саге трагичног краја, када би, стојећи на гомили лешева коначно побеђених гадова од свих замисливих сорти, људских, рептилских, инсектоидних, октопоидних и иних из злехудих дубина морских, Дердевил последњом снагом подизао на рукама, ка небу исцепаном муњама, леш драге Наташе, која паде у последњем боју, од удараца многих и рана смртоносних. Ах! Какву сам настрану душевну сласт проналазио у том оплакивању пале Наташе! Без суза, недостојних хероја, Дердевил је замишљен ћутао над њеним беживотним телом, чију лепоту нису могле унаказити посекодине и прободи у поцепотинама трикоа. Да ли јој је Минотаур својим рогом просуо дроб, или је Др Октопус смрскао машинским сајлама, или је, пак, змај чељустима и канцама раскомадао, паук грозном рилицом пробуразио, Наташа остајаше недосежно танана у вилинској красоти својој, пожељнија но икад док је била жива и читава. Дердевил унутрашњим видом, који у њега беше жив и снажан, онолико колико је спољашњи био мртав, гледаше њену сен, која, лепша још но што бејаше телесно обличје њено, дозивајући га себи, чека-

ше да јој се занавек придружи, након земног скончања у свом последњем боју.

Тако освану пролеће. Боље да није. То грустно плаветнило предвечерњег неба над стрмим крововима, кроз прозоре мог стана, као позадина и мизансцен оног солитера, за који сам неовлашћено веровао да Васка у њему станује, на левом углу тринаестог спрата, цепало ме као крту хартију у глува недељна смркавања. Нешто, чему нисам био у стању да наденем име, нити да га ма како објасним, навирало је са тим плаветнилом кроз прозоре у стан, али и из свих његових углова и страна намештаја, из лампица тјунера, који је, под абажуром лампе, емитовао неподношљиве баладе, као да управо жели да ме покида тим необјашњивим осећањем. То нешто, велим, било је препуно бола и троме, потмуле туге, али и снажне, неподношљиве лепоте и неке грозне узвишености, да сам држао себе за најнесрећнијег створа у свим могућим световима. Вациони патник, сможден љубављу, којој није дорастао, нити је може изнети, на себи, као ни из себе.

Тако Васка, барем од мене, није сазнала ни за најмањи дрхтај моје сможене душе, а тих дана, кад звезде над крововима ољуштених, китњастих зграда, трепериху по својим галаксијама као неки свежи, цакласти цветови, тек прогледали из отопљеног снега, баш тих дана удари ми у памет нова и сасвим особена ствар. До тада, под милим Богом нисам читао ништа, осим стрипова, док сам се по питањима обавезне школске лектире шверцовао како сам знао.

Сад, јесам ли у неком од тадашњих бројева *Екс алманаха*, у ком је излазио *Дердевил*, угледао убедљив колорисани цртеж Др Цекила, како накреће мензуру са тајанственом хемијском супстанцом, која ће га претворити у мистера Хајда, или у неком другом стрип-магазину, на који сам био претплаћен, углавном то што сам видео, због нечег ме силно потресло и успалило машту помахниталим жарачем, да сам се брзином, чија мера не подлеже свемоћним формулама физике, обавестио о чему се ради и на запрепашћење својих родитеља отишао да се учланам у градску библиотеку, одакле се вратих са књигом новела Роберта Луиса Стивенсона, насловљеном управо по оној, која је мени требала: *О чудном случју Др Цекила и мистера Хајда*. Мој отац ишао је около и у радосној неверици шапутао познаницима:

– Мој син узео књигу из библиотеке! Ено га, не одваја се од ње!

Што је, уосталом, било сасвим тачно. Како сам донео Ственсона кући, тако се завалих у фотељу и умотан у ћебе, прочитао новелу о демонском хемичару у једном даху, потом поново. И поново. Ко зна колико сам је пута узастопно прочитао, сам сигурно не знам тај број, а и шта је до њега? Оно, пак, до чега јесте, то је распламсавање моје паћеничке маште до самих граница озбиљног лудила, које се опасно приближавало свом дословном, медицинском одређењу.

Смислио сам себи лабораторију, горе на тавном поткровљу зграде у којој смо становали. Под црвоточним гредама обрушене кровине, обмацаним вештичијом паучином, где нико, поуздан стојим, није крочио још од времена када је зграда укровљена, распоредио сам све могуће и немогуће реторте, мензуре, епрувете, горионике и електричне направе, каквих сам могао да се сетим или их уопште замислим. Видео сам себе, не баш као самог Др Џекила, већ нешто јако блиско томе, свакако мрачног научника, рецимо ближе Др Франкенштајну, који ми је још увек био познат само из стрипова, јер за Мери Шели нисам био ни чуо. Углавном, тај ђавољи геније подизао је из мртвих, оживљавао свеже лешеве, некаквим хемијско-галванизаторским путем, на чији садржај и природу моја машта није губила време.

И, опет, са каквом сам душевном насладом замишљао како Васка умире, како је уповавају, изводећи детаљистику сахране по свим појединостима плача, саучешћа, свећа, опела, спровода, венаца и свега другог, чак и особене српске поделе преко гроба, за душу...

Онда, када се све то смири и на њен пусти гроб падне звездана ноћ, долазим ја, мрачни геније, откапавам њен свежи леш и носим, умотан у црни покров, у своју лабораторију под кровом зграде и ту га, поступком само мени познатим, оживљавам. Враћам је међу живе, прво јој се плаве очи отварају, онда се придиже са стола на ком сам је опружио за опит и у неверици гледа око себе, док се не сусретне са мојим замишљеним, загонетним осмехом... Даље од овога тренутка моја машта није ишла, као да се ту истапала сва њена инспирација и враћајући се на почетак, понављала цео случај по свим појединостима, помножен са собом бесконачно пута.

Једног поподнева, било је већ зрело пролеће, мада је те године, чини ми се, услед трајања хладних дана, цветање окаснело, те дрвореди још увек плесаху голим граноплетом над прашњавим тротоарима, сретох Васку. Да, неочекивано, иза угла неке од старих зграда у језгру минуле вароши, севнуше њене ножице у белим хулахопкама под крутом сукњицом од

тегет твида, корацима лаганих чизмица припијеним уз глежањ до половине листа. Носила је, преко беле уске ролке, црвену јакну са капуљачом од антилопа, какве су се онда носиле. Локнасту косу беше заптила шналом, склонивши је са леве стране лица и умало да пресвиснем пред тим призором. Готово да сам закукао, колико ми се учинила недосежна.

Сукњица је предочавала женствени склад у повоју, а у белим хулахопкама њене бутине, колена и листови запеваше зефиром пролећних цвркута. Њена појава истапала се од сопствене женствености, нежне, љупке, искричаве, лепршаве, драгоцене, крхке и миле као круница цвета, чије се лати тек растварају, само најављујући будућу раскош пуне своје круне. Плави крупни поглед затрепта на мене и са њим топли поздрав.

Е, глупане! Да си барем на минут стао и рекао ма шта! Али, не! Земљо, отвори се! Као тупо говедо промумлах поздрав и брже боље протутњах поред ње, као да је губава. Потом сам очајавао улицама, лупајући бубуљичаву главу о даску своје глупости и смушености, али шта да се ради?

Помислих како ћу, ето, у понедељак у школи све то да поправам и беше то утеха, каква год.

Међутим, у понедељак ништа нисам поправио. Васка није дошла у школу.

Целе те недеље Васка није дошла у школу. Васка више никада није дошла у школу.

У идући понедељак, у само јутро, одмах након звона за први час, уместо наставника ког смо очекивали, појавила се четвртаста глава нашег разредног старешине. Незграпнио свечаним тоном, старајући се да му глас помало задрхти, рече:

– Ваша другарица, Василија Миловановић, преминула је ноћас у Клиничком центру. Сахрана је сутра у један, на Варошком гробљу.

После кратке занемеле станке, настави:

– Договоримо се да сви скупа, као разред, заједно одемо на сахрану. Да, и венац да однесемо. А сада бих вас замолио да минутом ћутања...

Каква безвезарија са овим минутом ћутања! Прве девојчице ударише у цијук и цмиздрење, а жамор навре бесмисленим питањима и гласно ишчуђавање и нимало тиша кукњава уништише овај излишни минут, који лењир у руци разредног дотуче, опаливши по катедри неколико пута, све брже.

Прво што у неком магновењу помислих, било је да се, ето, коначно ваплоти мој сан да ископам њен леш и оживим га, горе,

на тавану зграде, у својој мрачној лабораторији... Којој лабораторији? Ово питање прецвика ме у абдомену. Схватих, са горким реализмом, да никакве лабораторије под кровом зграде нема, као ни било где, да на тај таван никада нисам ни крочио. Лавина пуне свести о чињеници да је Васка умрла тек се одронила и њен хук потмуло је грмео, још увек далеко у висинама.

У први мах, чудно сам се смирио, покушавајући најпре да логички повежем ствари, али то тренутно умирење било је тек затишје. Избезумљен, изјурио бих напоље и витлао прашњавим улицама, да је угледам за угловима трошних зграда старе вароши или бетонских вертикала баналне новоградње, иза угла сваке коване оградe и каменог стуба који је носи. Гледао сам, у сумраке и младе ноћи, равнодушни космос над градом, космос у ком је од Васкине звезде остала само гравитациона пукотина, црна, јер је сву светлост, као и себе саму, прождрала. Па, и сам тај космос, са цинизмом треперења недодирљивих звезданих јата, као да је препукао, упркос свом небеском нехају, зевајући, и сам пукотина, на бесмислени град под собом, у ком више нема ничег. Прозори под кровним венцима тог града, цериху се светлосним жилетима случајних одејаја, или су безгласно зинули кроз прашњави угаљ талоба на окнима, ругајући се као бездимензионо лице неког врховног ђавола, са бешчислом зјапећих очињих јама. Грађевине се од реда проламаху, пропукле уздуж, одозго, као при сеизмичкој катаклизми, према својим уземљењима, која су се губила, поништена у лебдењу над плавосивом, порозно сивом и напокон сасвим безбојном празнином, у којој је очај трнуо, тромо и атрофирао као потпуна пустош.

И поново је Васкин лик искрсавао из свих углова мог тескобног стана, али сада као да ми се церио кретенском мустром тапета, цинично намигивао лампицама тјунера, чије су неиздрживе баладе под абажуром лампе навирале, гушећи ме. Али, знао сам да је то само нова личина оног нечастивог лица у које се град и космос над њим преметаху, као и све друго у шта бих погледао, док је повремено прави Васкин лик, са баналних страна фарнитуре, у грчу отварао уста немим криком.

Знао сам, не знам одакле, али утолико поуздано, да на њену сахрану, као део одељењске поворке, нећу отићи, да, заправо, не знам ни како ћу на било који начин да одем и са свећом у руци станем у ред за саучешће пред њеном очајном мајком и оцем на штакама, пред њеном старијом сестром, која нимало није личила на њу и коју једва да сам познавао.

Изговорих се одвећ лако, пославши мајку у школу, да тамо обавести разредног старешину како сам запао у некакву грозницу са температуром, те да наредних дана на наставу, као ни на Васкину сахрану, нећу доћи. Уосталом, нисам послао мајку да ме лажима покрива, јер сам у грозници одиста и био, мада без температуре, или макар да мерењем исте таква чињеница није утврђена, али да сам био у немоћи да одем, било у школу, било са школом на сахрану, стоји као гола истина.

Говорим о сумрацима и младости многих ноћи, а у питању беше свега један, сутрашњи дан, сумрак претходног и ноћ између. Но, не рекох ли напред да до броја није стало? Само један такав сумрак може бити за њих стотине и још толико, а ноћи могу у младости својој треперити бистрим галаксијама од самог почетка времена и његове логичке немогућности. Ипак, тај дан је освануо, дан Васкине сахране, освануо преобилан сунцем и прекренуо се преко зенита ка свом ведром, ветровитом поподневу. Био сам тамо, на гробљу, тачно када је и требало да будем, али не са школом у поворци саучешћа, ни са својим родитељима, који су, заједно са другим школским родитељима и познаницима, свакако дошли на сахрану. Нисам уопште био у поворци пред капелом, ни стао пред Васкину уплакану мајку у црној хаљини, оца на штакама, лица тврдог у сувом очајању, нити пред сестру коју сам једва познавао, ни налик на Васку, грубу и већ развијену, у тамном костиму за одраслије девојке. Али, скривен иза капеле, јасно сам видео тај приказ, замишљајући га тек: у броду капеле, Васка у ковчегу, затрпана цвећем, тако да само њено испијено лице заувек склопљеног плавог погледа вири из икебане пластичног и правог цвећа, у отужном средишту слаткастих мириса чамовине, кољива, свећа и тамјана.

Знао сам да је то мило лице спокојно, да су се његове отмене кошчате црте у смиреност слегле и без прекора судбини, Богу, Провиђењу, да у миру почива на узглављу од беле свиласте тканине, са пуном свешћу о ништавном зброју плитких грехова својих, док та свест сада зари кроз њега снагом једне супернове, која се управо рађала, која је тек имала да се роди, али не на небу овог нашег свемира, него у космосу који познаје само Бог!

И помислих тада: бесмртна је, као фараонова кћи! Бесмртна као анђеол! Светлосна као херувим!

Слушах тада заупокојене молитве и у мојој незрелој памети и свеколиком незнању *со свјатими упокој, Христe Божe раба својега* одзвони као сувишан привезак безбремној њеној души,

јер ће је добри наш Господ и Спаситељ свакако са светима упокојити, населивши душу њену у пределима где праведници почивају.

Да гледам како је износе из капеле и ту држе бљутаве некрологе, који целу ствар срзавају, мада покојницу моју није могло ништа да срза са анђеоске висине, на коју се још као штаствено биће заточено у телесном смраду успела, ништа нити ико, ни сви демони пакла и њихова гнусна дела подлости и зломисли, нисам проналазио у свом јадном сопству ни снаге, ни воље, нити, пак, занимања, а тек да гледам чин укопавања и слушаам како грумење влажног априлског хумуса пљушти по глађеном поклопцу за којим ишечзну дражесно обличје њено у плоти ове земље и ове привремености, нисам, кажем, могао ни да замислим, те утекох, бедан, као слинава кукавица, за коју, у целој тој гужви сахране, нико није сазнао ни да је била ту.

Данас знам од чега је Васка умрла. Онда сам то само чуо и нисам му схватао други смисао, осим да је нешто неизлечиво, незадрживо и толико хитро, да односи, понекад, за мање од недељу дана. Умрла је од галопирајуће леукемије деветог степена, случајно откривене путем неког чворића на телу, у свом последњем стадијуму. Цвет њеног тела, који се тек почео отврати круницом, обећавајући непобедиву своју раскош, покошен је за мање од недељу дана.

Ради онога што сада следи, морам претходно да изложим извесне доташње догађаје.

У школи су ме учили да је човек, у свом целокупном збиру, без остатка, тело и само тело, а ово, пак, са свим својим атомима, само случајан агломерат и комбинација, као дело стихије и пуког одабирања једне од бесконачно могућности. Дакле, када наступи оно што називамо *смрт*, тај се јединствени склоп распада и осим вечно постојеће, бесмртне материје, другог ничег бесмртног нема. Све приче о души проглашене су и прокажене као трабуњање религије, назадне по човечанство и њених још назаднијих приврженика, затуцаних богомољаца, без школе и знања. Веровао сам у те школске придике, једноставно зато, јер ми није падало на памет не стоје ли ствари другачије, а поштено, за то нисам ни марио. Како су бесмртност душе и васкрсење били прогнани из школских уџбеника и наставе, онако како су у нека ранија времена крстом нечастивог прогонили, тако ни ја за њих нисам хајао, тек не за питање може ли и само тело васкрснути. Такво се питање није налазило на коридору мог развојног пута, све док нису почели да умиру по мојој фамилији блиски ми рођаци. А, ево зашто. Није да сам за рођа-

цима претерано жалио, изузев у једном или два случаја, рекао бих да се не сећам неке нарочите туге или осећања губитка. Не! Разлог је у томе што су се ти рођаци, после своје смрти, мени јављали, на овај или онај начин, а поједини у свом штаственом облику, једнако као и док су били живи...

Чуо сам њихове постхумне гласове и кораке, не у сну, као толики други, него потпуно будан, трезвен и самосвестан, не знајући притом ништа од онога што ћу у каснијем добу сазнати, а што би могло да се у овакве појаве учита или, како учено вели психологија, пројектује, па да онда ту пројекцију лепо и медицински уредно исхалуцинирам. Баш, насупрот! Чуо сам корак свог покојног ујака, када ми је било свега девет година, на спрату старе породичне куће, на селу, чуо сам и глас његов, крзав од пића, како изговара моје име и осетио додир његове руке по рамену, а беше то у дубоко зимско доба дебелих снегова и кратких обданица, за једног од оних дана од укопа до четрдесетодневног подушја, када веле да душа успошег обитава још увек међу живима. Но, када се окренух, угледах само празну веранду и церове даске њеног пода, како се угибају под невидљивим корацима, који одлажаху према басамацима, односећи његов глас, поручивши ми да ћу у цепу наћи оно што не стиже да ми за живота да. Осетих, истог часа, метални предмет у цепу фармерица и завукавши руку, опипах му ледене образе. Када га извукох, угледах медаљон од сребра, са ликом нашег краља у изгнанству и круном над грбом династије на полеђини. Никада пре овај медаљон, тако несумњиво плотан, нисам видео, камо ли у руци држао. Да га пријавим родитељима, пуким менталним аутоматима оновременог диамата, нисам се усудио, да не бих подигао буку, а можда и за крађу био оптужен. Сачувах ту стварчицу све до данас, носећи је из цепа у цеп свих панталона које сам од тада обукао, рачунајући и чакшире наше народне армије, док сам служио војни рок.

Деда, коцкар, префераш најпознатији у срезу, када ми је било једанаест, око две године пре Васкине смрти, седео је уз узглавље мог кревета, на спрату те исте, тачније његове куће на селу, у часу када се пробудих и потпуно свестан га сагледах, какав је и за домалопређашњег живота био, усуканог, анорексичног, као Шваба подбријаног, са *Фирер* брчићима, у оделу од смеђег штофа, које на њему изгледаше увек за број-два веће. Накашља се, потом извуче из цепа плавобелу картонску кутију *Драве* и запали бензинцем цигарету без филтера. Јасан беше дувански дим око његове спечене главе, као и љути мирис крце.

Гледао ме замишљено неко време, док се ја, помодрео од страха, нисам усуђивао да прозборим, нити мрднем. Онда зачух разговетно његов спори, дубоки глас, нацепљен кашљем, где ми говори да пронађем Стеву Кенту или његовог адвоката Хаџи Милентија Николајевића и да изјавим како му он опрашта картарошки дуг од две стотине хиљада краљевих динара, због којег су Стеви Кенти жандари ставили букагије. Пре него што почех да се тресем као прут, усудих се да се приберем и упитам деду има ли чега иза смрти? Слажем се, глупог ли питања када је покојник већ седео поред мене, али као да својим очима нисам хтео да верујем, да ли из претераног страха, или, пак, оне школске приче беху одвећ убедљиве. Но, деда је ћутао и пушио, отресајући руком пепео са ногавице на колену, где му је падао са цигарете. Пре него што натуче качкет и пушећи, изађе из собе, рече само да су букагије Стеве Кенте сада на његовим ногама и да због њих ноге своје не осећа и једва да може да се макне, мада, барем у тај мах, ноге му на глежњевима не имаху ни пута ни вериге, нити дрво око њих закивцима састављено, него сипљивим старачким кораком изађе из собе, а за њим остаде звук затварања врата, као и нема столица поред мог кревета. Када мало затим у собу уђе мој отац, пренерази га оштра дуванска љутина у леденом ваздуху, јер се спрат сеоске куће никада није грејао, а он сам беше непущач. Одмах се кривица за то свалила на мене, ни кривог ни дужног, и он одјуре по моју мајку, да је доведе, не би ли се заједно, као глупа телад, ишчуђавали безумној дрскости вољеног јединца и изазивачком безобразлуку његових незграпних корака на путу порока. Упркос неоспорној чињеници дуванског дима у соби, код мене није пронађен никакав *corpus delicti*, јер тада, још увек, никакве цигарете нисам поседовао.

Међутим, Стеву Кенту нисам могао да пронађем, као ни његовог адвоката Хаџи Милентија Николајевића, из простог разлога што више нису ни постојали. Како сам, много година потом, истражујући сазнао, Степа Кента умро је од јектике у гургусовачкој тамници, негде пред сам напад Рајха на Краљевину, а Хаџи Милентија стрељали су надљуди Тевтони, у октобру месецу, прве године њиховог чишћења аријевског животног простора у земљи Србији, обујмивши је челичним бедемом европске тврђаве.

Испричаћу и трећи случај. Могу рећи да је једини од тих покојника за којим сам заиста жалио, искрено и дубоко, била очева мајка, моја нана. Та племенита седа жена очувала ме, пред заузетих, нервозних и себичних родитеља, како је већ бива-

ло у та времена захухталих производних снага и урбане еманципације. Поред плаховите мајке и импулсивног оца, чији су се заједнички живот и брачна љубав највећим делом састојали од свађалачких тонова високих децибела, нана је у мене уносила мир, животни спокој и радост и све до њене смрти, која ме задесила у десетој години живота, код ње сам и боравио, у дисконтинуитету тако незнатних временских раздобља, да се њихова, не једино квантитативна, ништавност, може без икакве гриже савести да искључи, у корист констатације да сам прву деценију свог битисања провео шћућурен у кућици од чатме, на западној страни града, ушушканој међу шимшир и хортензије под жалосним врбама дворишта, са чијег травњака цветаху још и плодиху се дивљи кестенови, ораси, дивље јабуке, вишње и мушмуле. То двориште, његови неговани травњаци и вртови, срећа су мог детињства, а као њен најјачи акценат, седа прилика нане, како у кућној хаљини седи на клупици под врбом у кругу шимшира и хекла.

Држим да су родитељи били брзи на одлуци да ме оставе ту и тако ме се отарасе, препорученог наниној бризи и док су они шврљали по Бечу, Паризу, Будимпешти, Загребу, где већ, или се свађали доле у нашем стану, у зградурина, ја сам певао о срећи са циганском децом из краја где беше нанина кућица у цвећу, растао са Циганчићима и био срећан, мислећи о себи како сам и сам Циганин. Но, паучину мојих циганских снова, саткану по мустри коритарског раја у меком блату између учерица, покидала је коса грозног костура под црном кабаницом. Дођох једне зимске вечери из школе и суочих се са том чињеницом. Никад болесна, не престара, нана је тог поподнева прилегла у својој чатмарици под врбама и више није устала.

Тада сам се први пут озбиљно запитао постоји ли Бог? Чињеницу са којом сам се те вечери суочио, нисам хтео да прихватим, нити сам се, пак, могао са њом саживети. Дођоше свештеници православни, као и у претходним, као и у потоњим случајевима, одржаше опело. Све те заупокојене молитве обраћаху се Господу, узимајући у обзир искључиво душу, а све што о телу беше речено, то је да *од земље јеси и у земљу идеш*. Од праха си и прах поново постајеш. Целокупан декор и мистични мизансцен суштински другачијег приступа овом феномену нису могли, као ни особена реторика, та заумна музика црквеног језика, опела и молитвеника, да ме одврате од утиска готово истоветног приступа проблему тела, као и код школских наука, јер васколика разлика и јесте обухватала само реторику и декор,

али не и ствар саму. Да ли ће се говорити о агрегацији атома или праху земаљском, мени је тада излазило на исто. Једина разлика по суштини била је у томе да је школа одрицала постојање душе, вантелесно или било какво, док је религија тврдила да душе има независно од тела и да је вечна.

Нисам био до краја задовољан утехом да се нанина душа вија око куће и свију нас. Хтео сам да буде са нама на потпуно исти начин, као и пре смрти. Да ли је то могуће, као што ћу се убрзо, а онда и годину дана потом, у случају деде по мајци, уверити да јесте, то питање није, наравно, утицало на искреност и интензитет мог хтења. Данас бих рекао: *А шта је Господу немогуће?* Но, у оно доба, раван метафизике била је за мене исто што и праг свесне интелигенције за животиње.

Током једне од тих ноћи, пре четрдесетодневног подушја, да ме не би по снегу и мразу вукли доле у стан, у зградурина, сместише ме да спавам у наниној кући. Са мном беху остали и они, отац и мајка, али у другој од две просторије тог кућерка од церпича. Пробудих се у глуво доба, са јединим светлом у чашици пред иконом наше крсне славе, у којој је титрао пламичак, треперећи из сенки пламеним мачем и крилима дугокосог Светог Архистратега Михаила. Препадох се и пре него што је нечија рука залупала о замуљана окна ниског прозора. Његова крила улетеше у собу, са леденим дахом вејавице. У оквиру прозора испуцалог бојадисања угледах нанину седу главу, њен топли осмех и смирени глас, који ме позва милим надимком, онако како ми се увек обраћала и рече да има нешто да ми да. То *нешто* налазило се у стиснутој шаци кроз прозор пружене руке. Ни мртав ни жив, неким туђим покретима, устао сам, заобишао сто и пришавши отвореном прозору, подметнух длан под њену шаку, која се раствори и на мој длан склизну глатки предмет, хладан по природи свог штаства, стопљен од шаке. Нана повуче руку и климну ми главом, насмејана, онда се окрете и између врба, кроз врт под јорганима снега, нестале у вејавици.

Гледао сам у снежну ноћ, док напослетку не почех да дрхтим и од зиме и тек када затворих прозор, упалих светло да сагледам предмет на свом длану. Био је то сребрни крст на ланчићу, са верно изливеним Спаситељем.

И овај крст сам сачувао, као и онај ујаков медаљон, носећи га по свим могућим џеповима, јер су крст око врата у то доба најстроже забрањивали у школи, не устручавајући се ни од казнене политике избацивања из исте.

Дакле, ћутао сам о оваквим збивањима. Ћутао као саливен, нем као мраморна биста или бронзани одливак, а како сам све

то подносио и са тим се саживљавао, моја душа зна. Све што желим да додам, то је да ће проћи још много времена, док метафизичка запитаност не заузме место паралишућег страха.

Углавном, имао сам код себе, у унутрашњем цепу јакне, сребрни крст, када сам те ноћи отишао на Варошко гробље, уверен да ћу видети Васку, онако као што сам већ сретао покојнике.

Није било лако отићи у глуви сат на гробље. Лакше је било донети такву одлуку, док сам скривен гледао Васинову сахрану. Како сам стајао иза капеле, одакле, као што рекох, нисам мрдао, нисам тачно знао ни где је њен гроб. Међутим, по кретању спровода из капеле закључио сам на којој је страни гробља. Ипак, то је довело до лутања преко гробних места, под бистрим треперењем априлских галаксија, по ветру који шамара некакве најлоне и целофане около и цвили вратницама кованих кућица за свеће.

Нађох гроб, затрпан венцима. Какво год да су шаренило представљали преко дана, сада су зевали вештачким цветовима из муклог сребрнастог пресијавања најлона и усивелих врпци са срмастим словима између белих ширита. Ветар је пуцао још и некаквим церадама ту и тамо, на махове би зашумео лажним цвећем венаца и разним хартијама око њих. Прену ме разжарени кмекави крик и шиштање неке мачке, на оближњем гробном темељу, која шмугну у мрак, а за њом друга, уз отегнути фрктај пролећног терања. Ветар ми је повремено бацао у лице отужни воњ уља и слаткасти мирис венаца и свећа. Наједном, пуном свешћу, предочих себи чињеницу да сам на гробљу, у глуво доба, сам, овде, на Васином свежем гробу и задрхтао бих, да сам могао, али стајао сам скамењен. Утуљени звуци града, који допираху преко далеке ограде гробља, углавном од ноћног сабраћаја, не да нису били никаква утеха, него су подвлачили нему и ветровиту страву овог места, на ком није било друге светлости, осим попаљених прозора зграда и уличних неонки у даљини и још даљих сазвежђа, чија искричава намигивања срмиху разбором васионе, као зацакљена, неухватљива плирома, другом намењена, негде иза непремостивог јаза светова, у некој срдачнијој, завичајнијој, смисленијој егзистенцији.

И тада зачух глас, који следи крв у мени. Прапорци његових слогова зазвонише мојим именом. Стајао сам, рекох, непомичан, окренут венцима, а глас допре иза мене и раширивши поглед у ноћни ветар, окренух се, у месту, очекујући да угледам приказ у који сам хтео да верујем, колико и нисам, држећи да

је, упркос свим ранијим сведочанствима, немогућ. Ужас, који продире до последњег атома штаства, праћен узножном језом и леденом ватром утробе, као неизоставни пратилац свих сусрета са покојницима, допринео је да, ипак, кукавички молим силе свевишње, да ме поштеде сусрета са Васком, али Васка стајаше иза мојих леђа, сасвим плотна, у некаквој белој прозочној хаљини. Косе уклоњене шналом са леве стране лица, гледаше ме испијеним и кошчатим својим ликом, крупним плавим очима, које светлуцаху као срма галаксија горе, неухватљива у раствору свог искричавог одсјаја. Хаљина, широко разведена са кључњача, лепршала је над њеним коленима, откривајући вретенасти волумен бедара у сребросјају коже, а стајаше боса на још увек мразном тлу. Руке јој бежу голе од рамена, јер се ту хаљина тек ваздушастом нараменицом хватала тела.

Почех да се гушим и зинух као риба избачена на палубу, можда у покушају да ма шта прословим, макар само име њено, не бих знао, али сећам се добро да до гласа не стигох.

Васка ме гледала, нимало зачуђено.

– Станке? – зачух поново своје име као њено питање.

На шта се односило, када у њему није било чуђења? Ако не на разлог мог доласка, можда на сам његов чин и како ли сам изгледао њој, која је знала оно што ћу ја тек имати да сазнам? Васка ми приђе, лицем уз лице, тако да ме помилова њен дах. Око врата ми се свинуше њене ледене руке.

Да, ледене су биле, али као у живих људи, ледене тек од хладне ноћи, док је њено тело, које обгрлих око струка, било топло и, кунем се свим светим, живо, тако живо, да је у њему пулсирао сваки његов мишић.

Изненада, сточи се склиски поноран звук електричних клавијатура. Преко њега груну хор, призивајући сва проклетства икада изречена!

Хорска деоница кршила се звучним хридима, клизала низ кристалну подлогу оргуља, расцепљена попут глечера, заривајући се у сам мозак.

Погледах преко Васкиног рамена, одмакнувши се корак.

– Господе, шта је ово? – провапих.

– Шшш! – одговори Васка шапатам, милујући страну мог лица – То је *Локтор Аријанус*...

У одвратно прелепој хармонији, клавијатуре и хор продирају низ моздину, међу ребра, неутољивом мржњом.

– Какав *Локтор Аријанус*?

– *Брод проклетих*... – отшапута Васка.

Грађевина је лебдела свега пар метара над земљом, над гробовима и шта год да је била, брод или не, на брод није личила више, него ли на лебдећу робну кућу, какве су у оно време градили.

Њен сачлан био је од светлећег материјала бледо жуте боје, у основној форми квадра, са нечим што је на његовој предњој страни одиста личило на прамац. Међутим, јасан облик брода ова светлећа грдосија свакако није имала.

Од чега год да је штастован, лебдећи квадар био је висок можда целих педесет метара или приближно толико, а дугачак, по мојој летимичној процени, око два фудбалска игралишта, дакле неких две стотине метара. Са њега се одрањала грозна и предивна музика хора и оргуља, желећи да сможди и пре него што неминовно наступи тај час, намењен дугом извршитељу, који је тек имао да дође.

Уколико би се светлећи квадар и схватио као корито брода, горе над њим нису се усправљали торњеви, катарке, командни мост, баш ништа од ствари уобичајених на броду. Бочну страну, коју сам могао да видим, јер лебдео је полубочно окренут нама, формулисала је ребрена структура контрафора у инверзији косине, тамније од луминозног платна ваздушасте материје, за коју се није могло тврдити да представља гасовито стање, тамније за онолико, колико су окер или цинобер тамнији од жутог. Низови светлећих тачака пузали су уз ове жлебове, просипајући нејако варничење, нимало весело, као што је то случај у прскалица, него је тај усеќњујући ватромет имао нагласак немило-срдне претње.

Дно корита, доња раван грађевине, била је, пак, једнолична, угасло смеђа површ, једва различита од саме ноћи над гробљем, и да ли због тога, или услед деконцентрисаног извора преслабе светлости, није под собом чинила никакву сенку. Ипак, приказ разведен на незнатној висини изнад гробова није био шимера, ни налик на некакво привиђење, већ сасвим веществен, стварносан не мање него самопослуга у насељу прекопута гробљанске капије.

Тада постадох свестан нечијег присуства свега метар два иза Васкиних леђа. Загледах се у ту појаву, тако тривијалну, да се никако није уклапала у овај безбожни мизансцен, изузев једним моментом. Иза Васке стајао је младић, старији од нас, можда двадесетогодишњак, одевен у црну кожну јакну оног времена и бледе фармерице, са дугом косом и ретком брадом. Изгледао је као рок музичар или нешто попут тога. Стајао је у

шпиц-чизмама, око врата му је лепршала марама нејасних арабески. Насмеја се на наш загрљај, јер смо се, одмакнути, још увек држали. Очи му беху црне, светлуцаве, поглед неодгонетљив, као и осмех, који се могао протумачити као доброћудно одобравање, али истовремено и као почетак циничног ликованња.

Једини моменат, необичан као и његова обична појава на овом месту у овај час, био је тророги свећњак у његовој левој руци. На разметљивом чираку од сребра, три беле лојанице капачу преко уздужних натписа, изведених оштро расцепљеном латиничном калиграфијом. На левој свећи писаше: *Alzzenk*, на средњој *Ilzhud*, на десној *Alzavald*. Три пламена потицаху, као ватрене канце, у васиони бескрај, помало димећи, од часа до часа, и осетих неописив смрад тог дима.

Десном, слободном руком, дотаче Васкину десну надлактицу. Прозбори сладуњавим тенором, као да жели да нас убеди како нам је пријатељ, али уједно стављајући нам до знања да смо не друго, него глупа говеда уколико у то поверујемо:

– Девојчице, идемо. Време је...

Моја рука стајала је благо положена над њеним десним куком, дакле недалеко од његове и не знам одакле и која смелост препуче у мени, те га шљепих по руци, тачније по рукаву јакне, по испуцалој набораној кожи рукава, тако уобичајеној, као да је на његову руку доспела са офингера неке од конфекција новотворених галантерија у центру града.

Шта ми, у том часу када моја моторика не беше далеко од потпуне парализе, а памет укочена и бистра колико у идиота, даде смелост и покрет? Када рекох да не знам, поштено казах у погледу свести, али то није потпуна истина у смислу психолошког језгра мог неизграђеног сопства. Шта више, форма одлучности у пројекцији тренутне представе била ми је савршено јасна.

Између себе и Васке, или тако некако, онајближе том просторном односу, што је било могуће услед непотпуне чулности представе, угледах *Дердевила* у тамноцрвеном издању ноћног хероја, док између Васке и онога угледах *Наташу*, *Црну Удовицу*, Наталију Романов, црвенокосу осветницу. И не стигох да помислим да би Дердевил за Наташу учинио све, не изостављајући ни један од сигурних путева у суновратну пропаст, гору од саме смрти или физичког касапљења, а већ шљепих онога, чим је Васку додирнуо.

Однекуд сам знао да би требало баш од њега да се испрепадам. Али, не стигох, као што и нисам. Овај се само насмеја

пискутаво, подвлачећи тај пацовски цијук подругливим праштањем такве наивности, толико детињасте, да се једино може дочекати доброћудним неодобравањем, пуним слађане симпатије, а онда ме, нимало доброћудно, нека сила одби од њега, без најмањег његовог покрета. Падох леђима на венце преко Васкиног гроба.

Смејући се на онај начин, он повуче Васку за надлактицу, према себи, али ја се у часу осових. У часу одлучих да поново постанем *Дердевил*, по цену самоуништења и пожелех његове сонорне зраке из мозга, који су тачно маркирали непријатеље, пре него што их уништи песницама или оним загонетним оружјем у двострукој футроли о бедру. Али, авај! Песничнице моје ништавне беху, а оружја никаквога!

У очајању, какво сам немоћан да опишем, схватих да *Наташу* нећу избавити, да ће ми је испред носа отети! Али, муња просветљења, не знам одакле и не знам чија, јер моја, у најмањем, није била, просева ми под челом и сину ми у готово зграмајућој светлости, као експлозија супернове, да нисам без оружја и потекох руком под јакну. Скорчих према Васки са испруженом руком и сребрни крст са верно изливеним Спаситељем склизну у њену хитро пружену десницу, која се неочекиваним покретом, у секвенци непажње отмичара, отела његовом повлачењу.

Он разрогачи црне очи и оне засеваше злом, али и јасно уочљивим страхом, који се прели преко зажарених зени уљем очајничког и немоћног згражавања. Цикну, огавним пискутом:

– Девојчуро! Баци *то!* Баци *то!*

Погледах тада на *Локтор Аријанус*. Горе, по површини лебдећег квадра, поврвеше наказни облици, изопачена створења, чинило се тек напола стварна, као да их зла машта њиховог творца није довољно консеквентно замислила. Тешко је било догледати шта тачно представљају, да ли инсектоидне форме, незграпно измешане са глодарским, попут некаквог недаровитог укрштања стоноге, паука, гусенице, зелене муве-говнаре, са пацовом, шишмишем, пухом или ровцем, или, пак, хуманоидне сачлане сједињене са зверињским или потпуно неодредивим обличјем. Углавном, ти побачаји пакла витлаху разједеним предметима од, рекло би се, уобичајених метала, међу којима поједини беху налик пољопривредним алаткама, као што су косе или виле, српови, грабуље или пијуци. Но, сваки од ових створова на ономе од себе, што се давало утиску као глава, или

је тек стајало на месту где би према логици анатомије требало да буде глава, имао је пламене јаме, по свој прилици очиње.

Играли су горе, скакали и дерњали се, надјачавајући оргуље и хор, за онолико, колико је то уопште било могуће, али у једном тренутку цела та какофонија одвратног крештања, цепајућег смејања, вриштања и урликања, сложено гуну:

– *Обенизрем! Јаобаз!*

Онда се, као један, сви завртеше у некаквом плесу, налик на обредне игре дивљих негра на острвима погубљеним сред океана, којих нема на земљописним картама. Заборавих да кажем да су и они били штаствовани од нечег тако необичног, да бих се закleo како са материјом овога света није имало ничег заједничког. То, шта год да је, било је наранцасто и светлеће, а кроз њега светлела су јачим бљеском ребра и карлице њихове сујемудре анатомије.

Вртећи се у свом колу, груваху порозним суновратом умноженог одјека:

– *Ноелопам! Разец! Разец! Аскела!*

Напокон, пресече ме сазнање да овај ритуал није друго, него призивање, ко зна кога, ко зна чега...

Заправо, сада знам, али шта сам, дођавола, са својих тек навршених тринаест година постнаталног постојања знао?

Ипак, слутио сам. И однекуд, као и онај бљесак ко зна које супернове и у ком делу васионог свемира, који ми расветли тренутни појам о оружју, расвану у мени пуна свест и заповест шта да радим.

– *Васка! – викнух – Не испуштај то што сам ти дао!*

И без речи падох на колена, забацивши главу. Погледа исколаченог у небо и светлוצаве ројеве његових сазвезђа, ударах се скупљеним прстима деснице по челу, под грудима, по десном, те по левом рамену. Ја, полудивљак необразовани, цепајући грло, не штедећи плућа, гласом неке друге памети и без сопственог схватања, повиках:

– Призивам Светога Архистратега Михаила и његов Пламени Мач Васељене! Призивам анђеле, витезове Христове и српске свете ратнике... Обилића и Југовиће! Топлицу и Косанчића! Страхину Бану, Срђа Злопогледа и Мусића Стевана! Призивам племенитог Стефана Лазаревог, деспота и змаја! Војводу Пријезду, Ђурђа Смедеревца и Змаја Огњеног Вука! И све сени српских витезова, које бдију над успењем усопших од мојега народа! Не дајте, Христови ратници, не дајте Васку духовима поднебесја!

– Девојчуро, баци *то!* – вукао је пискутави хистерик у кожној јакни, машући свећњаком испред Васкиног лица.

Смирена, као да не стоји ту где стоји, не узмичући пред узмаханим свећњаком, чије пламене репатице, врусећи, сустизаху сопствене свеће, Васка размота ланчић и пребаци га преко главе. Крст јој паде на хаљину између груди и засева светлосним жилетима разношених пламенова.

Овај цикну и устукну, а одозго, са платформе грађевине, за коју Васка рече да је *Локтор Аријанус, Брод проклетих*, огавни паклењаци, нагињући се преко нечега што би на правом броду била каната, крзаво засикташе:

– Баци *то!* Баци *га!* Баци *га!*

Махали су оним неодредивим предметима, за које рекох да су од неког препознатљивог метала, налик на извитоперене косе, виле и друго томе на подобит, бљештећи ужареним јамама које су им могле бити очи, уколико их ови створови имају.

– Чујеш! – повика сподоба са свећњаком – Баци *то* и полази са мном!

Међутим, Васка мирно стајаше, насмејана, бистролика, нимало уплашена, нимало збуњена. Овај је престао да маше свећњаком, сада га је подизао испред свог лица до самог чирака, као да се њиме заклања, што је и било тачно, јер је изгледало да не може да поднесе то што види на Васкиним грудима.

Пренух се од звука који се проби кроз све друге звуке овог места и тренутка, који није припадао хорским одронима преко склиских оргуља, горе са *Локтор Атријануса*, као ни крештећем урлању његових посадника. Био је то једва чујан бат корака и шум покрета, али у непосредној близини и обазрех се око себе.

Преко гробних места напредовали су, израњајући из тмине, људи у челику, са исуканим мачевима и одмах сам разумео ко су, разумео изван логичког поимања и расуђивања на грађи искуства. До тада нисам, још увек, имао никакву ваљану представу о витезовима, па да сам је сада могао учитати или подметнути као наводну визију, али ово визија није ни била. Не! Ово је била стварност, у свом емпиријском тоталитету, као год и гробни темељи и камени споменици околно. Уосталом, до тада сам о српским витезовима могао да формирам једино погрешну представу, према неким романтичарским литографијама. Али, какви везени капутићи и сабљице? Какве токане доламе и шубаре с перцима? Ови људи беху одевени у ткања од челичне жице, која у том тренутку још увек нисам умео да назовем *ве-*

рижњачама. Поједини на главама имаху такве капуљаче, а неки шлемове са наносницом или тањирастог обода и сви до једног беху оружани тешким, крстоликим мачевима од по две трећине свог стаса!

Један међу њима носио је тамноцрвен дугуљасти штит са златним крстом дуж целог поља. Глава му беше откривена, те по средњем раздељку разведена коса падаше му предуга на снажна рамена под огрлицом од металних плочица, коју ћу много касније научити да зовем *вратним коларијама*. Ракљаста брада куљаше му на те сребрнасте коларије. Он последњи исука мач, испод штита, и стаде поред свежег гроба, затрпаног венцима. Стајао је иза Васке, загледан продорно, оштрим плавим очима, у сподобу са свећњаком.

До мене стаде један од његових витезова, који нетом пре њега изрони из ноћи и положи на моје раме тешку руку у кованој рукавици прстенастих зглобова. Окренух се и загледах у његов бледи лик под шлемом налик на улаштени шешир са закивцима. Црте лица биле су му оштрије, бистрије, некако тање и отменије и учини ми се да би међу мојим савременим сународницима изгледао као странац. Ретка брада и танки бркови беху му светлосмеђи, очи продорно плаве, смирене, храбре и доброћудне.

– А, сад, лези на овај гроб и зажмури – зачух његов глас недалеко од свог уха, али као да га чујем у одјеку усмереном кроз васионо пространство галаксија и звезданих маглина – Под капцима, загрли је...

Ослободи ми раме своје челичне шаке и окренувши се према гробу, бацих се лицем и грудима на нељубазне, бодљикаве венце, хладне као и оно на шта беху набацани. Не усудих се да још једном погледам Васку, нисам више имао снаге ни присебља за било шта друго, него да се бацим на гроб и чврсто зажмурим, дрхтећи, изнурен страхом, без моћи да ово што се догађа подведем под ма какву логику и ништа друго, него да то прихватим, као и себе, ту где јесам.

Али, под згрченим капцима, расвану Васка, онде где је била, између психопате са свећњаком, испред себе, и витеза са штитом, иза себе. Тада, жмурећи једнако, полебдох над гробљем. Нашавши се који метар изнад призора под собом, пружих руке према Васки. Васка се, стојећи између ове двојице, окрете мени и пруживши ми руке, вину се, као да је летећи створ.

Примисмо се у загрљај. Не могу да тврдим како је ово још увек био исти телесни осећај, али свакако не ни пуки замишљај. *Локтор Аријанус*, стајао је, са својом гнусном посадом, тачније

лебдео и даље на оном месту, емитујући богохулну литургију и тек на овој постигнутој висини осетисмо како од њега бије несносан, заправо немогућ смрад. Запуштени свињски обор на јулској врућини још је права цвећара или дрогерија, у поређењу са гадном, незамисливо гадном дујом лебдеће конструкције, коју је Васка назвала *Бродом проклетих*.

Међутим, доле се око људи у челичним тканицама стварао облак, тако миомиран, да је тај, рекао бих више духовни, него телесни мирис, ако је нешто попут тога замисливо, на тамјан додуше подсећао, али тамјан, барем онај који троше по црквама или на гробљу, није могао бити, никако. Тај мирисни облак, чија се повесма растакаху, плаштећи светлуцање витезова у благодаху, могао сам само да хватам ноздрвама и да му не дам никакво име нити одређење.

Чврсто грлих Васку, она се још чвршће припијала уз мене и у нашем загрљају, у његовом грчу, којим се упијасмо једно у друго, не затрепта ни најтања нит какве телесне сласти, страсти, хтења плотског, не, наша узајамност беше сва од поништавања себе у име другог.

Али, мој час још не беше. Васка се нежним и пажљивим покретима извуче из мог загрљаја и неухватљиво, сеновито, потече у вис.

Наказе са лебдеће грађевине разјарено закрешташе и огласише се другим огавним звуцима, продорније него до тада, а грозна хорска арија црног акатиста загрме најсуровијим цепајућим одроном од самог свог почетка.

Ипак, у лебдењу укотвљена богохулна грађевина, *Локтор Аријанус*, остаде непомична.

Погледах за Васком. Потицала је на више, као да рони кроз ваздух, сасвим онаква, каква је била и доле, на тлу.

Некакво ново покретање скрену ми пажњу и окренух се на ту страну. Са онога што би се могло назвати прамцем *Локтор Аријануса* узвитлаше се ругобни сачлани, образујући вртлог. Њихали су се у лету незграпним деформитетима. Наопаки план њихове грађе превазилазио је најодвратније генетске девијације, што сам сада, када су узлетели, могао боље да сагледам. Сваки је за себе освајао ваздушни простор, али у таквом сагласју са свима осталима, да се, кажем, образовао јединствени вртлог.

Утом препуче васиони свод, с краја на крај. Маглину Млечног пута пресече муња, или нешто много јаче и светлосније, са неупоредиво већом зграмајућом снагом и продорнијим

звучним проломом од муње, прецвика је под оштрим углом, а одмах затим, или готово у истом трену, иста, потпуно иста таква, назваћу је *муњом*, јер немам бољи, нити било какав други израз, препуче с другог на други крај васељене, прекрстивши под геометријски правим углом претходну, свега за атом тренутка претходну, са тако проломним праском, да ми слух цикну и распуче се.

Светлосни крст васиони, обликујући се усмереним током пламеног електрицитета, образова савршени склад крстоликог мача!

Морам овде да кажем и то, да сам такав облик до тада мање-више само наслућивао, немајући довољно осадржен, довољно чест и разговоран опажај у искуству, али да ћу га, у потоњем времену, ходочастећи наше средњовековне манастире, сагледавати на фрескама из XIII и XIV века, као неизоставни моменат у композицијама светих ратника, а међу свим примерцима који су ме деценијама магнетисали, пластично предочен истиче се мач Светог Димитрија, усправно положен преко његовог рамена у плочасто-ресастом кирасу, на зиду десне певнице цркве Светог Спаса, у манастиру Жича.

Међутим, оно што сам те ноћи, жмурећи на своју срећу, угледао на небу, било је тако језиво, неиздрживо претеће, да ме мрвило убилачком снагом своје страховите лепоте. Задрхтао сам, јекнуо, знајући однекуд шта је то што видим... Нисам се могао преварити. Био је то *Мач Васељене*, Пламени Мач Страшног Судије, Вадиоца душе, Архистратега Михаила!

Помислих, када је мач овако језив, какав мора да је сам Архистратег? Колико мора да је убилачка његова сопствена појава и како је тек неиздржив поглед на *Њега*?

И тада завапах молитвом да не угледам Светог Архистратега, Началника Небеских Сила и заштитника моје куће... Јер, знао сам, ако га угледам, погинућу!

Страх, али мало је рећи *страх* и погрешно је то страхом назвати, јер ни најужаснији замисливи страх према овоме још увек није ништа, а затим, ако му и оставим име страха, *то* није никакав страх од смрти, него од неког потпуног кидања и зарања бића, или нисам паметан којим именицама, глаголима и придевима да га изразим, али како год, било је јаче од моје љубави према Васки, мада ову ни за трен нисам заборављао.

Неко ново, другачије звучно кршење, али не мање продорно, процепи се кроз моју тренутну оглувелост, оданде где је лебдео *Локтор Аријанус*. Та грађевина, шта год да је била, поче да се цепа између својих бочних контрафора. Муње процепина

усецале су се у светлећу твар, чија је непробојност, по свој прилици, била на нивоу леда или камена. Тмони, цијукави звук подвлачио се под проламајуће сечиво напрскавања, раздвајајући жарке стране, које се чињаху сада као некакав ужарени метал, али који горећи не постаје течан, него се, задржавајући ранију згуснутост, разлама попут сваке чврсте твари. Из раскршина покуља бљештава варничава материја, потпуно исте нарави као и она што је праскала из ужарених језгара на контрафорама. Смрад, који се осетио са запаљених свећа у руци оног циника доле, сада покуља умноженом дујом ужегле свињске масти емулговане са амонијаком и сумпором, са свим могућим сулфатима и шалитрама. Грађевина се раздвајала са собом, од свог тавног дна према канати, ако се то може рећи за гредасто појачање нешто тамније светлеће твари изнад обрнутих косина бочних жлебова. Јаросни паклењаци и даље се ковитлаху на више, али сада се тај вртлог поколеба у свом напредовању.

Сасвим горе, изнад највише тачке вртлога, као да се раствори сам ваздушни простор, потицањем светлосних повесама на супротне стране. Језгро процепа било је најсветлије, али ова чиста и сасвим бела светлост није била, не само заслепљујућа, него чак ни јака и уколико бих је упоредио са нечим овоземаљским, са нечим на чије сам постојање навикао у свакодневици свог града и његових баналних улица, упоредио бих је најпре са светлосним језгром неонске лампе.

Васка, да ли је још увек била тело, или тек сопствена сен, то се није могло, са оног места, на ком сам, жмурећи, лебдео, да докучи, зарони кроз ваздух према том светлосном процепу. Видех само обресе њене, у спокојном узношењу, као да безбрижно зарања у бистру воду, проснопљену сунчевим зрацима. Поттичала је тако према самом средишту процепа, чији би тешко одредиви облик онајближи био уздуж окренутој, растављеној шкољци. Са страна, у повесима све мутније светлости, која је, бледећи, ишчезавала, образоваху се сеновита обличја коњаника. Успео сам толико да сагледам: коњи беху снажни и крупни ратни пастуви, чија ваздушаста копита грабиху тамом поднебесја. Коњаници, пак, беху ратници из древног доба, које сам већ могао да препознам као средњовековне витезове. Људи нису били, јер се њихова објава у плоти сводила на нешто згуснутији ваздух, бељи од тмине, блећи у прозрачју од белине у средишту процепа. Схватих да морају бити сени, јер шта би друго били? Уочих да се од оних сасвим телесних, који доле прегазише преко гробних места, разликују по укупном образју, чији ћу

појам, временом, да увестим као *војитатик*. У ових беху тешки, пуни оклопи, или би такви били да су сасвим плотни. Но, и овако, дознавало се разговетно шта је шта на њима, или шта би, заправо, било у чулној потпуности.

Навираху својим застрашујућим обличјем, као да их светлост из процепа порађа и хрлиху галопом кроз тмину, као да пољем јашу у судар непријатељу. Над њима усправљена копља, на копљима пламенци, а напред свих, носећи стег са крстом, јежђаше њихов војвода. Над његовим стегом једнако стајаше крст, усправљен из јабуке на копљишту, одакле падаху ките, ударајући га по раменима и плећима у челику, или онеме што би улаштени челик свакако било, да није сен.

Када овај худи галоп удари у вртлог, овај се некако раствори сред себе и распрсну својим огавним чиниоцима, који се разлетеше куд који.

Ни једноме од витезова не сагледах лице, јер свакоме главу покриваше клобук-шлем, прекрштеног очног прореза. Ипак, и без тога, знао сам ко су, ко морају бити!

Напред свих, грабио је Бошко Југовић, стегоноша, за њим осморо му браће, а међу осталима, знао сам, јежђаху сени војвода: Милоша, Ивана и Милана, сен бана Страхиње, сен Срђа што погледом убија, сени Стефана, који овде не окасни, и брата му Лазара.

Ко је ко од њих, то тачно нисам могао знати, изузев у погледу стегоноше. Али, и тако ми се даде преобиле заумног, а сасвим довољно толико, да лепо видим како, изломивши копља о сујемудру анатомију изопачених створова са *Локтор Аријануса*, витлају огромним гадарима, страшним српским мачевима у образју крста, разносећи њихово светлонаранцасто, сплачинасто и смрдљиво ткиво.

Тада осетих како од сеновитих коњаника, а загледајући их подробније, уочих да то што их образује није напросто ваздух, него некакво сребрнасто треперење твари толико fine, да се никаквом хемијом или физичким законима овога света не би могла одредити, дотиче благоуханије носницама једва ухватљиво, као да чисти ваздух поднебесја од смрада *синова погубли, деце проклетих*, кидајући и касапећи је среброзрачним мачевима. И не прође много, а сила Христова, сени српских витезова, сасвим је низложи.

Локтор Аријанус прште напола, предвојивши се преко тавног дна над гробовима и она гадна твар просу се варничаво преко гробних места, обасјавајући камене споменике и крстове. У тој безбожној илуминацији, која одисаше неисказивим смра-

дом, угледах још оног типа са свећњаком, како се увија, склупчан испред штита јединог гологлавог витеза доле. Мора да је цвилео, што нисам чуо, али беспомоћно је витлао свећњаком. Витез са штитом подиже мач и његово сасвим плотно, челично-сјајно сечиво писну о врат циника, преко мараме, и дугокоса глава уз кратак гејзир крви, откотрља се пешчаном стазом између гробова.

И то је било последње што видех. Осетих нечију топлу руку на челу, као да ме дотиче некаква непојамна лековита твар и зачух глас, точен дахом миомира:

– А, сада, спавај! Њена душа је са нама...

Удишући несхватљиво сладак, али не по укусу, него, о како и којим придевом то да искажем, но, најмање ћу погрешити ако кажем душевно сладак мирис, пропадох у топлу и нежну ноћ, у којој се вечно спава, а ништа не сања.

Али, нисам потонуо у вечни сан. Како бих, уосталом, сведочио о овоме, да јесам? Ујутро ме нађоше гробљански шинтери, измрзлог, носа зачепљеног, поплавелог на кртим, скрављеним венцима.

У загрејаној соби гробљанске администрације попих врео чај, док не стиже ондашња милиција, а са њом и оба моја родитеља.

Наредних месец дана лежао сам гнојаву ангину, презнојавајући се, истрљан комовицом и сав баздећи на кисели алкохол. Других последица по моје телесно здравље није било.

Никоме никада нисам испричао о овоме. Чим сам прездравио, дошао сам на Васкин гроб. Био је већ крај маја и бујаше младозелена вегетација. Мирисали су кестенови и друго дрвеће, бетонске вазе поред надгробних споменика, допола испуњене водом, дисале су свежим цвећем. Са Васиног гроба уклоњени беху венци, земља се слегла, просењена младом травом. У сенкама дрвећа, цвркут птица ткао је дремовни плашт осунчаног поподнева, који се слелујавао спокојном, лењом измаглицом трепераве прашине и маца што су нехајно пловиле ваздухом.

Седео сам на клупици поред гробног места њене породице. Споменик јој не беху начинили, те је над хумком још увек стајао дрвени крст, са белим пластичним словима њеног имена и малобројним годинама живота. Осим птица и понеке мачке, на гробљу није било никога. Град у даљини, иза коване оградe на бетонским стубовима, потмуло је одјекивао својом свакодневицом. Црвене, зелене и жуте зграде најближег насеља намигивале су пастелним ролетнама из прозорских окана, а доле је, по-

ред језера, сневала олистала шума, док су побрђа регије, сасвим на хоризонту, постајала нејасна у плавкастој маглини.

Тамо где је стајао над глом, док се није распукао, *Локтор Аријанус*, непомичан у лебдењу, са својим гнусним легијама, сада је измагљавао плави ваздух над свежим зеленилом и све стајаше тако свакодневно. Горе, према зениту, ћуташе бледи азур, као да ваздушног процепа, или можда тренутне васионске пукотине, оне ноћи није ни било.

Шта је била она, та процепљена двер блиставобеле светлости? Последњи бљесак неке угашене супернове, који је допро до овог места, да породи сени наших давно палих, бесмртних витезова? Супернове, која је ишчезла, сатворивши светлосне двери, кроз које ће пропустити семе нове и будуће, да би се родила негде иза тавног плашта васељене? Да ли је то семе Васкина сен и да ли ће се тек рођена супернова по њој звати? *Васка!* Ко би то, сем Господа Јединога, могао да зна?

Није ми више било до тога да је сматрам за кћер фараонову, мада је, знам, бесмртна као и она. Знао сам да то што лежи под овом земљом која се слеже, што су већ одавно начели црви, те ђубри младу траву, која се пробија ка сунцу паперјем уздрхталих стабљика, није друго него оно за шта и школски наставник и свештеник имају, по суштини, исто одређење: *прах јеси и прах ћеш бити*, атоми су те саставили и сада се разилазе. Али, још тада сам, а како и не бих након виђења, више био на страни цркве, јер видех шта видех.

Да, постао сам, на неки начин, видилац, ако се моје искуство оне ноћи на овоме месту тако може и сме да назове. Ипак, после тога, нисам доживео никакво ново прогледање. Веле да људе, после оваквих искустава, заувек напушта ментално здравље. Са многим такав случај није био. Колико год потресно да беше виђење, не мање него бол за Васком, није пореметило мој коренски чврст душевни састав. Нисам имао никаквих психичких последица. Можда стога, што сам нека претходна, да кажем припремна искуства, која поменух, већ преживео, а можда и услед ондашњих мојих година, док још увек ни у шта нисам веровао, нехајан према самој потреби да верујем у било шта, те сам одвећ лако могао да изградим себи једну слику света, коју позитивистичко образовање неће ишчашити из њеног искуственог рама, никаквим пијуцима и полугама својих убедљивих експеримената и још убедљивијих конклузија, што одатле следе.

Уосталом, ондашњи узраст чинио је своје – убрзо сам се промангупирао и мало шта ме занимало, поред бежања са часо-

ва и зевања по биоскопском матинеу, дању, или туча са непријатељским бандама, ноћу.

Онда прођоше и такве године. У гимназији изокренух се као изврнута чарапа и постадох понос школе и својих родитеља, најпосле и самог града. Пут ми беше усмерен ка стицању високог образовања и, распет између наметнуте слике света материјалистичке науке, и виђеног у ноћи након Васкиног укопа, на њеном гробу, определих се за изучавање философије. Није прошло много, док нисам схватио да ме прегалаштво над мајеутиком чисте мисли не води другом, него да се наизглед надмоћно изражавам о ономе, о чему, ипак, ништа истинито ни ваљано не умем да кажем, ја, нити ико од људи.

Но с друге стране, сени српских витезова, као и њихови потпуно штаствени облици, са каквима се сретох поред самог Васкиног гроба, топла рука утешатеља на мом челу и мироточни глас смирења, о *Мачу Васељене* не смем ни да мислим, још мање да га призивам у сећање, урезаше се у моју душу свемоћним присуством и ничим депосидирани, учинише ми већу корист и утеху од таште философије. Пођох, како рекох, по нашим средњовековним манастирима и, на првом месту, преобразих се у искреног, мада не и дисциплинованог православца. Али, наша црква допушта слободу, како поимања, тако и делања, а догма је ту као лек и утеха. Својевољно тај лек пијеш и том се утехом утопљаваш, па ти је на слободу и догматски мислити. Једино што се безусловно не сме, то је скретање са Христовог јеванђеовског пута. А да би се непогрешиво ишло тим путем, мора се имати срце и љубав Христова. Да волиш, онако као што је Он волео. Па, када помислим на Васку, каква је она била, схватам шта значи имати срце Христово и љубав Његову.

Написах књиге средњовековних тема, романе и приповести о српским витезовима. Научих, истражујући, сваки детаљ њихове ратне опреме, као и сам закон *Војитатик*. Пођох за сваким трагом, колико год да је танак и једва уочљив у ономе што називају историјским изворима, те тако походих и њихова обитавалишта, замкове и друга таква места и проча, завирих чак у крчме где су пили, а стајих са њима на Литургијама у светим храмовима нашим, који и данас постоје. Дивих се госпама њиховим, војевах и страдах у подвизју, рађаван лежах на њиховим бојним пољима и не једном умирах славно. Љубих несрећно девице-сањалице, иза високих бифора на кулама камених тврдиња, испијих врчеве пива, пехаре медовине и плетенике вина

увезених из Бизанса, као и оних што их у доба царства тек почињаху узгајати по нашем виногорју, уз писак гајди и бусина и звонке лауте скомрачких трупа. Коленопреклоњен, заклињах се светим нашим краљевима, у проскинези ничих и ударах челом о подове мраморних цркава. Пасах мач и одевах тешку верижњачу за походе славних победа и још славнијих смрти. И за све то, што дође од мене као приповедна књижевност о нашој прошлости у Средњем веку, о чему ова нација незналица углавном неуро тлапи, мада и то у најбољем случају, иначе је равнодушна, за свако, дакле, штиво мојом руком списано, имам да захвалим Васки и ноћи када дођох на њен гроб, у који је тек беху укопали.

Ипак, раније идоле, а рекао бих да се о истој ствари, само на различит начин и то једино у погледу артикулације, ради, нисам заборавио. Никада их, заправо, нисам одбацио. Била су то прва прогледања у свет иза светлосног процепа, где се рађају супернове. Још увек чувам све стрипове о Дердевилу и Наташи... И данас их разгледам, док тужим за Васком, тражећи је у *Црној Удовици*, као што и себе, мада на прагу старости, једнако тражим у слепом хероју, *Дердевилу*. Тужим, рекох, јер Васки не стигох, од свега тога, ни реч једну да кажем, чак ни имена тих првих протагониста вечите борбе, тих ембрионих артикулација хероја и хероине, на њиховом историјском задатку.

Плачем, док читам Стивенсона. Новелу о Др Цекилу и мистер Хајду већ одавно знам напамет, како у српском преводу, тако и енглеском оригиналу. Плачем над својим морбидним сањарењем оног доба и питам се, са подмуклим ножем кривице у утроби, колико је, можда, моја машта допринела... Али, не! Наравно. Није познат случај да је нечија машта, ма како морбидна, изазвала код другог леукемију деветог степена, чак ни у литератури професора Јунга...

Седео сам тог мајског поподнева поред Васкиног гроба сатима и када се већ смркло, изненадни страх подло ме шчепа под коленима, те се дигох и утекох. Сећање на *Локтор Аријанус* било је, ипак, опасно свеже... Као и на све друго те ноћи. Али, када године потом прођоше, осмелих се да поново дођем.

Ноћ је била априлска, као и онда, јер је одабрах. Годишњица њеног упока, не знам тачно која. Гробно место изменило се. Земља је спласнула и поравната са осталим тлом, густо затрављена, ћуташе као и сваки други гроб. Али, тамо где је онда стајао пободен дрвени крст, сада се темељио мраморни квадар са уклесаним словима Васкиног имена и година. На квадру се грациозним кретом извијао кип, као да ће закорачити ка небу.

Ослобођен из белог камена, телесним обличјем Васкиним у оном узрасту, када је преминула, тачно у онаквој хаљини, каква лахораше на њеном телу оне ноћи, када се тела ослободила до васкрсења мртвих и живота будућег века. Или ми се само чинило да је хитон анђела баш она хаљина њена, па га таквим и сагледах, али коса анђела била је једнако уклоњена са целе стране лица, управо леве, одакле и Васка своје клупчасте праменове боје кестеновог плода укосницом беше уклонила оне ноћи, како је то често чинила. Анђела, кажем, јер камена грација у хитону имаше скупљена крила до самог постамента, на ком, ножицама од мраморног меда, стајаше боса.

Форма, опредељена у овом грубом материјалу, била је, доконао сам, непогрешива, јер се њена есенција управо таква налази горе, иза трептаја галаксија, развејаних разбором васионе таме. Погледах горе, потом поново на кип, онда се опружих испод постамента, прислонивши ухо на ледену, грубу земљу. Прошапутах име њено, зажмуивши.

И тако, лежао сам на њеном гробу, све док разлајани чопори и разлетања стрвоједих јата не најавише освет, у који се дигох и стресавши травке и грумуље росне земље са одела, пођох у сретање градске свакодневице, која се, урлајући гневним машинама, нељубазно будила.

Нисам заспао, док лежах под кипом, али не видех ни будан под капцима ништа друго, до сопствене слике из сећања, што сам их могао призвати у разветном предочењу ма кад и било где.

Али, нешто ме поново вукло да дођем ту и прележим део ноћи. Као да очекујем да ми Васка шапатам из гроба одговори, мада знам да су под земљом тек њене кости, које црви давно оглодаше. Или сам чекао под капцима својим да се поново укаже ма и један од призора оне ноћи, па био то и *Локтор Аријанус*. Међутим, то не бива, барем док не дође мој час...

А, када ће он доћи, то само Господ зна. Понекад мислим да то, хоће ли се и тада небо процепити, прекрштено пламеним *Мачем Васељене*, хоће ли и по мене доћи сени српских витезова, или ми је место на *Локтор Аријанусу*, међу гнусним обличјима, већ припремљено, понајмање од мене самог зависи.

Никада се, после Васке, нисам заљубио и у свакој жени, која ми се иоле допадала, тражио сам њен лик, безнадежно. Тако и живим сам, како кажу *без кучета и мачета*. Своју сам телесну потребу смиривао са плаћеним женама или онима, које ми изван тог односа нису значиле ништа. И тек када бих се у вре-

мену очистио од телесног блуда, могао сам да дођем овде и легнем испод кипа. Нисам хтео да, смрдећи на грех, скрнавим овај гроб.

Надам се, ипак, да ће мој час доћи, док лежим на њему. Знам да ме Васка чека тамо, где се нити жене, нити удају, него на вечност бораве у плироми Срца Господњег, у светлости Љубави Христове, која би нас, овде док смо, сагорела. Можда ће час мог представљења баш ноћас да одзвони грозном литургијом, клизећи низ разорну елeгију оргуља, одроњен у понор најдубље таме са *Локтор Аријануса*? И можда ће Васка над мојим лешом призивати небеснике, онако како сам их ја над њеним гробом призивао?

Сумрак је, ускоро ће ноћ. Новембар је, грумуљичава киша, која ће до јутра постати снег, снег који ће ме покривати на Васином гробу, јер одлазим тамо, да легнем испод окамењеног анђела и чекам да се поново сретнем са Васком и да ми душу од душе њене више ништа не растави.

Злата Коцић

ТРМКА

ТРМКА

1.

Рој одбегао. Из похабаног речника ветрови одуваше и скромну избу пчелињу, реч густу: **трмка**. Више не бодe очи својом захтевном облином, купастим врхом више не заводи чежњиве погледе у небо, куда житељке њене попут анђела одводе на починак збуњене пчеларе земне. Куда и сама зачудно лако узвину свој помало незграпни звонасти стас и сен своју, антерију сохе лепеновирске. И деда Милољуб, као и трмка сав лепљив од меда непропадљивог, одлете за њом.

2.

Из недогледа у недоглед за ројевима давно одбеглим, обоје душу зузукаву зацељују. Он, још спретним прстима, податне зраке укруг савија као пруће врбово, павит ли. Нову вршкару плете. Некад, облепљивао је плевом, трином и балегом, прекрстивши их и сузана захвалним умесивши, сад зраке сплетене обавија пеном облаковом. Чудо као чудо, никога не пита и ничији не чека савет. Рој одбегао, али бака Босилка не престаје да пева пољем, рој и рај дозивајући, мирисним својим именом и маточином вековном неувелом изнутра облажући трмку.

3.

О, ни краја пољу, ни краја радости с којом се поље под облаке узноси, и девојка с њим, сва одевена у пчеле, и момче одозго сусреће је, опасно младицама врбе напупеле, и нећеш на небу ни на земљи наћи ношње лепше. Како да не поскочи и та у прсима ти трмка. Цар-звоно. Ројеви одбегли, али пчелу матицу

чим под језиком осетиш како замигољи се снено,
истом зањише се тај зујак под ребрима, с краја ли на
крај куполе небеске, и знаш: слатка је звоњава
која сасуде земне и саће небеско до врха напуни,
а име јој је довек исто – љубав.

Мато, бубице, мат, мат!

ЦАР-ЗВОНО

Зар тек тако лудујеш, клатно моје: са стазица ребара
на стазу дугину. Замаси преко свода: ројеви сунчица;
млазеви са дна крстионе. И ја за тобом, тамо-овамо,
преко могила, мора негажених, пчелињака заоблачних.
Древне деве-пчеле у мени наричу. Не спава земља, а у
земљи спавају. Ничу ли? Зар је тек тако век преспавао
и звонар мој, на грани медној њишући се – безрук.
Прене се – осам руку! И у свакој по осам зракова –
заљуљај звонаре зујне. О заласку, звоњава о два видо-
круга: и бом и бам, и ноћ, и дан. Припевају пупољци
јесењи, и листопад пролећни, и хор пахуља у ледним
шарама прозорским оклева да утихне: није ли болно
истопити се? Чак и бат корака анђеоских – бим-бим!
о нечије трагове, бом! о нечију сузу. Зар се тек тако
усковитлаше крхотине у прсима. Не. Цар-звон о језиком
златник из пепела изрева. По нити паучине, том мосту,
где бејаше *оно* ребро, где бејаше пустош – израња,
као из огледала, као из окца саћа препуног, кроз опну
набубрелу препознајући ме или не, тек – он. Август
усред фебруара. Августин Аурелије Мебијус. Цар
Сунце, двоглаво. Из чијега сам – ребруара.

СА ДВА ЛИЦА БЕЗ

1.

Дан и ноћ, две дубоке округле чиније. Млеко и, учтиво,
мрклицу срчемо. Два спојена суда; када и како ободима
додирују се, није наше. Све и да титрамо им на тањиру,
све и да забадамо нос, на кашичицу даваће нам се, по
мери довека њиховој. А наше? Наше је да не разбијемо,

не проспемо, не уморимо се хвалећи двају обода пољуб.
Кад виде колико су нам за срце прирасле, чиније саме
рој одбегли призову. Медом налију се и од радости на
све стране зањишу, спремне да зазвоне милину света.

2.

Даноноћно, два светила побожно њишу се под звоном
небеским. Наизменце, наоко безвучно. Око подесиш и срце
на тај ритам. Кад – светила се сустигну! Додирна, најпре
тачка: тек трен, тек увод у језу помрачења. Мимохода
једвити јади, рвање сила, сев из тачке наспрамне, рез.
Низ небо, низ цело ти тело, до прста ножног неизлечиви
жмарац. До земље мелемне. До ожиљка на води, срећној:
што на јастуку облаковном глава је уз главу – океаном две су
полутке јајета: печат осми, царски, освет без извира и увира.

3.

Ноћу водоравни, јер земни, дању усправљамо се, на прсте: стасом
доцртавамо у ваздуху крст. Оцу на ухо жуборећи: Хвала за починак,
по милости пробуђење. Васкрсењу у спомен. А све смртнији смо. Још
само тачка укрштајна у прсима: птиче дрхтаво, кадро да смањи се до
зрна горушичног. Или је и обратном умећу радо? Набубри, те и ребро
у бескрај буја, и мећу ребрима добро поље. Те из семенке, те и из сенке
семенкине, таласи невидљиви на четири стране. И четири дуге, у два се
кола ухвативши, зовући и нас, по таласима полегну. Видокруге пучине
са занebesјем уланчавају. Гитра плавет. Како да мирују, да замру, добра
небеска клатна, ДНК. Све и да занеми, начас, цар-језичак цар-звона,
завониће горња усна о доњу, испод трулежи: као што ноћ је друго лице
дана, тако је и смрт – живота друго лице. Тим везом са два лица своју
кошуљу од саћа украсиш, под попрсјем заиграју два клатна у једном.

Братислав Р. Милановић

КАД КЕСТЕН ОПАДА

КАД КЕСТЕН ОПАДА...

По Адаму Пуслојићу

*Петнаест ми је година – у књажевачкој
библиотеци слушам песника што
маше рукама и отреса терет док
говори песму у којој вози мртваца
на бициклу са лошим преносом.*

*И, баш како треба: у тим стиховима
прошлост је грозно крчала,
а будућност – зупце прескакала...*

*Седим лица углављеног између
палца и кажипрста и гладим ноздрве
раширене од младости и мириса
кестенова у цвату, опојног
као у тој песми смрт ушушкана
у ономапопеје, у празнине између речи...*

*И не слутим, тада, да такав бицикл
и нужан терет, иако нејак, возим и ја
док окрећем зупчаник слабачким ногама.*

Сад, кад кестен опада, схватам:
joш два три притиска на педале па ће
и мој терет затражити, неопозиво,
да и он провезе – само један круг.

НЕ БРИНИ...

Адаму Пуслојићу

Не брини, понеки ток мора и да застане
да би друкчија светлост пала
на белешке, књиге, путеве и људе

што су ти за леђима остали на разним
окукама, неми или са узвиком
да успориш корак, да примириш дах...

Одатле се боље виде копци и гаврани,
одатле се боље виде царићи, и гађани,
улегли кровови и згаришта,
јасан је поглед на урвине и баште
што не стигосмо да их оплевимо,
да оплеменимо новим садом.

Не брини, јавиће се који треба да се јаве,
самоћа је благодатна тамо, напред:
воде су бистрије, ваздух је чистији,
мање је шљама на обалама на којима
треба да цветају тишина и речи
што засветлуцају кад замахнеш руком.

ФОТОГРАФИЈА НА АДИ ЦИГАНЛИЈИ

Кад је шкљоцнуо апарат, богови су
дремали под плаштом плавети;
на затегнутом образу језера
није било чак ни патке,

а у мом визиру, на њеноме лицу,
спрам азурног неба, као залог времена
– само једна божанствена мрља!

И нека је, нек се башкари
на астралном пространству њене коже
на ком сам се некад губио
као у неодољивом бескрају.

Само се молим да је не измени,
та мрлица на њеној чистоти:
да јој никад не замути сокове,
да јој никад не окује зглобове.

ДА ЛИ ЈЕ ТО – ТО

Само слутим, тек, преображај шта је.

На пример:

ја – после свега – у виновој лози
што необуздано расте и вењаку
и стеже у загрљају рашљикама
зидове њене куће...

а она је, знајући све то, залама
да јој роди грожђе, обилато, сочно...

и кад год откине зрно
и стисне га зубима,
помисли да ништа имала није,
али у устима дуго, дуго,
задржава то вино.

ПОПОДНЕ У РАВАНИЦИ

Дошао сам овде да освежим крвоток,
да напуним алвеоле, изоштрим поглед
и повео рођаке из белог света
који не маре за историју.

Хтео сам да им покажем златан вез
урађен жицом од љубави и и муке,
висину духа и дубину бола над оним
што се жртвовао части, о чему се
ни у књигама, сем поспрдно, не говори.

Дошао сам да тим пејсмејкером
покренем посустало срце што
мрзовољно куца при помену давнине
јер ме је зубима за јабучицу
дохватила надасве хваљена садашњост
и све се слабије котрљају
црвена моја и све беља крвна зрнца...

Напрегао сам слух не бих ли чуо
у старом здању *из тмине појање*,
испружио прсте у ведар дан
да такнем у ваздуху скуте Богородице...

Али, уместо те слике, под руком ми је
помодрела, и без даха – Србија.

ЗАЈЕЧАРСКА ПРУГА НА МЕСЕЧИНИ

Богови су одлучили: *ова се пруга*
више не исплати, и дали је
рђи, глогу, чичку и дивизми...
Ноћу, само ноћу, клизе њоме
у духовима возова духови путника.

У осветљеним окнима
нагињу се главе под качкетима
ка главама забрађеним марамама...
А мртви отправници дижу заставице
мртвим машиновођама и жамор се
неки чује на пустим станицама,

док све прислушкује и снима
прастара ухода – Месец.
И духови путника силазе као
у бежанији, у слаповима, кроз врата
и прозоре, на постајама у нигдини
и гамижу преко пустих поља,

мрмљају каже о танкој крви,
о језику што се множи, а умире,
о селима без свадби, о цркви без крштења,
о бисерним млазевима што више
не лију по утробама из којих се
откида сласни крик у ноћи.

И урастају из ноћи у ноћ
у паукову седину и трње и шине
што једино воде – у тишину.

Бела Тукадруз

РОМАН СА БУВЉАКА О ЈУНАКУ НАШЕГ ДОБА

СВЕ завршава (не на гробљу, или на ломачи, већ) на Хановеру – земунском бувљаку, старом пола века. На њему цвета и никад не прецветава неописана и чувена уметност махагонија, уметност ствари које су надживеле своје мајсторе и сопственике! Бувљак је – истовремено, левак који све усисава и рудник чудесан!

Сваке недеље, од шест ујутру, на тромеђи последњих станица аутобуса 15, 78, 18 и Новосадског аутопута, ради пијаца половних ствари, на којој буде и преко две хиљаде продаваца и петнаест хиљада купаца! На тој пијаци може се купити у бесцење свашта, од старинских телефона и стоних лампи до зимских капута и старих књига из минулог века. Пијаца се налази у продужетку Првомајске, на Батајничком путу и делу Бачке улице. Продавци су заузели и Стару окретницу код урбаног насеља Меандер и запосели тротоаре бензинске пумпе. Бувљак је у суштини једна дуга улица и два мала попречна сокака, на чијим тротоарима и травњацима локално становништво, али и продавци из Пожаревца, Младеновца, Беча и Милана нуде разну робу. Реч је о онима којима је ово једини посао, па се у зору отимају ко ће да заузме бољи положај на прашњавом друму. Пре двадесетак година, ту се продавала шверцована, квалитетна роба из западноевропских земаља (скупа гардероба, ретки уређаји, антикварни предмети и књиге). Данас је то типични вашар српске сиротиње, јер се за мале паре продају старе кућне ствари и подрумско смеће, предмети из контејнера и крадена роба. Купци су пензионери, сироти беспослени људи, они који пазаре за 100 или 200 динара гардеробу или храну сумњивог порекла. Овде долазе и пасионирани посетиоци бувљака из других градова. Тако је било и у недељу 12. августа 2012. године, отишао сам, на земунски бувљак, у трагању за неким старим стварима (грамофонским плочама, алатом). Видео сам – румунски веш се продаје – по 50 динара, гардероба од 100 до 300 динара, видео- записи циганских свадби – 100 динара, мобилни телефони – од 200 динара навише, свеже месо сумњивог порекла (пилетина и говедина) – 210 динара, бицикли – 1400 динара,

рерне и шпорети – 1800 динара, компјутери – 2600 динара, кухињски и други намештај 400 – 600 евра...

Један је нудио књиге из доба социјалистичког самоуправљања, ценио их је 20 динара. Чекиће по 100 динара, и плоче рок групе *Be Gees* и *Stivija Vondera*. („Не знам ко су они, али највише муштерија имам за те плоче. Чистио сам кућу једне госпође која је хтела да их баца. Замолио сам је да узем плоче и сад их продајем. Иду ко алва!“) Недалеко од овог продавца продају кожни намештај, фотеље, двоседе, троседе, цена од 400 – 500 евра подразумева и транспорт до стана купца. У дворишту једне оближње куће нуде копије античког оруђа, сатова и посуђа од месинга. То је и најскупља роба на бувљаку, и њена цена редовно премашује 2000 динара.

Кад сам пришао том дворишту где се наводно продаје најскупља роба, испред капије су нудили дрангулије, чак и неке мале кучиће, брда чипки, сабрана дела Јосипа Броза, Лењина, Маркса и Енгелса, порнографске филмове и старе часописе, свежу рибу, нека половна врата и прозоре и неколико великих цакова умазаних блатом пуних не кукуруза већ старих књига и неких фацикли.

– Пошто све то?

– Ево, имаш двоја врата, два прозора, 12 цакова са књигама и папирима...

Старе књиге – предратна издања. *Забрањене књиге, одстрањене из библиотека града Београда, Земунa, Ниша, Новог Сада* (печатиране печатом комунистичке власти). Шта ће то мени? Помислих, уосталом како да све то пренесем до стана?

– Ел може сто евра за све то, за прозоре, врата и шест цакова књига? Ево дајемо и три кила шарана!

– Да видим даље, ово ме не занима, старе књиге, фуј. Овде нико не чита ни нове!

У трећој врећи било је више од десетак фасцикли, и на свакој је било написано – „Предмет: ЈЕГУЉА“. Сасвим лежерно сам одвезао једну од тих фасцикли ишчекујући да угледам неке фотографије јегуља, или текстове о овој врсти рибе; али ништа од тога! Угледао сам наслов неког текста откуцаног писаћом машином „ОТПИСАНО ДЕЛО“. И прочитао прву страницу:

...Достојевски је убрзо постао члан мале партије Спешњова. На састанцима се неколико месеци пред хапшење Достојевског појавила нова личност – гардијски поручник Момбели. Достојевски је према том човеку осетио симпатију због њего-

ве патничке судбине, живог интересовања за поезију. Достојевског је Момбела наговарао да створи нешто велико, да напише роман, и приморао га да узме 500 рубаља у сребру...

Спеињов је у ствари био у Русији претеча бољшевика. Он је, у четири ока, говорио да треба подривати тупи страх и бесмислену покорност који су вековима уливани народу. Тако поуздано, упорно и стално треба припремати терен... (стр. 141)

Спеињов је говорио (Петрашевском): Ти желиш да знаш да ли бих могао да убијем? Ван сваке сумње. Макар само зато да бих ти доказао да имам право да водим људе ка бољој будућности. Вође и реформаторе човечанства пре свега карактерише способност да могу да се одрекну библијских забрана и јеванђелских предрасуда и да смело уништавају све који сметају победи њихове идеје. Они, иначе, не би постајали великани, а ход историје би се прекинуо...(стр. 142)

Петрашевски је опоменуо Спеињова: Ти, Спеињове, хоћеш да постанеш диктатор. А то је смрт револуције (стр. 143).

Петрашевски је гледао право у лице саговорнику, ватреним, искреним, скоро наивним очима. Спеињов је мамио слушаоца непрозирним погледом грабљиве и лукаве звери која милује и опчињава своју жртву (стр. 143).

*

РУЛЕТ – драматизација Коцкара – никада није постављена. Редитељ је копију изгубио, а оригинал сам спалио.

Тајна полиција је пратила Достојевског и била је добро обавештена шта је поручник Григорјев прочитао на једном априлском ручку код Спеињова. Ко је одао Достојевског да је прочитао на том ручку писмо Бјелинског, јер сви су ту били своји, сигурни људи?

Тајна полиција је вешто убацивала своје агенте – провокаторе свуда. Они су деловали солидно у сваком погледу и тешко их је било прозрети. Зна се име хуље на основу чије је подле доставе ухапшен велики писац.

Отписано дело ме је научило нечему важном: да међу најбољим пријатељима, међу онима који су ме подстицали откако их знам потражим достављаче. Међу тим својим и сигурним људима, пронашао сам тројицу Момбела!

О томе би вредело написати књигу, новелу, или само есеј, смешан, наравно.

Завртело ми се у глави. Препознао сам стил. Али да у Циганима не бих побудио сумњу, прегледао сам још двадесетак страница и видео да је ту у целини Сенковићев рукопис – драматизација „Коцкара“ по роману Достојевског. Повезао сам брзо ствар. Завезао фасциклу, претурао по врећи, видео да и на другим фасциклама има назнака *предмет Јегуља*. И пошао даље. Видевши да нисам одушевљен садржајем врећа, Циганин смањи цену: „Ево, даћу све вреће за педесет евра, толико сматрам вреди, ко један метар дрва. Целе зиме можете да потпаљујете ватру...“

– Откуда вам све ово? Где сте то дрпили?

– Спасли, господине! Неки лудак се – *тамо преко где ми пецамо* – предозиро, замало да изгори. Не пије само виски, него шмрче и бели прах. Да се нисмо затекли на лицу места, кукала би му мајка. Али ми смо га некако изнели из запаљене викендице, па смо успели да спасемо и књиге и папире неке, и прозоре, и двоја врата, ова.

– Навратићу мало касније, идем да потражим оно због чега сам дошао на пијак, рекох Циганину. И удаљих се, да се у ствари приберем.

Шта се догодило са пуковником Амарилисом? Јер највероватније да је то била његова викендица преко Дунава? Шта је изгорело, а шта је спасено?

Да ли је преживео? Преживео је, наравно, а успут се „ослободио“ „архива“ за који би издавачи у свету дали брдо пара!

Није ли свако од вас, који ћете једном читати све ово, приметио понекад необичне мисли у себи, како светле као свици у јунски сутон? То Бог дејствује на вас кроз мисли. Верујем да сте се зачудили не једном него барем неколико пута у животу, када вас је изненада посетио неко, ко вам је и нехотично и као узгредно испричао злу судбу неке особе, која је пострадала баш због потајних грехова и порока, које и ви имате, сетите се, вама се душа узмутила и савест усколебала, док сте слушали ту причу; вероватно сте се љутили и питали, откуда тај посетилац баш то вама да исприча; но нисте изrekli своје питање наглас; правили сте се невешти. Тај приповедач је био, драги читаоче, посланик Божји, премда он то ни сам није знао. Био је послат од благог Провиђења. Јер најчешће Бог дејствује на људе преко људи...

Док сам ишао кроз шаренило бувље пијаце обузела ме је помисао да је можда, уз помоћ колико Случаја Комедијанта

толико и Бога можда дошло време да се обелодани – како би то рекао пок. Сенковић – једна од „књига без будућности“.

Одједном, пролетело ми је кроз главу, учинило ми се да видим и све оно остало што крију папири у осталим врећама. Видео сам оне последње ствари у књигама – предговоре, поговоре. Предговоре пишу они који су и започели књигу, *али ко ће написати поговор, то се не зна унапред, то понекад одреде судбина, случај, Бог.*

Филип Сенковић је киднапован баш у Земуну, пре једанаест година, и није пронађен. Природно је што сам од јесени 2010. године када сам завршио приређивање Сенковићевих рукописа постао свестан да се дуго неће наћи издавач. за објављивање онога што сам приредио. И то је била нека друга смрт, смрт писца, о коме мали круг људи једва да ишта зна. Као да је *рукописна заоставштина Мишљеновића-Сенковића* уврачана!

Није уврачана дабоме, него ствар је у нечему другом. Треба живети и треба чекати, прилику, боље године и агилније издаваче...

*

ПОГОДБА. Врло успешна трговина на бувљаку почива на логици продавца и купца, који верују да су успешно подвалили један другом. Елем, лутао сам бувљаком, и повремено бацао поглед – према Циганима, које су тобожњи радозналци-купци зафркавали (неки простак им грохотом довикну: „Да ми цабе све то дате, било би ми скупо!“ – нагласак црногорски.) После једно сат времена, пришао сам продавцима нагорелих врата и прозора; обрадовали су се кад су ме поново угледали, али по очима сам им видео да не верују да ћу откупити то што нуде. „Кумови, ел сте продали нешто?“ „Спуштамо цену! Четрес евра!“ Пружио сам им руку. „Може.“ Десет евра сам дао неком аутопревознику-камионџији да све то превезе у мој стан. Прекопута београдске Вазнесењске цркве. Све у свему – педесет евра.

Дванаест врећа је испунило спаваћу собу и ходник. Врата викендице пук. Амарилиса завршила су у мом подруму. Гарава од пожара, као очи и фризура Цигана-рибара.

Два-три месеца сам прегледао пажљиво, пре свега, фасцикле означене ознаком „Шифра Јегуља“ (1–42), као и књиге које су биле у своје време забрањене и – како се то каже „излучене“ из јавних библиотека Србије, али и из неких фирми (рецимо

СКЗ). Доспело ми је у руке нешто о чему нисам могао ни да сањам – добар део једне рукописне библиотеке тајне службе, који је у неку руку, разрешавала тајне, које су ме мучиле, годинама – почев од нестанка пок. Филипа Сенковића.

*

КЊИГА МОГ ЖИВОТА. – *Можда ћу схватити најважнију ствар свога живота, ако успем да заокружим ову књигу (...)* Ниједна врба неће бацати сенку на воду моју, и ниједна змија неће се усудити ући у студене вирове моје... – То је писало у једној од фасцикли, која је имала велики трбух као трудница у осмом месецу! Била је то 12 књига *Влашке гозбе*, коју је магистар Ждрикић – уредник једног београдског књижевног часописа – проследио Служби у своје време. Рукопис откуцан на писаћој машини.

Почео сам, да пишем ову, КЊИГУ МОГА ЖИВОТА, тек онда, када сам схватио да за моју мисао постоји излаз, један једини: Богочовек, јер Он је мисао људску завршио Богом; Он је мисао људску, коб човекову и горку вест, претворио у Благовест. Писао сам је и написао, да бих је поново написао.

Светови су се замаглили нада мношвом – непрекидно ројила су се све нека тајанства, бескрајности; сналазио сам се међу њима, вођен Богочовеком, уметношћу над уметностима. Поново сам и поново писао, мисао лечећи од сићушности, од плиткоће, од смртности – Богом: његовом бескрајношћу, његовом безданошћу, његовом бесмртношћу. Безбројне тајне, тајне свих светова ме више нису плашиле; постајале су за моју мисао извор непресушних радости и дирљивих узбуђења. Стигао сам, на крају, тамо, на тајанствене границе, где се врши прелаз осећања у мисли и мисли у осећања, где се згрушћавају тајне, где пуцају срца...

....Од како памтим издавали су ме - најближи, својта, пријатељи, жене, рођаци. Драгана ме је наговарала да не идем у Библиотеку, моју Гетсиманију; она је практична особа. – Све то што радиш је узалудно, можда ће доћи плодови кроз десет година; тада већ неће бити важно...

Стваралаштво је – жртва.

Јуче ми је нешто слично говорио – колега.

Докле овако? Годинама се бавимо најсложенијим пословима, креацијама, а нико да нам стави руку на rame, да нам каже

да је то вредно труда. За кога пишемо? За будућност? За нерођене?

Јутрос сам видео једног пропалог пијаног шездесетогодишњег песника: седи крај флаше вињака, призива Јосипа Броза, Мирослава Крлежу, виче: *Ко не уме да тргује, цабе му је све!*

Ужасан приказ: као испружене руке просјака око Зеленог Венца.....

(МИСТЕРИЈА ДВЕХИЉАДИТЕ – „Овај текст не смеју прештамповати ни дневни листови који излазе у Србији, на првом месту *Политика*, а затим и сви недељници. Зашто? Зато што сам научио да бирам своје друштво.” Писало је, негде при крају Дванаесте књиге *Влашке гозбе*.

(...) Докле год овде буде у изобиљу патлицана и јефтиног трулог воћа, ништа се преломније неће догодити. Овде боље живи ватрогасац од професора универзитета или веома познатог уметника. Овде боље живи обичан радник на железници, или полицајац, од врхунског машинског инжењера, лекара или хемичара. Прекупци и шпекуланти живе боље од сељака, ако још овде има правих сељака...)

(Редови истргнути из једне веће целине под насловом *Свеска посвећена умрлом бриљену*) – ...Да ли је болест нечовечна или је у највећој могућој мери човечна? Да ли баш болест човека чини човеком? Није ли човек биће које је у толикој мери одвојено од природе да се осећа као њена супротност, и оно што га од свега органског одликује, није ли – дух?

Дух, дух, дух! Не лежи ли у духу достојанство човеково и његова отменост?

О, сви смо ми послератни српски књижевници грешили у том смислу што смо сањали да постанемо само *ренесансне литерарне прециозе*, придајући превелику важност читању и писању, уобразивши како влада мрак тамо где њега заиста нема. Осим двојице, тројице, можда. Осим Мише Станисављевића и његове *Књиге сенки* (Слово љубве, Београд, 1973)...

(Одломак из необјављеног романа)

Живорад Недељковић

ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО СРЦУ

ВРЕМЕ НА ПОДУ

Добар део времена проводили смо на поду,
 Ти, жељан игре и сазнања, рад да предухитриш догађаје
 И обликујеш их према својој мери и чедности, сине мој,
 И ја, гладан доказа да свет је подношљив, можда савршен,
 Само што, обузет невиностима, нисам успевао да га познам,
 И схватим по чијим је мерама саздан.

Дотурао сам ти играчке, занесеном, војске су кидисале
 Једна на другу и на судбину, сведену на освајање,
 Јунаци стрипова били су јатаци јунацима филмова.
 Онда сам имитирао сирену хитне помоћи да би сви пали
 Били оживљени, гласио сам се као болеро
 Полицијских кола да би на нашем поду зацарио мир,
 А неваљалци се нашли иза решетака.
 Било нам је лепо, сине мој, бодрио си ме и тражио
 Да опонашам стварност, да би твоја душа свикла на њу,
 Јер следило је време провера и наглих устајања
 Кад морао си сам кроз врата, знајући да ово је срце без њих
 И да у њему само си сигуран.

Лепи дани одрастања и зрења,
 У њима исписао сам најлепше странице.
 Стално хрлећи ка непознатом,
 Слободан да у њему грабим ка лакоћи асоцијација,
 Да изгарам у њима, свестан да откривам суштину бића.
 Као што је разазнавах минулих деценија, бивајући на поду,
 Призивајући игре којима унутра бејаш окован
 И разрешења којих никада не беше у стварности,
 Него тек у илузији да стварам подношљиво место за живот.

И увек би се неко прикрао, и не седајући, обузет пламтећим
 бесом,
 Својим страшним очајем, неподношљивошћу спокоја, без речи
 Намах све срушио, избрисао као гумицом.

Још сам на поду, господе, а ти знаш да ли је под заиста под,
Или само теби видљиво узвишење; ти који си ми даровао
весника

Да му кажем све што искусих о подношљивости
И трпљењу, о могућем савршенству које сам у крви препознао.
И зидове око њега дигао, не и кров.

ВЕЖБАЊЕ СТРПЉЕЊА

Кад је требало пустити сузу и оросити латице,
И срце кад је требало изнети, уинат жарким олујама,
Стрепео сам да кажем сузи: сузо, срцу: срце,
Мимикрији: склони се у свој јед, бештијо, немани незасита.
Вежбао сам стрпљење, бојећи се и срца и сузе.
Кад је требало да стварима кажем да су ствари, познавао
Сам у њима, измишљајући, и дух и дах.

Вежбао сам стрпљење, устежући се да именујем себе.
Кад је било нужно да звер крзнем њеним пустим језиком,
Казивао сам: звер као свака звер, и њено ће проћи,
А знао да није као друге, само крвожедна.
Вежбао сам стрпљење, а не беше час.
Времену кад је требало да додам друго време, само моје,
Ледио сам и крв и реч, да не бих се разлио мимо мера.
И године су плинуле, док сам вежбао стрпљење.

Сада имам, сав од унутрашњих симбиоза,
Огромно скупо стрпљење, увежбано,
Савршено у надошлој пени.

Никога се оно не тиче, довољно само себи.
Не мари да сазна хоћу ли изаћи на крај са својим
Злостављањима и оклевањима бездушног света.
Царује, а и како би другачије
Кад му је поверена улога бога.

Сам бог га је и створио. Стварао, и износио на видело
У безброј разнородних прилика
У чудесним несамерљивим формама и досезима поезије.

ДАНИ ПРЕПУНИ ЗЛОЧИНА

Ово су дани препуни злочина,
Као широка чаша навршена рујним вином.
Љупко Бодлерово вече, друг плена и пљачке,
Иде степеништем, одјекују кораци,
Али човек не слуша одсјаје,
Него нестрпљив узме облик звери.

Облик, намах присвојен; све се њега тиче,
Од њега преза, независно од моћи испуњења.
Празни облици: могућност да се у празнини
Досегне своја празнина и у њој пати
Као никада пре.

Корача љупко вече, слушавам одјеке
У летњој соби, нижем драгуље на нит
Пружену у уму. Толико.

Прибрани смо, душо, у овом озбиљном часу,
Не тражећи да будемо друго
До ово што јесмо: испуњени једном заувек.
И не морамо знати
Шта одјекује, ко се успиње, ко ће сићи.
Сазнаћемо докле степениште сеже,
Кад мирни и тихи попишемо степенике
Саздане од нас. Кад прођемо њима
Кроз навршено ткиво.

ЛЕВАНЂЕЉЕ ПО СРЦУ

У предграђима цветају јорговани
И магнолије, сунце од својих зрака
Прави велике букете; дечје их руке
Разносе и остављају у излозима,
У очима старца што беху на измаку.

Боје у периферијским двориштима
Буде устајали ваздух, ваздух крепи
Велика плућа пробуђеног света.

Из завидљивих уста излазе речи
О обећањима, излазе и саме лажи,
Пустош обећања, као да ико сада верује,
И мари за било шта, осим за сунце,
Сем за воду у којој се оно купа и умножава.

Април је, тобоже суров, један од апостола;
И кад изгледа да баш он ће издати, толико
Жељан сјаја, знам да неће, јер уверио се
Безброј пута да нема издаје, до у срцу
Које не мари за мирисну раскош букета.

Тргни се, ти срце моје, превише је обмана
И обећања у теби, завири крадомице
У предграђа тела, где наизглед је тама.
Ни наслутити не можеш шта су у слепим
Уличицама апостоли оставили, да траје.

Али, јеванђеље је само твоје. И то запиши,
Да те речи подсећају на неутрошиви сјај речи.

БЕЗ ПРЕМЦА

Полу Верлену

Пејзаж без премца, то је моја душа,
Под месечином свиклом на силну воду
Која пршти и руши, пише по мраморју.
Настоји сада да свикне на ведру тишину,
На мир призиван у доба преобликовања.
Кад најтеже од свега беше задржати душу,
Не пустити да прхне, нађе нову месечину,
Опрљи друго сунце, чује цвркуте тужније
Од ових, насели градове без шетача.

Одолели смо, душо моја, и опет ћемо,
Моћни у непостојању, одагнати налете зла
Што разара стење, јер знамо, ти и ја: друго
Постоји, али не припада нама. Наша је вода
Најтиша, густо мастило међу спокојним
Обалама, наша крв кола, јер мора да блажи.

Зар сада да освајамо, да хрлимо у походе
 Кад никада нисмо, кад потребно нам је мало:
 Тек ово громадно знање о времену ништавила.

Само сведочења да расли смо у привидима
 И нестајали у уступљеном штедром пејзажу,
 Знајући шта остављамо, рашта то и чему.

ТРЕНУЦИ СРЕЋЕ

Презрења је достојан албум вршних ових
 Слика, али дочарај јед: лед ломи гране ума,
 Родна породична стабла тињају у пепелу
 Размирица, у обесној забави државника.

Државе труну у језерима питке воде,
 Горе у пламену нафтних бушотина.

Ишта ако схватиш, нећеш писати песме
 О плодовима сабраним на једром имању,
 Ни познати дрозда кад слети на твоју жицу.
 Сметнућеш да су лепршаве бенкице замена
 За беле заставе; да, нећеш тонути у растом
 Усталасан живот, него ћеш бодеже слутње
 Увлажити у сопствене груди и бдети у рани,
 Говорим себи, загледан у околни распад
 Који се успиње, хрли удесу да га присвоји.

А да ли чујем, жељан тих откуцаја среће
 Кад песма оживи и отме се из ништавила,
 Да бих, начас барем, помислио да га нема.
 Има само заметака и милости уобличења.

Само тренутака среће, сачуваних удесом.
 Сабери их, и овај албум изнутра осветли,
 Говори неко, вечан у свом распетом снимку
 На коме ћу бити залеђен, неприказан филм.

Александар Лукић

НЕБЕСКА АРАБЕСКА

Дирижабл плови небом. Мртва риба.
Трља трбух о трбух са ваздухом
одржавајући равнотежу. По брежју
то је већ пао положен црни шип -
сенка поред клада. Стрпљење молим.

Мимо конституција влада, мимо царина,
мимо секса сеоске опајдаре у штали!
Изван програма ЕУ приређује плес забаван
на неболиком платну, умилно кружење
противприродног насиља. На бис.

Кишне глисте измигољиле модре
из растресите земље сред парка на корак
од националне библиотеке. Скотуране
жице харфе – или старинска игра „клис“;
слепе посланике таме чланови организације
„за отаџбину“ покупиће љигаве у кофу
и нудити пијаним аласима од зоре.

Кочоперна снајка власник уличне тезге
слика и прилика извитопереног народног соја
велика мама сиве економије продаје „из руке у руку“
препричава девојачко искуство – њен
одлазак на поток за бујицом кад вода осакне,
са черенцом у рукама у лов на рибе:
клена, кркушу, мрену, бабушку,
сићушну жутооку у затону.

Осредњи ловац диже сукњу изнад колена
да покаже дубину воде у коју газише
по плен. Пред тезгом створио се ред
купци пиље у бутине гиздаве газдарице,
у два наборана тањира отечених колена.

Усмена књижевност беше занимљива.
Чорба укусна још у причи.
Дирижабл стомачића уловљених рибица
пори нож, а дроб смрди као кокошији измет.

Рибљи мехури бачени на под праште
у чељустима гладних мачака.
Пред мојим бурдељом гирице данима
на леси од прућа за зимницу суши промаја.

Дирижабл плови небесима уздуж и попреко,
члан посаде маше шеширом из досаде.
Његово мртво лице се не види.
Реклама слова лако се чита: Србија.

Ах, тај дирижабл, та поређења:
у шта нас ували осећање о кретању.

Лежим на кревету и непокретан
кроз прозор призивам крхотине
памћења. Основу науке о звездама.

Пет деценија присуства мува
уловљених у мрежу паучине
црвене очи инсеката – вампира
цветалих пузавица, маме поглед.
Доживљај нимало стран.
Аман имајте стрпљења.

Дирижабл: Модел „Русија“
збуњује нацију.
Чудовиште без ребара и крила.

Муве са кухињског стола, са радног стола
са рана људских трагају за кравим одресцима.

По редоследу набрајам мислећи
о путујућој лађи са чепићима ларви
у трбуху: шта је сврха ужаса?
Шта отпадништва?
Зелене зунзаре, златне муве
црне муве са црвеним очима
винске мушице у ројевима: балон.
Муве говнаре велика штампана слова
досадашњих наслова многобројних књига
долећу из септичке јаме српске
књижевности: муве без главе
инсистирају на познанству.

ОДЈЕК

Мрак долази свечан и заузима празна места,
горила одреда ломи кичму лепом доживљају
о представи данашњег дана. Облици губе смисао –
стврдњавају по неписаном рецепту у свеобухватну
неухватљиву коцку. До малопре песак вејач
постаје клоца хладног камена у друштву
црног монолита. Мрак мутан од рођења
сједињује неспојиво.

Не мари за прошлим даном. Минуће какав год био
попут локалног воза кроз тунел прокопан у стени.
Окамењен призор: улаз – излаз, из тунела – белег
отворен на стрмини планине остаће на истом месту.

Сетни дечаче: како се зовеш?
Млад корачаш за одром мајке,
ношен брзином живота, црнпураст
и жалостан до гробља: гледај
како се мрак спушта.
Држи се пута поред кућа,
поред пустих дворишта,
иди и плачи. Окончај патњу.
Шупљине љубави крију се у тами.

До малочас свет бљештав и убрзан:
одступа. Поспане птице са грана,
брише талас мрачног мора са лица земље...

Залуд упиреш прст у таму. Мислиш:
Тамо је јаблан – чуј како шуми на ветру.
Гнездо голуждравих пилића у преврнутом береу
на дрвету прекопута – хајде, пилићи спавајте!
Кукасте свастике рачки багрема где радо слећу свраке,
да диригују реповима дугим: ко њима ноћас влада?

Знај, гробље животиња је на периферији села.
Стогови сена – друге снаше сред ливаде
нужде по ноћи. Складишта леда укопаног
под брегом, пате полирана за реком; комади
леда беху донети као мртвачки бели ковчези
девојака на саоницама по снегу. До њих тестере,
секире за разбијање санти леда, празне дрвене
каце испуњене догмом тишине: дечаче,

разуми то стање ћутње, биће ти лакше.

Лето господње одмиче па одмиче,
ни прво ни последње – ноћас је мрачно
ко у рогу да се не види ништа. Тискају се
једни уз друге. Ах! Неко јекну?
Тихим гласом, јекну.
Слепи путник историје ношен матицом
дубоког вира гунђа. Мрак једе мрак.
Торњеви месног млина са белим шубарама
брашна на крову, куд се дедоше?

Човечанство пулсира прстеновима вулве у мраку
на станици стотинак метара ниже регионалног пута. Федер.
Дечаче мрак у Србији траје дуже од ноћи: сахрани мајку.

Човечанство, браћа твоја, збијена у круг
као стадо оваца пландује у обору крај чобана.
Не питај никог успут: какви то људи чекају воз
по невиделици? Нису то људи, ни богови,
ни кукавице. Вечита оклевала ослушкују
да ли ће писак локомотиве објавити долазак
поноћног воза тачно на време.

Однекуд из Србије мрачна сила грува ка нама
као две гладне животиње кад насрну на лане.

Точкови композиције клапарају
по железничким шинама,
гвоздена пантљичара бруси челик,
бацајући око себе у страну варнице.

Сетни дечаче, како те зову укућани?
Сећаш ли се имена, да би се одазвао?
Ти се не плаши. Ти се никако не плаши!

Судњи тренутак долази: судар две локомотиве,
челом у чело, у пољу, чућеш чим одјекне.

LA COMEDIA E FINITA

У години кад СССР беше намерио војну
инвазију на YU у садејству са земљама
варшавског пакта дружина ћосавих пубертетлија
би поштеђена насилне мобилизације.

Дечаци интермецо сталних претњи окупације користе откривајући значај гениталија – мушко зрење тела куда иде, а то значи свакодневну проверу крућења пениса у групи, загуљујућ шаком кожицу главића – са главића на главић удружена млада банда на обали реке збијена такорећи раме уз раме под конач онанише хорски тактилно, онанише. ко ће пре да сврши – који курајбер има највећи.

Признајмо – тад нисмо маштали о женама, о нагом женском телу.

Нашу инспирацију куражи обележје турнира ко ће први ејакулирати у воду. Тријумф природног открочења.
La comedia e finita.

А пошто рс није вечан већ спласне, скачу у вир по прозивци: први, други... последњи. Следи лов на склиске јегуље допутовале у наш крај

Војни резервисти ушанчени по брдима маскирани чекају совјете да им јебу мајку, како кажу, за разлику од нас, гађају чавке и свете им се, мртве птице везују за ногу па о гране дрвећа над рововима обесе – птичја страшила.

Наш улов нудимо по багателној цени. Усољене јегуље завршавају путовање натакнуте на сув штап као чарапа по нози. Рибље месо цврчи над пламеном ватре цеди се уље. Пеку јегуље: у одсуству совјета. Гладни војници месецима укупани у ров.

Цех масовне мобилизације платише невина створења: змијолике јегуље.

Од рата не би ништа.

Интермецо онаније добија државнички ниво.

Николае Чаушеску и Јосип Броз Тито
потписују уговор о изградњи
хидроцентрале Ђердап. За леђима им макете.

Мали градови са обала Дунава памте
историјски сусрет комуниста – руковање
државника са смешком.

Разапете мреже о две дрвене
тојаге пободене у речно дно
плићака реке подрхтавају ношене
таласима као какво рибље леђно пераје.

Паничне гласове мојих другова
риболоваца из тог доба чујем јасно:
дизи мрежу. Вади, вади: вичу. Пази на змије.
Отромбољен трбух мреже израња из воде:
о крајак пања у њему а око њега рибе, рибе.
Удри их у главу, дере се ковачев син.

Вренгије јегуља беспомоћно змијуљају
као затвореници бањичког логора
шилате пређице глава полагају на пањ.

Са лица земље хидроцентрала збриса
села и засеоке, рибарске куће, цркву
са плавим светлећим неонским крстом
по ноћи у српском градићу на тргу.
Вештачко језеро потопи обешене штрањке
из излога локалног сарача, месареву душегубку
пушницу смрдљивог димљеног меса
дирљиво крштену: XX век.

Брана препречи долазак јегуља у наш крај.
Јегуље! Јегуље! Каиш историје кида човек.
Цабе се јављате у сновима несрећне са Понта.

La comedia e finita. La comedia e finita.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a central iris area with concentric circles. The overall effect is abstract and artistic.

Упознавања

Грегорио Дувивие

ПЕСМЕ О ЉУБАВИ И БИГ БЕНГУ

СРЕДИНА СВЕГА

између краја почетка и почетка краја
све је испуњено инертном масом
која је као мост преко кога прелазимо
не обраћајући пажњу – а можда и не:
астеци су осећали кад дође онај тачни
тренутак средине живота – средина
средине живота, тренутак у ком
је оно што смо већ преживели
тачно онолико колико и оно што нисмо живели
- и у том тренутку и најобичнијег међу
астецима би обузела некаква изненадна
и необјашњива жеља да ухвати воз
али како тада возови још нису били измишљени
он би се на крају растужио.
(отуда и сета, она чужња за нечим што још није измишљено)

МАУНЕЛА

мануела, ти си
као неки грип
који ми запушава
поре: данас-сутра
кинућу и
заборавићу те.

РЕЦЕПТ ЗА ДАЛМАТИНЦА (или бели сонет на црне туфне)

Узми један папир, или зид, или нешто што
је скоро скроз бело и празно.
Меси га док не добије облик
животиње: њушку, тело, ноге.

На сваку шапу стави доста ноктију
а у уста пуно зуба. (Ако
хоћеш, офарбај њушкицу у неку
боју која личи на розе). Позади, на дупе,

стави нервозну крпу: то ће му бити
реп. И готов посао. Или замало: остави је напољу
и надај се да ће да падне киша од мастила. Сад

дај животињи траву. Ако одбије,
далматинац је. Ако поједе (и замуче),
имаш краву. Пробај поново.

СОНЕТ ЗА ГРАЂЕЊЕ ПРОЗОРА

пре свега подићи зид –
у конкретном случају зид је веома важан,
јер прозори могу да постоје само на
зидовима, прозори на ничему

нису ништа и чак се и не виде.
Затим, бушите зид док на њему
не отворите велику рупу, али никако
већу од зида, јер треба да је видимо,

ни мања од ваших лактова – јер прозори
преко којих не можете да се нагнете
нису прозори, они су рупе. И готово.

Или замало: сада је довољно саградити
свет са оне стране зида,
да би га лепо видео, урамљеног.

УЉЕЗИ

у месецу октобру пре свега
у крајевима града далеко од мора
у шест поподне се закључавају врата
затварају се прозори
гасе се светла и наступи
петнаест минута тишине
и таме да би уљези помислили
да нема нигде никога
јер ако случајно остане које
упаљено светло у неком буцаку
пријатељи моји саветујем вас да се
припремите јер ће га они наћи и
кроз некакав процеп ће се
ушуњати у јатима у потрази за
упаљеном сијалицом која ће им
послужити као бог око кога
ће хистерично летети славећи светло.

ДЕВОЈЧИЦА ЈЕ

Девојчица је, колико је слатка, личи на оца, личи на мајку, да је жива и здрава, опа, опа, немој да плачеш, плаче од глади, плаче јер јој се спава мукици, сад плаче што је бесна, женско дете, плъунута мама, уја, нема ме, уја, немој да ми се дуриш ту, јадничак, мораће да престане да цмиздри оволико, кад јој сви чините по вољи, размазићете дете, е да неко мене тако тетoshi, само једе и спава, уживај док још није пропузала, сад кад прохода надрљали сте га, само што није проговорила, од како је прву реч рекла уста не заклапа, треба јој брат, само кажем, ко ће то да има малог брацу, ко, дај боже да је мушко најлепше је кад су брат и сестрица, још се и смирила од кад се он родио, види како чува брата, ово двоје ће бити нераздвојни, мора да је много љубоморна, тај је проговорио чим се родио, једно је девојчица, а друго дечко, од кад се мали родио она као да је порасла, већ је права женица, када ћете је дати у забавиште, не пушта лутку из руку, могла би мајка да буде, већ уме да напише име, колико је ово прстију, која ти је омиљена Дизнијева принцеза, кога више волиш маму или тату, је л' имаш симпатију, који ти је омиљени Дизнијев принц, тако мала, а већ се шминка, заљубљена је у оца, где ти је Кен, још мало па ће да се задевојчи, ја сам те на рукама носио, још мало па ће бити виша од мене, фала богу па смо се ратосиљали лутака, крајње је време било, свашта јој пада

на памет, зна да се задевојчила, раскрупњала се, имам једну одличну дијету за тебе, дијета с јајима, дијета по крвној групи, дијета с хладном водом, време је да носиш брусхалтер, ал' се раскрупњала, види ти опасницу, има да се вратиш пре поноћи, брат јој је другачији, једно је девојчица, а друго дечко, ходај по сенци, не смешкај се вратару, не смешкај се зидару, ко је тај дечак, ако тата открије, убиће те, ко су том малом родитељи, пази се не знаш ти какви су мушкарци, немој ти много да им верујеш, шта ћеш код њега кући, мушкарац воли да се помучи, мораш прво сама себе да цениш, сви су мушкарци исти, чувај тог момка да га не изгубиш, немој да њушкаш, шта му претураш по стварима, има ствари које боље да не знаш, само га ти запиткуј тако још ће да те остави, што не знаш као да и није било, је л' мислите ви да се узимате, он тебе сине завлачи, ко живи заједно исто као да је у браку, је л' сте планирали дете, он тебе сине завлачи, по стомаку, мора бити да је девојчица, девојчица је.

***

тешко је бити срећан на фештама свете
терезе или док седиш на степеништу
на корзоу са колико год да си
добром екипом баш је тешко
бити искрено срећан у пицерији
гуанабара у четири ујутру
међу кришкама хладне
пице и са циганином
игором са шеширом
има тих места за
која знаш да
тамо нећеш
бити срећан
и опет
одеш

***

када би ти тетрапак с обраним млеком случајно испао
из руке испред фрижидера с млечним производима
ја бих пришао да обришем упрљани под
и питао бих те како се зовеш и провалио нешто
на фору плакање над проливеним млеком и то

би било довољно да нас двоје проведемо
остатак живота у љубави али ти си већ код детерџената
а ја замишљама како ти се некаква хемикалија
просипа по хаљини и онда бих ја могао да кажем
ја сам адвокат можемо да их тужимо
или када би ти гледала рок трајања неког сира
ја бих рекао ја знам све о сиревима или да рецимо бираш
ананас ја бих ти рекао по лиски знаш да је свеж
али сад је већ касно јер си ти већ на каси
а то што си купила звони као електрокардиограм

ПУСТИ ДА ПРОЂЕ НОЋ

пре биг бенга свет је био
лоптица за пинг-понг
и око њега ништа ништа
ништа осим тишине као
на пашњаку или у кућама
где више нико не живи

све док тишина око лоптице
одједном није средила да се
ниоткуд појави први рекет
и одмах затим и други
из њихове игре родило се све:
и сунце и небо и со и звук и тло
и земља и жито и хлеб и трава
и длака и паста и палм топ
и лап-топ и поп рок и све

а када падне ноћ и тишина
поново загрми окол
бледи лоптица не заборави да је
довољно да се сударе две честице
да бисмо отворених уста
били сведоци стварању света

СТРАШНИ ХУК

једног сунчаног дана ја сам рекао,
знаш да и дан данас можеш да чујеш
биг бенг, читао сам у новинама,
све до данас, то је један заглушујући
шум, рекао сам, како то, питала си ти,

како то да сада не чујемо ништа од тога,
рекла си, али ми га чујемо сада,
рекао сам, само га не слушамо,
јер га чујемо увек, од кад смо
били мали, али када бисмо га
сада чули по први пут био би то
један заглушујући шум, рекао сам,
а ти си одједном рекла,
то никада нећу заборавити, можда
се зато људи не разумеју добро,
од те галаме, и наставили смо
да слушамо музику,
и нико више није рекао ништа.

(а ја сам помислио: можда зато служи музика
да не чујемо тај страшни хук)

ПОВЕЖИ ТАЧКЕ

док си ти спавала повезивао
сам пеге по твојим леђима
у нади да ће ми хемијска
оловка открити слику
некаквог митолошког бића са
шестосложним именом или
детаљну мапу потонулог блага
или ко зна можда баш некакво
риђе сазвежђе сакривено
на епидерму али успео сам да видим
само неправилни полигонални облик
који није нудио метафоре нити
је указивао ни на шта већ је
једноставно говорио: ти си ту.

ПЛАВЕ СУ

Плаве су, рекао сам, а ти си рекла
да су зелене, али плаве су, рекао сам ја,
ја их гледам а не ти, рекао сам,
али зелене су, рекла си ти, увек су
биле зелене, и моје су, то си рекла,

али у ствари, рекао сам ја, зелене су
лети и у подне а плаве у поноћ,
а у полумраку, рекла си, у
полумраку су, рекао сам,
тиркизне боје мора-и-неба-и-сете,
боје лепих-и-небеских-ствари-
што-само-постоје-у-бајкама-
и-у-доба-када су-животиње
говориле-и-певала-за-оног-ко-
хоће-да-ради-ла-ла-ла-ла-ла-ла-ла

***

да сам египатски фараон
не би ми недостајао карневал у риу
ни ипод ни ипхоне ни грчки јогурт
ни ледени чај ни супа с резанцима из кесице
живео бих месецима срећан пресрећан
међу мумијама и боговима са
псећим лицима – а можда и не бих:
има једна ствар која би ми недостајала
и без које бих чак прогутао цијанид
од свих чуда савременог света
једино за којом бих чезнуо
си ти (и можда клима уређај,
али првенствено ти)

***

Ти си последњи мохиканац у кесици
проминцли кандирана трешња на врху
милк-шејка од *creme de la crème*
brûlée она супер ствар од кол портера
врх врхова свих покемона
ти си она која ми каже *смири се*
сад је све у реду ти си мој омиљени битлс
има дана када си џорџ има и дана када
си пол а неких дана будеш и шико буарке
а има и дана кад празник падне
усред седмице па премостимо
на обе стране замисли новогодишњу ноћ

усред лета то си ти карневалски уторак
у сред петка христових страдања а моја
страдања су субота која никада нема крај.

***

када ми се појавила на прозору
са оним ногама од два и по метра
прекрштеним изнад авеније наше госпе
од копакабане тела насапуњаног даво сапуном
за свакодневну употребу нисам се удаљавао
одатле да је не би губио из вида писао сам
поеме, песме и љубавна писма на које
нисам добио одговор све до оног згужваног
поподнева кад су ти тело поцепали на комаде
и у полумраку пред ноћ га заменили
гигантским паковањем хлеба на шните.

***

када се аутомобил опрости и крене
преостане још неко време за које се још увек
може викнути врати се и ауто ће стати и кренути
у рикверц и вратићу се љубави моја због
тебе се увек враћам сада нема
потребе очајавати јер кола још нису кренула
знаћеш да су заиста отишла
тек кад зађу за окуку и кад ти будеш могла да
се ђилиташ да вичући и понављајући волим те
и опрости ми а повици ти се буду утапали у
буку света а ја твој јадни лик ја
не будем видео чак ни у ретровизорима

***

дан после биг бенга
титанска главобоља је
ухватила небеска тела која су
том приликом схватила да је
потребно измислити нешто

чиме би се водила та борба:
тако су настали први
аналгетици који очигледно
нису успели да реше универзални
мамурлук једнако неефикасни
као и термофори и расоница
и туширање хладном водом
и глукоза у вену и сви су морали
да признају да је једино право решење
тој муци наставити са циркуањем.

***

када се изгуби рука или нога
откинут уд настави да сврби, тако
тврде и легенда и часопис суперинтересанте,
а ја који никада нисам изгубио ни руку
ни ногу, свако мало осетим како ме сврби гангрена
пријатеља које сам изгубио из вида јер су отишли далеко
или су се уморили од мене или несрећно погинули

ПРЕ НЕГО

пре него што сам се родио свет је био једна избледела
фотографија мојих родитеља како мршави поред базена
чекају да се догоди нешто фантастично (ја).

а када умрем надам се да ћете и ви бити
довољно пристојни да будете једнако затечени.

***

срећна су лица на слици
из школе моје баке
што још не знају да ће
бити бабе и деде

а то је ако све буде текло како треба
и они не буду умрли раније

Белешка о аутору:

Грегорио Дувивие је глумац, сценариста и песник, рођен 1986. у Рију де Жанеиру. Као мали био је стидљив па су га родитељи дали на часове глуме. У Рију је дипломирао књижевност, мада никада није отишао да подигне диплому. Своју прву збирку песама *Од сутра, обећавам, да ће живот бити сада објављује* 2008. Та књига је требало да буде публикована постхумно, али му се није умирало, јер је био премлад, те је објавио за живота.

У међувремену је радио као глумац и писац сценарија на сопственом каналу на youtubeу *Порта дос Фундос* који је провокативним хумором извео праву револуцију у бразилској комедији и скандализовање у конзервативном делу друштва. За пар година канал је постигао популарност без преседана на португалском говорном подручју. Грегорија последњих пар година пресећу на улици и моле га за селфије.

Своју другу збирку поезије *Повежи тачке: песме о љубави и Биг Бенгу* објавио је 2013.

Ради као глумац на филму и у позоришту, пише колумне, подржава напредне политичке кандидате.

Да није написао овако лепу поезију, помислио би човек да је супермен. Живи са глумицом и музичарком Clarice Falcao, што не бисмо помињали да добар део песама није баш њој посвећен.

Препевао са португалског
и белешку сачинио,
Дејан Тиаго Станковић

Тумачења

Мирослав Тодоровић

ЖИВОТ/НА ЛИРИКА ЕПСКОГ ТКАЊА

(Иконостас живота и времена)

(Мићо Цвијетић: СВЕТ И КУЋА, СКЗ, Београд 2015)

„...Моје најдубље уверење да до ведрине можете допрети само ако вас живот гурне до на метафизичко дно постојања. Тада, ако вам Бог да снагу да изроните – изронили сте с ведрином јер сте наслутили светлост Смисла.“

Светлана Велмар - Јанковић

„Кроз рушевине се најбоље цео свет види, Из порушеног је прогледала и ова песма.“

Мићо Цвијетић: *Свет и кућа*

Свет и кућа пјесника Миће Цвијетића гради диптих са збирком *Узалудни послови* (2012) чију суштост поетског и тематског песник сумира стиховима песме *Позајмљени еплог*: „Све приложено, обједињено у Слову/ Данима сабирах, писах и потписах/ Уз милост и наклоност Господњу“ и „Ову књигу окончах у срећни час“¹.

---

¹ Агапије Ландос Корићанин (1641.)

Сабрао је овај песник судбине² и изабрао преломне тренутке и збитија властитог живота које је „ставио у стихове“³. Збирка посвећена „Сенима родитеља, Зорке и Милисави“ (*Узалудни послови* „свежим сенима брата Рајка“) је својеврсна „књига живих и мртвих“, молитва за покој душа умрлих, коју је у „чуду стварања песме“, из дубине бића и „унутрашњег збивања“ заветно изнедрио. У контексту посвета сугерише се метафизичка мера земаљског бивства, упућује на судбинску дихотомију, овог и оног света, што је од искона васколика тема... Повезује живе и „оне који беху“, а тиме садашњост и прошлост. Указује на моћ песме да чује онострано.

Као да је Цвијетићу судбина одредила да живи у овом времену, у „бесудној земљи“, а „дарован да“ пише поезију у чијем густом ткању је и судбина народа што се вековима батрга у „проклетој авлији“ балканског раскршћа. Пролошка песма збирке *Трећа рука* отвара врата песничког храма *Свет и кућа* чиме предочава поетику где се:

*У неизвесној драми душе и тела,
Кошмарима са овог и оног света,
Свакојаким привиђења и чудеса,
Кад се посустајало и сумњичило,
Бесмислено је трошити ум и снагу...
Ваистину се у сну Пресвета јави,
Озари вишињом светлошћу Творца:*

Јавила се, у сну, песнику Пресвета чији је Глас преточио у стихове што благословно крепе, јер:

*Кад понестане твоја снага
Клоне уморна душа и тело,
Пресахну речи, изда мисао,
Или нечастивога заведе наум,
Ослонац су груди и раме,
А све написано и започето,
Благословићу мојом Трећом руком*

² Слепи Едип каже да „Човек мора да поднесе оно што му одреде богови.“

³ „Стави свој живот у стихове, ако хоћеш да осетиш живот универзални, и да будеш с овим у вези и хармонији.“ (Владика Николај)

И твоје дрво ородити плодом.

Озарен „вишњом светлошћу“ песник исписује:

*Блажени глас збуђен слушах,
Просветли таму, свет и кућу;
Па се у неверици и сада питам,
Чиме си заслужио такву милост.*

Обраћа се Мићо Цвијетић песнику у себи, оном из чије душе и „рушевина живота је сабрана“ збирка *Свет и кућа* кроз коју провејава мелодија блаженог гласа, у сну чутог.

Глас Пресвете обезбеђује поезији животне одисеје посебну боју и атмосферу, а певање потврђује да је поезија религија душе⁴. Њено религијско порекло се у овој поезији обзнањује кроз песниково поимање Гласа Пресвете и Гласа Божјег.

Тумачећи ову бит/ну песму Цвијетићеве поетике ваља имати на уму Миљковићево мишљење⁵: „Све је у самој песми, али тако да није самим песником постављено. Ништа, међутим, у њој неће наћи онај ко не уме да зарони“. И зато треба „заронити“ у ову песму, и поезију, ући у њен храм. Граде га седам циклуса (симболика броја седам значајна је за тумачење њене просторности и симбиозе световног и духовног): *У бесудној земљи*, *Свет и век*, *Гласови*, *Свет и кућа*, *Смесице*, *Варљива срећа*, и VII чији „Јутарњи записи из храма“ окрепљују и читаочеву душу, док 7 (седма) песма ове симфоније сажима и универсализује песникову одисеју:

*Онамо где се, препорођен, из богоугодног поново враћам,
Само је, као бескућнику, путовање у нужно прибежиште; далеко,
Преко обескућеног света; из које целу вечност избивам,
Ако и онамо, сумњам, наде и спокоја има.
Негде далеко су наше куће,
Осиротеле, удовице црне.*

Песма настала на *Књижевној колонији манастира Милешева* успоставља лук са прошлком песмом *Трећа рука* тако да доживљај, и певање, прожима религиозним духом и расположењем...

⁴ Болд. М. Т.

⁵ Бранко Миљковић: *Херметична песма*

О вечитим губицима, а „човек је увек на губитку...“⁶ казује темељна песма *Повест о библиотеци*. Дубоко проживљена као да је исповедно написана песника ослободила страшног терета губитка оног у чему је нашао смисао поседовања. О томе песник каже: „Песма *Повест о библиотеци* о иметку који је дуго скупљан и брижно чуван, метафора је свих губитака, не-заменљивих драгоцености које се сабирају у једном људском веку. И не само властитих, већ доброг дела српског народа који је морао оставити све. Не само у Сарајеву, већ и широм бивше домовине прогнаници и сеобници су оставили непроцењива блага. У прогонима и прогромима библијских размера. Наравно, у овој песми и другде, нисам глув ни на туђе несреће.“⁷

Селимовић пише: „...Пун је свијет несрећа. Знам, тичу нас се само наше, али зар и туђе нису наше?“ У Цвијетићеву певању су сплетене и „туђе несреће“ које је он умешно претворио у поезију високих естетских домета што сведоче.

Слојевита је ова лирика епског дискурса, избрушена до црног сјаја, испевана из дубине бића, каткад из очаја, испретана из сећања, проткана реминисценцијама, животним немирима у *ЈА форми*. Студиознијим проницањем може се разумети разужена гама песникових осећања (зедњи, наде...) док у свом „библиотечком врту“, у Сарајеву („...кад се васцела земља у крви распадала“) чека и чита *Свето писмо* о чему стихови памћења:

*Бејаше то најважнија , чинило ми се, судња књига,
коју сам, уз још понеку, примерену оним тренуцима,
данима и ноћима, кроз три претешка годишња доба,
у страховима и осамама, први пут у целости прочитао,
схватио наук и густо подвлачио поруке свевремене.*

Свестан значења „порука свевремених“, свега што је видео и страдалнички до/живео исписао је животну биографију пуну метафоричких веза са родним тлом (прошлошћу) и „кућом којом се заогрнуо“. Чују се у овим стиховима, каткад, одјечи из *Књиге о Јову*, слути тајни смисао речи, и све што збива се у

⁶ Цитат из *Курана*: „Позивам за сведока вријеме, почетак и свршетак свега- да је сваки човјек увијек на губитку“, чиме писац изриче филозофију апсурда живота и пролазности да шта год човјек ради, увијек је на губитку, јер је смрт једина извјесна као крај сваког пута.“

⁷ *Политика*, 5. јул 2015.

песми у којој су тренуци („...данима и ноћима“) дужи од вечности, а вечност краћа од тренутка. За студиозније тумачење песме битно је разумети време, простор и догађаје које песма – песник приповеда.

У вишеслојности указује на судбину библиотека:

*Тешим се: шта је моја кућна сарајевска библиотека
у односу на нетрагом нестале, баснословне и митске,
мој мали-велики губитак, у односу на губитке света,
од непоновљиве александријске до српске, београдске.*

док асоцијације упућују на дихотомијско устројство света, на прогонитеље и прогнане, градитеље и рушитеље... И прогнаник песник пише, не осуђује већ песмом опомиње и даје наду, у белину урезује „...с торбом на рамену и главом у торби, јединим иметком,/ у избегличком пртљагу било је места за Библију,/ и шифровану свеску, дневник људске несреће/ све остало је унапред урачунато у коначне губитке.“

„Туђом несрећом човек не стиче памет“ (Достојевски), Цвијетићу је живот и болно искуство памет и „грађа песме“ коју је успешно метафоризовао и обезбедио јој универзалну меру са (за)дахом овог тла и времена. Он је песник коме се верује, у његовој поезији читалац ће наћи и „своја о/сећања“. Као писац ових редова у песми *Циганско весеље*, или у песмама са мотивом куће и повратка родној кући. Цвијетић зна да се „у поезији мора бити сам, видети надалеко, ако је могуће преко воде, и привлачити речи, речи густе од садржаја, отежале од историје, трагичне речи, реалне као живо биће.“⁸

Речи његове лирике су као живо биће уткано у песме душе.

Мотив душе се у његовој поезији све више јавља: „...ум и цела душа“, „Душа и ум саставили, своју душу“, „само се душа добро држи“, „у души носим“, „Једно бесловесно зло цепа душу и тело“... што указује на дихотомијску слику за симболику земаљског и небеског. У њој су одједи стихова:

„...Свјет је овај тиранин / а камоли души благородној! / Он је состав паклене неслоге у њ ратује душа са тијелом... Тјело стење под силом душевном / колеба се душа у тијелу...“ Реч је о комуникативности Цвијетићеве поезије, сагласности личне драме са већ знаним догађајима и страдањима што се циклично, кроз времена понављају. Носио је овај песник у ду-

⁸ Готфрид Бен

ши догађаје и претакао у песме – приче свог животног пута, у „бродоломним временима,... с торбом на рамену и главом у торби“ исписивао лирску епику. Отуда у његовој поезији мотивско- тематска просторност са носталгичном бојом и снажним унутрашњим језгром метафоричке енергије. О томе песма *Спасоносни брод* која казује о песниковој драми и „спасоносном одласку“ из Сарајева. О томе и *Повест о библиотеци* кроз чију се призму преламају и друге судбине – несреће које је песник сажео у своје романескне ремек песме. У сопствену потеску космогонију.

„Свет није никад на оба ока прогледао“ гласи стих из песме *Срушени град* која казује о разарању кроз времена, а песник сагледава кроз сопствено искуство: „Остависмо и ми у рушевинама све,/ Заувек, у пепелу, и сан о повратку.// Колико смо завидели онима/ који су увек били без дома/ Па нису ни имали шта да изгубе.“

Мићо Цвијетић уме да утка у аутобиографију и античке мотиве, да подсети на речи проповедникове „Што је било, то ће бити, што се чинило, то ће се и чинити, и ничег нема новог, под Сунцем...“ Отуда стихови: „...Не окрећи се, никако назад,/ Као Орфеј, јер можеш за трен,/ Остати и без наде, изгубити све.“

Песма *Алкибијад* носи универзалну поруку коју песник опомињуће собом исписује (и витализује) као свевремену истину. Она је оквир, и вертикала, за симболику човеке драме коју песник види кроз своју судбину. Он мотри овај *Свет и век* и у њему види како *Нови спаситељи* „На врховима прстију милостињу дају,/ А целом шаком себи узимају“ што је јасна алузија на оновремене појаве у којима је све мање човечности. И поезије.

Лирски запис *Данајски дарови* сублимира слике у бритке речи о догађајима које песник пребира по сећању: „...И све ми се ових дана мота по памети: *Пучина је једна стока грдна*, како је умовао славан песник, пустињак Цетињски. Видео сам стадо и пастире, у истом тору помешани јагањци и вуци... Човек се на свако зло навикне, на сваку муку брзо заборави. Неће проћи дуго, па ће и ову заборавити. Као да се неком другом догодила.“

Изузетно осећање за суштинско познавање поднебља, овом умном песнику, омогућило је да у личну причу утка историјско искуство, виђено и доживљено које у контексту са зна-

ним добија ново значење. У збирци је и *Социјалистичка бајка* лирски запис у којем је сугестивно описан „... приказ из позњанског парка, усред белог дана. Дечака пред капелицом, са фигуром разапетог Христа; на коленима, у скрушеној молитви. Моли се Божјем Сину, и Господу, пред себе и у себе загледај...“ (Мислим да је Цвијетић неке своје песме, у себе загледај, молитвено исписао. О томе у студиознијем проницању његове поезије.) У пост скриптуму записа пише: „У каснијим, бродоломним временима, повремено сам и себе видео у лику оног дечака из Познања, на белини дана и у тамним ноћима. И нисам био уверен да болни шапат неко чује, па да и до Свевишњег допире...“

Емоција песме обасјава и резонира у души читаоца, а сама атмосфера записа – песме подстиче на размишљање и вечним питањима односа живота и вере. Као молитве и ове песме што потврђује песникову моћ да језиком песме искаже оно што се само у молитвеном ћутању осећа, и слуги. Да лично осећање и расположење прожме духом религиозног и тиме оствари естетске домете универзалног дискурса. То је оно што је само изузетним песницима дато, оно што свему даје „космички смер“.

Завршни стих песме *Космички смер*: „Путовање увек има виши циљ, космички смер“ као да је кључ за поимање Цвијетићеве поетике. Она има „виши циљ, космички смер“, у чијем универзуму је све видљивија, и ближа, светлост вере, и чује оно што само песник чује, Глас Пресвете, а слуги присуство Створитеља.

„У овом леденом свету и веку, бар је донекле утешно кад се човек може, бар повремено, у стварности или песничкој имагинацији, заогрнути кровом родне куће. Али, и онамо зјапе пустош и празнина, осиротела су и испражњена цела подручја, без људи и живота. Ипак песник се са меланхолијом сећа другачијих времена и у поезији их сабира. Као, рецимо, у песми *Очев новчаник*⁹ у којој је сажета цела повед једне патријархалне

---

⁹ Песму *Очев новчаник* сам, о Св. Илији 2015. у Трешњевици прочитао старом сељаку Милији Миндеру који ју је задивљено слушао и тражио да му је поново читам. „Како је само знао, кад је то испевао, да и ја чувам очев новчаник и да с њим када сам залудан разговарам?“ – питао је. Ето шта све може истинска песма. Сељак који никада није читао поезију, не сећа се ни када је имао књигу у рукама, био је ганут стиховима из збирке *Свет и кућа*. Поготову песмама *Циганско весеље* и *Благословена периферија*. Каже да је на

породице, све радости и туге...“

У песми је „дејје знатижељно око“ и оно зна „тајну новчаника“. Остао је новчаник после „очевог одласка“ и сада је у кући песми сатканој од благих нити реминисценције и спознаје како иза човека тако мало ствари остаје. Није ова песма – прича о новчанику већ о породици, кући, огњишту, о нама и променама. Новчаник се у песми оваплотио у лик оца. Оживела је евокација прошло, а песник је изрекао импресивне стихове дубоког памћења, слојевитих слика и призора. Персонификација обезбеђује и поимање невидљивог па и схватање оностраног. Као и питање есхатолошког што се на хоризонту ове песме оглашава. Све је у магији певања у којој је универзална прича пролазности. Новчаник има својства оца, и отац наставља свој живот, дочим се кроз садржај новчаника види и вртложна историја и прича о „пропалим државама, чији је био поданик“. Песник зна, јер је то доживео, да, „уметност не ствара лепота, већ човекова устрашеност и људски јад. Уметност су они, који је, поражени својом трошношћу и ругобом, не стварају, први прогласили „лепотом“ и изједначили с вечношћу. Али лепоту и вечност ни ствараоци ни уживаоци не налазе ни у животу, ни у смрти. Лепота, као и вечност, постоји само у сећању, у машти и у сну. Што би се рекло у непостојећем.“¹⁰

Дочаран је дух патријархалног времена, поново је песник, сада зрео човек, видео себе („...једно дечје знатижељно око...“) и исписао елегију своје душе са мноштвом метафоричких и семантичких пулсација и светости која еманира из стихова:

*Опрезно узимам у руке, пажљиво одмотавам рубац,
прстима отварам преграде – све је на свом месту –
па и оно безвредног новца, папирног и у металу,
што намерно оставих у часу очевог одласка,
нека се нађе делић његовог преосталог иметка.*

*У нашим предугим одсуствима из усамљене куће,
О очевом навчанику брину невидљиво око и рука,
бдеју над тишином дома, над стварима и сенима.*

видиковачкој пијаци, о којој казује песма *Благословена периферија*, продавао кромпир... Није књига за нас сељаке, књига је за оне што имају све. Али ове песме су ми дирнуле душу. Само мучена душа је могла да сузе и безнађе у речи претвори.

¹⁰ Живојин Павловић

Види песниково „свевидеће око“ оно што му је песмом дато да види, види „зев“ и чује *Глас празнине*¹¹ и гради своју песничку кулу „на стуб/овима сећања“. И песма под чијим кровом су Цвијетићева певања, крхотине живота и времена, *Свет и кућа* је зиданица од животне грађе у коју је песник удахнуо дух песнички. Ускладио је: „Носталгију са сећањем / Што сакупља сушт у свему развејаном.“ Усудна метафизика струји кроз ову слојевиту и романескну песму кућу. У њеном олтару куца срце „старе порушене куће...“ која је у песниковој визији све јаснија, јер:

*Кроз прозор старе порушене куће
Посматрам високе и густе планине,
Одакле све излази и где све залази,
Како се прерано смркава и касно свиће;
Стене и облаке, градове и велике воде,
Зидове кроз које сам морао да прескочим.*

У песми је и „тајна“ песниковог склапања песме и умећа да се све сажме и искаже речима песме. Прича о времену када је једна соба била пространа и свету пуном тескоба израња из густе метафизике прошлог. Она је окосница поетике у којој се чује прича (метафора) сагласна са егзистенцијом „лирских јунака“. Фабула. Мисао. Трансценденција. Прошло и садашње, и онај елиотовски звук што се од искона у поезију сплиће. И Цвијетићева одисеја... четврт века песниковог живота и недаће су се сабрале у песме фреске. С Гласом Пресвете у слуху песниковом. Сарајевске године – *Повест о библиотеци, Спасоносни брод, Срушени град, батргање У бесудној земљи...* исписивао је песник *Горка слова, Свет и век, бележи/о битне речи и мисли, о чему Цена живљења и ново станиште* (склониште) *Благословена периферија*, остварена је лирика епских димензија чија се сушт у стиховима завршним оглашава:

*...Пукле ширине, на све четири стране света,
Па се глас и крик самотника на даљину чују.*

Срећно се поклопили и нумерички знаци песме.

¹¹ Мићо Цвијетић: *Глас празнине*, Die Stimme der Leere, Смедеревска песничка јесен, 2012. „Усклади мисао са заласком. Носталгију са сећањем. Што сакупља сушт у свему развејаном.“ (Доброслав Смиљанић)

Све се згуснуле у камен поезију, постојеће и непостојеће што испловљава из метафизичког црнила (садањег и прошлог) и постаје жива слика песме. И есенцијалног дискурса певања.

*Кућа у којој смо свет угледали
Срушена је пре више од пола века,
Само укућани препознају њене трагове.*

*Тврд камен узидасмо у темеље
Наше нове и пространије куће,
Високе, на два боја, са више соба,
Која васкрсну у родни дом.*

*Али, у свет и небо увек гледам
Кроз два прозора оне старе куће,
За сваког простране и једине собе,
Довољне за све, невољника и путника,
Одакле и сада просветљење долази.*

Поетски доживљај преточен у стихове универсализује тему(е) и указује на трансцендентално својство поетике. У песничкој свести „живи“ кућа које нема, и она се оваплоћује у песми која га просветљује и даје моћ да све сумира у метафорику епилошких стихова:

*Загледам се у ништа, а отвара се све.
Кроз рушевине се најбоље цео свет види,
Из порушеног је прогледала и ова песма.
(„Свет и кућа“)*

...Најсигурнији начин да се докрајчи са сопственим тегобама и дође до пуног опроштења, ипак свакако пружају песнички таленат и поетска исповест у којима се успомена одуховљује, ослобађа у нешто општељудско и претвара у дело којем се човек трајно диви.“ (Томас Ман) Ове речи као да су намењене Цвијетићевом певању. Он одуховљује свој животни пут и успомене „Готово вас свој чемерни вијек...“ склања у песму из које као да чујемо и Кавафијев глас: „У теби, Уметности Поезије, тражим уточиште, / јер ти макар мало за лек знаш;/ за покушај да се, Маштом и Речју, ублажи бол.“

Пева Цвијетић о трошности овог света, његова *Залудна прича* подсећа, опомиње и кроз друго Ја изриче: „Стално преиспитујеш себе“... Обраћа песнику у себи, с њим води „неми дијалог“ безгласног крика, и пита:

*...Како да поверујеш у њихове приче,
Којим збуњују уморно човечанство;
И није само од јуче, већ од памтивека.*

*Све чешиће се сетиш оних умних речи,
Које је Андрић слушао седамдесетих,
Од свог гимназијског друга у Вишеграду:
Асли је овај свијет полудио.*

Сабира крхотине животне, уграђује те каменчиће у своју фреску, записује: „У себи одмотаваш и премотаваш./ Где си залуд свој век провео?“ *Заогрнут кућом које нема* у поезији налази све оно чега га је живот и судбина лишила. Отуда његова поезија има посебну боју и смисао, он филозофски види *Рушно стање* на начин своје поезије и живота, поручује да „Свака кућа је рушна кућа./ без укућана ничији дом“, исписује гномске *Смесице*. „Није видео само дно живота/ додирнула га и његова суштина.“

То може да напише онај што из „суве дреновине“ суђеног пута и живота исцеди сузу песме и саопшти несаопштиво. И „после свега“, док му се срце стеже, уреже у белину, и у томе нађе избављење:

*Једино нам остаде поуздање у Господа
и у праведну меру Последњег суда;
још једино у њега полажемо наду,
да нас уведе у своју небеску књигу.*

Сигурном руком зрелог песника остварена је ова „земаљска књига“, а Цвијетић је, као у причи, певајући понео „крст спасења“. То је она прича коју, по Борхесу, књижевност од искона варира. У певањима свог живота „пише по сопственој кожи, сопственом крвљу“. Као песник критичар, на уштрб властите поезије, писао је годинама о поезији других песника потврђујући чињеницу да о песницима најбоље пишу песници. Придружио се М. Павловићу, Ј. Христићу, Љ. Симовићу...

Довољно је прочитати његове огледе о поезији других песника и уверити се како Мићо Цвијетић, даје себе и своју „крв другоме“, како се утискује у текст који пише. Тако у огледу „Вишеслојан и свеобухватан универзум (О поезији Р. Сиљана, „Огледало векова“, Кораца, 4–6/2015) пише. „Мотив куће са бројним асоцијативним ознакама... Појам куће, већ смо нагласили, метафоричка је ознака полифоног значења... Ради се о артикулационо и мисаоно врхунском делу књиге, као и његовој пролошкој песми, који би захтевао посебну студију...“

Кроз тумачење појма куће другог песника осветлио је и мотив куће своје поезије што га легитимише као особеног тумача и песника великог формата.

Цвијетићево бављене поезијом других је утицало да кристализује и своју поетику, живот и судбина да напише компактну песничку библију – створи властити универзум у којем ће сви страдалници наћи утеху и „наслутити светлост смисла“.

Књига деценије, ауторитети ће рећи и више.

Трешњевица–Ниш–Аспровалта,
јул/септембар 2015.

Милица Миленковић

MOLSHIC.ME

(Кемал Мусић: НЕШТО НАЛИК ПУНОМ МЈЕСЕЦУ,
ЈУ Ратковићеве вечери поезије, Бијело Поље 2014)

Име Кемала Мусића (Бијело Поље, 1972) за свега неколико година издвојило се као значајно име новије црногорске књижевности. Његов опус броји два романа (*Жиг* и *Нешто налик пуном мјесецу*) и неколико књига приповедака и репортажа (*Засједо*, *Луда кућа*, *Кад су вукови гладни биће оштра зима*, *Приче о малим и великим чудима*).

У књижевност улази управо *Засједом* из 2004, да би се већ његов први роман *Жиг* (2011) нашао у конкуренцији за престижну награду *Меша Селимовић* за 2012. годину. Добитник је великог броја књижевних награда. Заступљен је у Читанци за шести разред у Црној Гори причом *Засједо* и на студијским програмима факултета на којима се изучава бошњачка књижевност.

До 2014. године овај писац задао је себи велики задатак – да други роман који ће понети необичан наслов *Нешто налик пуном мјесецу*, уједно понесе и престиж, и славу, и сву тежину његовог претходног дела. У том смислу нема оног читаоца који у многим тачкама новог романа Кемала Мусића неће тражити и самог писца и његово раније дело. У том истом смислу читаоца ће обрадовати могућност да овог књижевника боље упозна кроз једну романескну сагу о Мусићима.

Оно што одликује стил Кемала Мусића када су у питању његове најбоље приповетке (свакако *Засједо* и *Луда кућа*) јесте лирска распричаност са јасном народном потком и поткованошћу фолклорним и епским елементима – на пример, за крај својих прича користи се обликовањем онога што је нама познато као честа финална формула епске поезије или баладе. У *Засједи* умире сестра за браћом, а у *Лудој кући* сестра грди своје лице за мртвом сестром. Са друге стране, уочава се јак психолошки аспект приповедања који је ту, да кроз лирске врлети

приповетке, доведе до коначне поенте. Да ће у неку руку Кемал Мусић променити начин приповедања и то баш у роману, верујемо да није било лако предвидети. Сада јасно уочавамо да он задржава лиричност, али епску распричаност своди на минимум (*Жиг* је фрагментирани роман у којем се фрагменат на неким местима сажима до једне реченице или синтагме), задржава психолошко дејство ликова и отуда црпе мотивацију, користи фолклорне елементе, и поново крај користи као поенту. Није на одмет овде дати једну оцену Мусићевих пенала на крају приповетки и романа – његов крај готово да, по снази израза, идеје и оригиналности, има ону снагу коју носи сума свега онога што му у конкретном делу претходи.

Отуда прво што читалац запажа након ишчитавања романа *Нешто налик пуном мјесецу*, јесте да крај носи ефектност на коју смо навикли читајући његово претходно дело. Али овога пута, што се чини као интересантно стилско запажање, јесте да у неколиким последњим главама Мусић надмаша своја претходна стилска обликовања фантастике и тиме још једном потврђује своје место међу савременим романескним токовима. Њему изузетно успева да одржи своје дело у данашњој књижевној продукцији иако простор и време не мери брзином и темама данашњице. Да ли он сужава на тај начин круг рецепијената или не, свакако је отворено питање на које, верујемо, одговор тек долази. Можда то узима данак када су у питању приповетке, али у романима има своје место и управо је једна од ствари која их чини естетски квалитетним.

Нешто налик пуном мјесецу је роман-сага о Мусићима.

Кемал Мусић умире и силази у подземни свет где у гробници Мусића среће родоначелника Мусу, шурака кнеза Лазара, човека „за кога ни историја не зна гдје је, када и у којој породици рођен, од кога је потекло средњовјековно презиме Мусић... који је 1363. године управљао градом Звечаном, а касније Брвеником“. Разговор са њим значи генерацијски ток фамилије Мусић кроз историју у распону од четрнаестог до двадесетпрвог века. На тај начин се историјски, социјални и друштвени аспекти романа шире на државне и религијске теме до поновног Кемаловог рађања. Кемал излази на свет живих три хиљаде година после своје смрти, али се два могућа пута, пут прогреса и регреса света, спајају у тачки Кемалових првих корака ка спознавању света. Но да ли је то рођење поновно или је прво и једино његово рађање? Пренатална догађања базирана на генетском

коду дају потврдан одговор на други део овог питања. Исти одговор ишчитавамо и из улоге митрополита Јована Мусића у овом роману, који је у загробном животу „сједио у ћошку и писао хронику догађаја (...) хронику мртвих, коју ће, вјеровао је, неко некада изнијети на свијет живих“. Заправо, Јован наднешен над својим пергаментима записује догађаје у ген Мусића. Наслов на његовом пергаменту је „molshic.me“ што је и поднаслов романа *Нешто налик пуном мјесецу*. На тај начин, Кемал Мусић ствара илузију аутора, писца и дела и износи на „свијет живих“ записе из пренатала који, по свему судећи, само наизглед имају окосницу времена, јер се прошлост и будућност потиру до безвремености. Тако један Мусић постаје метафора свих Мусића, а они су: „Мусићи као Мусићи. Ништа нарочито. (...) сви Мусићи, било да су муслимани, православци или католици, воле жене и у бога нешто посебно не вјерују.“ Зар ово није јасна алузија на једино постојеће у људима који су носиоци нагона предака, али и генетског кода који обликује средина као носилац социјалних и друштвених дешавања и промена. Једино истинито су ерос и танатос, а друштвене прилике ту су да се обезличење народног и индивидуалног идентитета, па и фамилијарног, прикаже у свој својој огољености – средњовековно витештво и борбу за морал и колективни опстанак, заменили су опијати, отмице, владавина криминала.

Оно што овај Мусићев роман чини интригантним управо је начин грађења фабуле која је базирана на јасним универзалним митским представама подземља, са значајним симболима који у том свету обитавају (нпр. змија), затим начин на који се неке научне претпоставке (које се тичу генеалогije пре свега) и Платонове теорије доводе у везу и службу грађења романескних сцена. У тако утемељен простор на познатим светским законитостима, уводи се савремена национална историја и положај појединца у њој. Све зачињено гогољевским хумором који кулминира апсурдом. Очигледно, комбинација која од писца тражи опрезност и искусно приповедање. Управо оно што од самог почетка карактерише стил Кемала Мусића.

И заиста, и овај роман, како Р. Чечовић запажа, убеђује да је прошло „вријеме у коме је Кемал Мусић био само један од многих који пишу, у тамо неком крајку Црне Горе.“

Бранислав Живановић

ПУТАЊЕ ПРИПОВЕДАЊА

(Владимир Конечни: АТИФ, *Прометеј*, Нови Сад 2014)

Књига Владимира Конечног, *Атиф*, је збирка од дванаест прича исписаних у претежно реалистичком и документаристичком стилу. Реч је о причама-разгледницама са, рекло би се, путописном основом: време–место–сусрет, од којих су две дуже приче: „Пут за Архангељск“ и „На кинеским светим горама“. Посреди су, дакле, датиране приче, са местом, датумом и годином настанка или местом импресије која је касније уобличавала приповедни садржај. С тим у вези, а према Бахтиновом постулирању термина „хронотоп“, треба рећи да су у књижевноруметничком хронотопу „сливена просторна и временска обележја у осмишљену конкретну целину.“ Приповедач из перспективе свог положаја, положаја свог тела које је у покрету, говори о садашњем свету. Самим тим, та обележеност језиком којим приповеда чини га обележеним, односно, та обележеност, која је увек локална, може да проговори универзалним језиком.

Проза Владимира Конечног варира између западњачког прагматизма и материјализма (Америка у причи „Звезда падавица“) и источњачке концизности, спиритуализма, мистицизма и езотерије (Русија Кина у причи „На кинеским светим горама“). Конечни се обраћа објективној стварности, вешто се служи говором из првог и трећег лица, суверено влада управним и неуправним говором. Контрапункт на коме почива наративност је опозиција овде–тамо, што одговара Хераклитовом 69. фрагменту да „пут према горе и пут према доле један је и исти“.

У причама се велича спој човека и природе, отвореност човека према свету. Приповедач је *homo viator*, космополита, који читаоца води кроз културе разних народа и земаља, њихове топониме, упознаје и приближава их читаоцу.

У причи „Ерлијан“, која се догађа у возу на путу од Кине до Русије, приповедач среће људе разних националности и профила са којима, услед ограниченог простора а вишка времена, ступа у контакт и најзад, остварујући познанство које ће се за њега показати судбоносно. Настала на основу дневничких бележака, своју форму приче запис ће добити две године касније, али овог пута на далеком Западу (Сан Дијего, САД). Сличан приповедни поступак Конечни ће поновити тј. применити у причи „На кинеским светим горама“.

У причи „Лазарева субота“, латентне религиозне ауре, читалац ће проћи Африку, Лондон, Италију, Холандију, Естонију и, најзад, Србију. Интертекстуални моменат тј. аутоцитатност примењен је уметање песме „Како су лепе“ – из претходне, песничке књиге Владимира Конечног, *Видим* (2013) – која одлично контекстуално кореспондира са приповедном грађом, местом и временом настанка. Истоветни поступак ћемо наћи и у последњој причи у књизи, „На кинеским светим горама“, где се приповедач поново користио деловима својих дневничких бележака за приповедање, али и уметањем (аутоцитатом) песме „Зен ће умрети“, објављене у поменутој песничкој збирци.

„Скривене чари западног Балкана“ чине датирани фрагмент записом пропраћен коментарима аутора, где је можда више изражен ауторов осећај за детаљ и слику, што је допринело прецизним, темељним и минуциозним описима и тумачењу људских гестова и говор тела, елементима које проучава и којима се бави бихевиорална психологија, област која је аутору професионално веома блиска. Ова склоност доприноси интересантним обртима и запажањима, што не чуди ако узмемо у обзир ауторову пасију за фотографијом. Критика друштва и његових девијантности проблематизована је у једној од најдужих причи књиге, „Пут за Архангелск“. Наратор последње сате боравка у родном граду, Београду, проводи шетајући без одређеног циља, лутајући, запажа, упућује коментар, мање или више оправдан, на културни и друштвени живот српске престонице.

Можда најактуалнија прича је „Конкурс за ријалити шоу“, која на драматичан и потресан начин, говором набијеног иронијом, описује нашу стварност иза стварности, нашу посвећеност симулакрумима, где се тело јавља као роба, а порнографија као легитимна и лака забава, нивелатор и алегорија нашег времена. На ову причу се тематско-мотивски надовезује прича „Падма-мукхи“ која говори о трговини људима, женама пре свега, девицама, њиховом препродајом, подвођењем, проституцијом,

укратко, кршењем људских права; прича која разоткрива тајку-не и остале трговце људском несрећом, њиховим драмама, патњама, краће речено, позицијом жене у Индији.

„Планине и море су ми потребни попут воде и хлеба“, почиње аутор причу „На кинеским светим горама“. Сањар стена прави инверзију и од нечега меканог види стену. Чини се да се у овом поређењу оваплотила Башларова мисао да „[с]тварност постоји да би ‚учврстила‘ наше снове.“ Није тешко разумети опчињеност стенама и планинама. Јер, није у питању само камен, већ тајна земље, моћна и предљудска. Активистичко посматрање стена припада изазову, истиче француски филозоф. Изазову да се на стену попне и да се она освоји. То је сан о чврстини и отпору, начело материјалне имагинације. За Владимира Конечног можемо рећи да је пре свега пажљив посматрач, то је оно што краси и протагонисту приче „Пут у Архангелск“ (а на шта, најзад, упућује његова песничка збирка *Видим*). Уколико посматрање тумачимо као вид храбрости, а посматрани свет „животни декор јунака“, можемо закључити да му је перцептивни апарат изузетно важан. Слика стене о коју се разбијају таласи, представља динамичку слику борбе мора и стене. Стена се показује као мушки, а море као женски принцип. То је други аспект који заузима значајно место у прози Владимира Конечног: градови који не почивају на тлу, већ на стенама, у камену, на обали какве велике воде (упућујемо на приче: „Галоп у Бретањи“, „Атиф“, „Ти дум ладам“, „Храмајући ка Љиљану“, „На кинеским светим горама“ – храм у настајању). Овај контраст је можда највише наглашен у првој причи, „Галоп у Бретањи“ и судару супротности пред надолазећом плимом која ће потцртати непремостиву разлику, неразумевање између момка (град) – култура и девојке (из планинског села) – природа, које приповедач-протагониста среће на свом обиласку.

Нису ретки писци и песници у српској књижевности које, осим мора, надахњује медитеран у целисти, медитерански градови, медитеранска вегетација. Песме ових песника заузимају значајно и место у њиховом поетском делу. Некада то представља циклусе песама, а некада читаву песничку њигу (Јован Дучић, Лујо Војновић, Иван В. Лалић). Описима Дубровника и Медитерана уопште, Владимир Конечни се позива на традицију писаца и песника који су певали о мору и медитерану. Попут њих, Владимир Конечни се јавља најпре као песник. Његов песнички, опсервативни лирски сензибилитет осети се и у причама скупљених под назив *Атиф*, нарочито тамо где је море амбијент, оквир у који смешта своју приповедну грађу. Према

Башлару, вода је материја која најбоље побуђује имагинацију, а без имагинације нема уметничког стварања. Попут Дучића, Конечни се својом оптиком показује као писац ренесансног и барокног Дубровника, гради призоре са нарочитим осећањем за атмосферу, описује догађаје и ликове старог, некадашњег, али и свог Дубровника. У поређењу са другим, дубровачким писцем, Лујом Војновићем и његовим *Дубровачким елесијама*, Конечни успоставља однос преко описа природе, предела и конкретних топонима, што на симболички, што на параболичан начин, преливањима слике, звука и мириса многих биљних мотива, описи најпре наликују сликарским пејзажима, контрастирањем од светлих ка тамним нијансама, односно сменом годишњих доба, те времена и простора. Приповедач као да још увек припада том свету који описује, или је припадао, а понекад опис почива на историјском сећању, тужењем за минулим временом чиме је елегичност највише досегнута.

У психологији вода симболизује осећања. Било схватано као бог, време, језик или поезија, море, океан, велика вода била узбуркана или мирна представља духовни пејзаж писца/песника. У више од половине прича збирке *Атиф* море је у позадини приповедања присутно као плодова вода, сећање, као емоција, као медитацијски и контемлативни посредник, или пак, као покретач приповедања.

Прича „Атиф“ најкраћа је прича у књизи, и можда захваљујући њеном симболичком потенцијалу узета је за наслов целокупне збирке. У њој нема радње у базичном смислу, већ само приче. Велича се моћ говора, говор старог Дубровника, говор кога ускоро вероватно неће бити, оваплоћеног у осамдесетогодишњем крезубом Атифу избразданог лица; Дубровчанину босанско-муслиманског порекла који, затечен испред католичког старачког дома, приповеда о својим физичким пословима које је обављао током читавог живота – копању тунелâ, те изградњи једне дубровачке улице, чијим описом се прича и завршава. Моћ приповедања кроз старог Атифа подигнута је на раван симбола; Атиф постаје симбол не само приче и приповедања, него ударништва, југославенства и онога што је земља била пре рата који ће је разделити – чега се приповедач Атиф узгред дотиче – а са тим, најзад, и целокупне књиге Владимира Конечног. Напослетку, можемо да закључимо да су не само планине и море аутору потребни као вода и хлеб, већ да су то – како и додикује озбиљном приповедачу – и приповедање, прича и, најзад, добро писање.

Зоран М. Мандић

САГЛЕДАВАЊЕ ПРОЦЕСА УЗВИШЕНЕ ДУХОВНЕ ЦЕЛОВИТОСТИ ЈЕЗИКА

(Милан Ђорђевић: ЛОГОСНИ (ИНТЕ)ГРАЛ ЈЕЗИКА, Пешић и синови, Београд 2014)

Књига *Логосни (инте)грал језика* је нова карика у замашном књижевно-истраживачком раду београдског писца Милана Ђорђевића (Горњи Милановац, 1938), која се мозаички уклапа са материјом његових претходно објављених наслова: *Математичка лингвистика и песничтво* (1987) и *Coincidentia oppositorum у песничтву* (1999), а у којима је спровео теоријску анализу усмерену на откривање изворног сродства певања, мишљења писања у структури карактера песничког језика. Ђорђевић је аутор и књиге *Право у херменеутичком кругу* (2002), која је осмишљена у формату научне студије о правном феномену по методологији филозофско-лингвистички проширеног херменеутичког опсега његовог семиолошког, археолошког и мисаоног дела. Резултатима тог ноума, функцијама научне теорије (искуствена, хеуристичка, логичка, утилитарна) придодата је и херменеутичка функција као стратегија синтезе. У библографском попису овог аутора налазе се и јединице две песничке књиге *Звоно земље* (1975) и *Делта* (1981) у чијим је „аркама“ запловио морем своје књижевне каријере, током које је био главни и одговорни уредник часописа: *Огњиште*, *Књижевност* и *Serbien literary magazine*.

За стубно полазиште књиге *Логосни (инте)грал језика* Ђорђевић је метафорички, на фону компаративног сагледавања функције, историје рада и одраза институције језика, употребио „интеграл“, као један од најважнијих појмова математичке анализе са предикатима који легитимишу дух синтезијске „разбрајалице“ његових неодређених и одређених функција у пољу свеобухватног инверзног диференцирања њихових примитивних и интегралних сума. Суштина идеје таквог теоријског при-

ступа концепцијски је ситуирана у покушају оспољавања логосног коментара и приказа „језика прије језика“. На том путу он је на оригиналан начин истакао био-психо-информациони темељ културе и филозофије језика и његовог археотиполошког смисла, позивајући се притом на став др Радивоја Пешића по коме је човек и биолошки писмен. У предговору ове књиге један од њених рецензента Милоје М. Ракочевић истиче да је ова књига написана са циљем по коме се биће и природа језика, као систем система, мора разумевати кроз јединство свих језичких нивоа и узвишене духовне целовитости. Теоријски систем истраживања те идеје Ђорђевић је аналитички и то на веома оригиналан начин пласирао кроз више поглавља: *Нова лингвистичка парадигма*, *Фонема као неуролошка инскрипција*, *Фонемометријски ниво језика*, *Парадигматична трострукост у језику*, *Питање фонемометријског изоморфизма као оријентације у језику*, *Језик прије језика као предразумевајућа инстанца важења*, *Питање језика прије певања и мишљења*, *Смисао појма раније у граматичком језику*, *Реченица као универзални пропозициони модел*, *Фонемско-фонетска артикулација*, *Грама-тички и логички смисао језика*, *Интенционалност као интеграл мишљења и речи (истовременост разлике и идентитета, казивања и казаног)...* Веома инспиративно је и поглавље под насловом *Винчанска граматолошка парадигма*. У истом тексту аутор се позива на речи Жака Дериде по којима су „најчвршћи темељи наших филозофских појмова одређени односима логоса и писма, са напоменом да су размишљања о бити: математике, политике, економије, технике и права у најприснијој вези са размишљањима и обавештеношћу о повести писма“. У истом тексту аутор пишући о расветљавању егзистенције у трансцедирању знака према свести, истиче значај и важност граматолошке про-је-кције у системима писма Лепенског вира и Винчанског писма професора Пешића, који је открио онај битни светлосни облик (*forma substantialis*) преко кога нам је посредовано разумевање и самог бивствовања. Аутор у књизи цитира бројне источне и западне филозофе, мислиоце, граматологе, писце, лингвисте и теоретичаре: Блеза Паскала, Карл-Ото Апела, Мишу Крунића, Ханд Георг Адамера, др Бошка Томашевића, Ненада Мишчевића, Ернста Касирера, Ђуру Коругу, Гаја Петровића, Мартина Хајдегера, Вилхелма фон Хумболта, Умберта Ека и друге. За потврде неких истраживања аутор је користио и фрагменте из поезије П. П. Његоша и неколицине савремених српских песника.

Речју, како у поговору испрено истиче др Ђуро Коруга, аутор се у овој замашној филозофско-лингвистичкој студији залаже за доказе о генетској предиспозицији за писменост човека на бази логичког квадрата као оруђа за везу унутрашњег и спољног света, а све то кроз прелиставање меморије рация о постојању исходишта митолошког бића у нама, које своје корене има у старом Египту, Хоровом оку, где „логички квадрат четири круга“ представља (инте)грал информационог бића по себи, за себе и за друге. У једном делу лингвистичке равни ове књиге њен аутор наводи мисао Герхарда Кауфмана по којој „певати значи пустити да из речи зазвучи прареч“.

Љубиша Бидић

СТРАНСТВОВАЊЕ КАО ДОБРОВОЉНО ИЗГНАНСТВО

(Мирјана Н. Радованов Матарих: ДОБРО ЈУТРО ГОСПОЂО М., *Итака*, Београд 2013)

Кад једна аутобиографска прича „отуђењем“ аутора говори кроз јунака, госпођу М., откривајући једно време (прве деценије послератних година) један град и једну земљу (пре свега Београд и изван свега Србију), и своје странствовање по белом свету (Италија, САД, Француска, Шведска, Аустралија...) – онда се одредио и жанр ове књиге: путописа ако га тако доживите, романа, ако вам се драмским заплетима тако наметне, романсиране биографије, ако се то у искрености исповедног тона већ не може избећи.

Главна јунакиња књиге је Зорана, брижљиво вајан лик кроз преплете суптилних душевних стања, који ће својом непосредношћу читаоца све више увлачити у препознавање далеког рођаштва и сродништва са њеном судбином. Њена радозналост да из свог чаробног детињства доживи тај спољашњи „врли“ луди свет, задивљује снагом унутрашњег енергента који је откривала у себи онолико, колико је тај свет био споља тајанствен. Паралелно, уз породично васпитање, васпитавана на најлепшим изазовима које је могао понудити један Волт Витмен, Достојевски и Толстој, Кафка и Џојс, али и Црњански и Андрић, она ће се трагом непознатог нагона у себи, јачег од ње отиснути у духовну авантуру којом ће култивисати нагон своје радознале природе претварајући га у племенито гориво својеврсног стваралаштва. Пре свега оног које ће претакати дух једне речи у дух друге речи у оној магији из које је вероватно настало и човечанство: кад је проговорило, кад у почетку беше реч. Односно, кад је човек могао да искаже свест о себи, остваривши се кроз реч. У овом случају кроз преводе врхунских књижевних имена.

Путописна авантура ове књиге је заправо романескна прича о оним силама које ће њену јунакињу водити у бели свет, а

почела је као ерудита Народне библиотеке Србије, заправо као преводилац у Савезу слепих да би одмах, у професионалном изазову, схватила тајну прогледавања. Кад се отисне трагом тог заната у Напуљ („исти је као у сновима из литературе“), ређаће се у њеној унутрашњој радозналости животна и драматична лична историја: Лондон, Париз, Шведска, САД – са Флоридом, Канзасом, Калифорнијом, баш као и Русија, или Грчка или Аустралија...

Сваки од ових планетарних топонима по којима је луталачки изгарало списатељичино срце, добијао је своје прозно отељовљење у мозаичким исповестима које овде пратимо више кроз њено унутрашње биће, више кроз сукоб са светом који је требало измирити у својој унутрашњој равнотежи. У својој борби за социјално и друштвено опстајање. Коначно и за историјско опстајање, не само због свести о својој пупчаној врпци, већ и због људског права да се у великом тековинама човечанства нађе било где, где се то човечанство човечно човекује. Кушање тих изазова је један од моћних наука који овде задивљује храброшћу, али и вером у себе, као победничком животном снагом.

Виде се овде у лепим стилским градацијама племените боје земље вечног вечерњег сутона, Шведске, виде се измешане и контрасне боје земље америчког сна (у Канзасу где је провела године свог доказивања, непрестано се питала: Да ли правда увек побеђује, госпођо М?), виде се црвене емотивне боје у тајној венској жилици која непрестано из тих даљина куца за родном Србијом, Београдом, породицом, а то поређење је заправо емотивна кохезија која њену словенску душу спасава пред страшним изазовима у странствовању – макар да се усудила и успела да докаже своје вредности, ма где била, па и у оној доктрини „америчког сна“:

*Боже,
просветли ме да прихватим ствари
које не могу променити,
храброст да мењам оне које могу,
и мудрост да их разликујем.*

Иако се „странствовање“ главне јунакиње у књизи разуђује на велики број прича, односно исповести које могу бити целине за себе, цело ово узбуђујуће прозно штиво прати животни пут

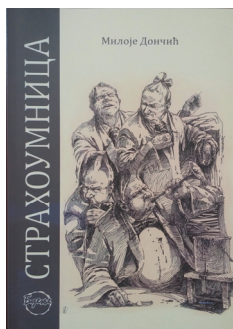
главне јунакиње која снагом своје борбе побеђује свет, по природи окрутан и зао, лепотом своје душе, у својој природи, побеђује његову ружноћу, милосрдним срцем његову немилосрдност, његову тајанствену алхемију истином своје хемије. У топлини ове исповести има и оне хамлетовске питалице Боре Станковића када његов Митке каже: Ништа ми није, а болан сам! И Мирјана Матарих каже: Данима болујем од неке туге, а не знам јој име.

Писана искрено, могло би се рећи и „женским пером“, ова исповест из чије нутрине лешкета нека лепа позлата у неразрешивим људским тајнама, у основи је животни пут, аутобиографска прича о Мирјани Матарих, која је између осталог, својим преводилаштвом, задужила књижевност српског и енглеског језика.

Марко Јовановић

НЕЗАБОРАВНИЦА МИЛОЈА ДОНЧИЋА

(Милоје Дончић: СТРАХОУМНИЦА, Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг 2014)

Ангажована књижевност ретко када је у српској литератури имала тако типичног представника као што је Милоје Дончић, а његова поезија, пак, никада није била у том смислу жанровски бескомпромисна као у најновијој у низу збирки песама – „Страхоумници”. Укупно 38 песама у 6 циклуса успешно одолевају политички коректном ескапизму и погађају право у срж.

Secunda felices, adversa magnos probant.

Ако је тачна мисао старих Латина да срећа куша срећне, а несрећа велике – онда нема сумње да су овдашњи душебрижници у праву и да на свету нема већег народа од нашег. Иако њихов обиман опус тестира издржљивост полица у библиотекама (делом и због тога што их нико не растерећује узимањем књига) а њихови ставови нужно постају аксиоми, потребно је ипак чути и глас неког од маргинализованих аутора да тој нашој величини пронађе и понеки недостатак не бисмо ли се воздигли до нашег ортака Бога коме редовно псујемо Матер.

У циклусу „Разведеница” видимо муњу која попут Ракићевог Христа који у напуштеној цркви чека паству представља једину светлу тачку у празној сеоској школи. На жалост, није у питању блесак наде нити се очекују ђаци. У држави где је све монтирано такав случај мора бити и са сузама људи и животиња по одласку маршала. Туговало се по службеној дужности. Људи стандардизују прво језик па академије, код црва је редослед обрнут.

„Сибирница” нам доноси упутство за употребу пијаће воде, уз ефектну анализу геостратешких прилика са њеног извора, тако битно за народ као наш који воли и храну са другог изворишта а балансирање му и није баш најјача страна. Лажни писци и сељаци по књижарама и пијацама продају скупо туђа дела и зној. На велика врата уводи се и „Велика нужда”. Када је већ постала наша стварност зашто не би и оригиналним приступом ствараоца постала не тако чест а освежавајући мотив у савременој поезији.

Колико смо уфитиљили показује нам изврсно и трећи циклус по имену „Фитиљница“. Питања синовцу принца поезије остају без одговора а његова смрт и даље мистерија. У истом граду где је монтирана (како рекосмо као и све остало) његова спомен соба остала је само једнопадежна пијаца као далеки одјек његових моћних речи. Када нема еманципације нека нема ни деклинације.

Полудели ђаци носе нервозно ранце препуне мрава док им црева певају на часовима веронауке. Јака вера јача је од глади. Пингвини и ученици – два омиљена песникова мотива коначно се срећу у истој песми.

„Ударница” започиње „Самоубиством борбеног врапца”. Није ли сам аутор та борбена птица која безуспешно удара у окно покушавајући узалудно да продре у школски систем и тамо евентуално нешто промени? Овде је и „Мењачница” која није ни сатирична ни саркастична већ једноставно лепа, вицкаста слика једног нишког локала фотографисана најбољим маниром Стевана Сремца.

„Крвословница” јесте одељак у којем Дончић наставља своју донкихотовску борбу против свих оних који су се бахато односили према књижевним заоставштинама најумнијих људи од пера. Њихови мотиви су различити: завист, похлепа, крађа, плагијаторство, незнање, небрига или слепа улизичка послушност. Резултат је нажалост идентичан – библиографски пакао чије пале анђеле тек треба да сустигне казна.

Последњи циклус ове збирке – „Ископница”, логичан је наставак претходног. Прва песма „Године НИН-овог ордења” јесте центар у који је пободен шестар песника и одакле се његова лирика шири у концентричним круговима. Он не мумла нити иде изокола. Отворено прича о недоследности додељивања наше најпознатије књижевне награде. Да Сунце, чак и када је далеко може да спржи проклету авлију до те мере да чак ни нобеловац не може њоме да прошета. Да се национални кључ морао убацити у браву да се не би завршило иза исте. Да су је поједини заслужни победници у рату добили и два, три пута, већ у зависности од чина. Поражени: писци, песници, сликари, издавачи, штампари, мецене и свакојаки љубитељи лепе речи постали су само део статистике, узалудно чекајући деценијама да се истина о њима сазна. Ископ њихов и институција које су представљали периодично је и то темељно извршен.

Милоје Дончић, на жалост, није она птица зловременица која најављује невреме које ће тек доћи. Он је славуј који описује ово зло у којем живимо онако како га види не базирајући се на то допада ли се некома та песма или не. Алегорија и метафора нису ту да прикрију истину већ да скину копрену са ње.

Господин Душан Стојковић у одличној рецензији „Страхоумнице” („Дончић Дончићем”) с правом истиче да је у основи политичности аутора његова етичност. То је заправо и најбоља дефиниција ауторове лирике. Дончић не пева гласније од осталих да би шокирао јавност, ради самопромоције или јефтиног саморекламерства. Његовом лириком доминира благи прекор, паралелан са етичким кодексом везаним за дату тематику. Не елитистички и подругљив већ добронамеран, са неким прикривеним оптимизмом (који Стојковић такође препознаје) да ипак има наде и да је уочавање проблема већ прва етапа у његовом решавању.

Урушен систем образовања и његови носиоци, осiona власт, размажено свештенство, умишљени лауреати теме су овог песника са Косова и Метохије, али не због тога што он осећа мржњу према тим сегментима друштва. Напротив. Као што дозирана иронија при обради верских тема у делима Жозеа Сарамега истиче снагу његове вере и константну потрагу за Господом, тако и тематика којом се бави наш песник, мотиви којима се стално враћа боље од ичега оцртавају његов аутопортрет. Реч је о човеку по чијем је мишљењу учитељ, након родитеља, најважнија особа у детињству, морална вертикала најзаслужнија за правилно формирање личности детета, искрени патриота који своје родољубље не износи на продају нити тражи нешто заузврат и роб муза чији су узор независне и самомислеће песничке громаде. И надасве – човек који верује у Бога. Баш та вера га и обавезује и нагони на то да у овим, за њега битним сегментима живота открива хипокризију и разобличава је најразноврснијим песничким средствима. Да сведочи о неправдама да се не би заборавиле како се не би поновиле. Да им се насмеје да нико више не би заплакао. Да раскринка необуздане графомане и грандомане да престану да убиру плодове са туђег дрвећа. И да на хумку лажних величина театрално положи „Ресавски венац”, а ускоро, надамо се и његов други део.

На крају, о даљем развоју поезике Милоја Дончића не морамо бринути. Његова доследност је неупитна а неправда у свету неисцрпна. Нема сумње да ће њихова комплементарност наредних година изнедрити мноштво одличних песама. Песников таленат је још једна гаранција за то. Или како то једна кинеска пословица каже: „Човек који прави пар ципела чак и кад не зна величину стопала ипак на крају неће направити корпу.”

Жељка Аврић

БИБЛИЈСКИ ПЛАЧ НА БЕЗОБАЉУ СВЕТА

(Анђелко Анушић: ЕПИТАФИ ЗА НЕЗНАНЕ (изабране песме), *Бранково коло*, Сремски Карловци 2015)

Постоје књижевна дела која својим књижевно-историјским контекстом, слојевитошћу идеја и значења, уметничком вредношћу и лепотом надрасту свог ствараоца и његово време и од појединачног значаја прерасту у универзалан симбол једног етноса и његовог удеса. Када индивидуално у уметничком делу постане колективно, када се кроз свест и дух појединца пројектује колективна свест, *архетип*, суочавамо се са непролазном, трајном вредношћу о којој треба говорити са (у)дивљењем и писати са (страхо)поштовањем.

По својој тематско-мотивској основи, по надахнућу, форми, песничком језику (топонимима, кованицама и архаизмима), историјској збиљи и молитвеном тону, збирка песама „Епитафи за незнане” Анђелка Анушића је његов песнички *Завичај* и својеврсни *омаж* народу којем припада. *Завичај* је његова Градина, његова родна кућа на Сувој Међи; *божански Тролист* Саве, Дрине и Уне; али и сви топоними од Запада ка Истоку и од Југа према Северу мапирани као центри православне духовности и културе а тиме и опстанка српског народа. То је држава човека без држављанства, Итака којој се после свих невољних сеоба враћа овај поетски *Одисеј*, уточиште пребега и усуд оних који деле његову прогнаничку судбину.

Песников *Завичај* се из његовог бића преселио у његове версе. Песник му је даровао Вечност и одао Пошту а *Завичај* песнику заоставштио непроцењиву језичку ризницу и преддредио га за трновиту мисију ствараоца, задовољство и голготу самог стваралачког чина.

„Епитафи за незнане” је књига постања, постојања и трајања. Збирка песама изабраних из више од тридесет година дугог *књижевчења*. *Собраније* бола, *епистолар* истоветнима. *Либар* свеколиког људског достојанства. Тужбалица и Плач. Молитва и Опело. Дуго путовање кроз Ноћ. Атлас худих ветрова. Топо-

графија срца. *Грунтовница* беземљаша. Развође једне судбине у сливу хиљада других. „Епитафи за незнане” су *Књига нашег сабирања и одузимања*.

У потрази за сопственим бићем и идентитетом, индивидуалним, духовним и националним, Анђелко Анушић поставља питања: „Ко смо? Одакле смо? Куда идемо?” и даје непатворене и једине могуће одговоре и верујући у једини могући спас: Господа, Реч и Памћење.

У прва четири циклуса ове књиге, приређивач *Ђорђе Нешић* је сабрао песме из следећих збирки Анђелка Анушића: *Зимзелен и олово; Некрштени дани; Штап од писмена; Крст од леда; Мислиш у злату чиниш у сребру; Ова чаша и Слава и поруга*.

У петом циклусу, *Испод имена*, налазе се необјављене песме по избору самог аутора, посвећене, између осталих: Милану Ненадићу, Славку Гордићу, Ранку Павловићу, Рајку Петрову Ногу, Ненаду Грујичићу, постхумно Душку Трифунковићу, али и *незваном хероју са кућнога прага – Право је чудо да си још жив* (поетско путоштво је незваног јунака кроз вековне српске светиње и стратишта као генетски код целог народа, предодређеност и усуд), као и *самом себи – Уликс са личне исправе* (у којој се емотивно и душевно стање прогнаника који прелази неприродну државну границу између два завичаја, две српске земље, изједначава са смрћу и силаском у доњи свет).

Пролошка песма *Тужбалица за кућом* и епилошка *Аутобиографија*, као и посвета пострадалим и преживелим крајишким Србима о 20-годишњици њиховог прогонства, блиско одређују ову књигу као поетско завештање личног и националног идентитета и споменицу свим српским сеобама. Мотив присилног напуштања родне куће, дома и завичаја, доминантан је мотив ове књиге изабраних песама а кулминира у потресној *Риданици за Српском Крајином*, својеврсном *библијском Плачу*, у којем је свака реч, сваки предмет или појам траг постојања, симбол опстанка и предмет вечитог памћења. Цео један национ дат је кроз симболичне ликове детета, старца, старице (немоћних и невиних) који изопштени са својих вековних огњишта, у великој сеоби после *Бљеска* и *Олује*, без свог *Чарнојевића*, бежећи од *Ножа*, ходе са надом у *Спас* и уздижу се у *Апотеозу*.

Анушићеви „Епитафи за незнане“ су изузетна синтеза лирског израза, епске теме и драмског набоја; силни и елементарни у изразу, молебни у обраћању, узвишени у трагизму. То су непоновљиве покретне слике, то је феномен *већ виђеног* сваког индивидуалног и једног колективног страдања; апокалиптична завршница на даскама које *живот* значи.

Иако је књига посвећена сународницима, иако се језички и тематско-мотивски ослања на *Завичај* и свој *Национ*, Анушић се не поставља као тзв. *мера за патриотизам*. Напротив! Он не слави, већ критикује. Он не критизира, већ констатује. Не кука, већ пати. Зна слабости, грехе, заблуде. Не правда грешке, не затвара очи. Од завичајне сладуњавости, родољубне патетике и будничког заноса, песник се брани *ироничном дистанцом* и пре свега, *Истином*. Аргументовано и са емпатијом, трезвено и са немерљивим осећањем бола и горчине у исто време, промишља о *матици* и *расејању*, *староседеоцима* и *дошљацима*, *истинској вери* и *нововерцима*, *делима*, *казни* и *награди*.

Анђелко Анушић је *Градинар без Градине*. *Граничар*. *Погорелац*. *Јакоје* и *Никоје*. *Последњи у Анушићевом бршљанику*. Његовим стиховима проговара невољник, служи монах, живописе сликар, подучава учитељ, испраћа прогнаник, уздиже незнани јунак, опева песник. Његов тематски оков су вечите *сеобе српског народа* изазване неумољивим корбачем историјских, политичких претензија центара велике моћи. Његов став је песимистичан, визија катастрофична. Где отићи, на чему остати? Како се *продужити*? Чиме надрасти заборав? Стиховима: „неко у Слово, Листак, Либар / ал' мене нигде, никад, нигдар“ у *Епитафу за незнаног неког*, песник даје вечни помен за све незнате, нестале и за све оне који нису стигли да оставе земаљски траг да су једном, некада и негде, постојали на овоме свету.

Шта преостаје *ономе који остане без дома својега*? Шта може да понесе за *попудбину*? *Штап од писмена*, Реч, Сећање, Памћење, *Слово љубве* или *Расељеничко јектеније*? Да ли постоји *дан, месец и доба*, када ће се завршити ова наша *Велика скитија*? Или је повратак у *Завичај* могућ као *повратак земље у земљу*? Шта може да надомести *дедовину*? Какав је свет *без дома и државе*? Може ли се мењати крштеница, избрисати траг, заборавити презиме? Како наставити прекинуту пупчаницу између страна света, речних обала, крста и крижа, останка и опстанка, селидбе и делидбе? Како укоренити пресечено стабло? Може ли *Реч* поново да буде у *Почетку*?

Има ли, одговора, у овом *Библијском плачу на безобаљу света*? На теби је, Човече и Читаоче, то да сазнаш.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray, serves as a background for the title. The eye is composed of several concentric, curved lines that form the iris and pupil, with a thick, dark gray outline for the eyelids.

Промишљања

Бранко Горгиев

РЕЧ И ТОН

Речи су важне, свакако, то није спорно, али је много важнији тон који их прати. Да ли је тон благ, смирен, топао, или је пак оштар, хладан, претећи, чешће је важније него мисао која стоји иза речи. Тон је индикатор истинитости речи коју она саопштава, штавише, он је потврда, њено сведочанство, а не обрнуто. Речима комуницирамо, саопштавамо своје мисли, осећања, сазнања, делимо сопствена искуства са другима, образлажемо своје погледе на свет, али је њихов тон оно што у крајњој линији зближава или удаљава људе, повезује или раздваја. Реч је само скица, груби нацрт наших мисли. Коначну слику ствари даје тон. Реч је варљива, може се схватити буквално, метафорично, симболично, озбиљно, неозбиљно, овако и онако, на овај или онај начин, па чак и сасвим супротно од очекиваног.

Када људи хоће да утврде истину кажу: „Ако коза лаже, рог не лаже“. Тачно је то, нешто увек издаје истину – или коза или рог. У овом случају реч је „коза“, а „рог“ је, она последња, невидљива инстанца – тон. Онај ко се ослања само на изговорене речи, свуда и у свему види само „козе“. Није ни чудо што му се „рогови“ догоде, најчешће кад је сувише касно. Ко се концентрише искључиво на речи, налик је слепцу, или глувом човеку – промакне му оно најважније: њихова боја, светлост, тама, њихов мирис, укус, једном речи, промакне му душа самих речи – невидљиво тело самих мисли и осећања. Ко занемари душу и тело, ко пренебрегне њихов тихи језик, тај је осуђен да страда душевно и телесно. Да ли смо као цивилизација постали превише фокусирани на реч?!

Вековима смо упорно и темељно развијали систематске дисциплине, органоне мишљења, говора, спорења и доказивања, утемељених искључиво на речима: *еристика, дијалектика, реторика, логика*. Речима и даље трагамо за истином; речима истерујемо истину на чистину; речима је ловимо, поробљавамо, чувамо је и држимо заточену; речима, често знамо и да убијемо истину. Сам језик наш насушни открива и прати ову стварност. Ми не само што улажемо напор да *схватимо* ствари, већ покушавамо и да *до-ловимо* истину о нечему важном. Корен ових речи, *с-хвата-ти, до-лов-љавати* открива праву природу нашег духа – ловачког. Опасно смо ми друштво, незгодна смо ми цивилизација. Ваља да се причувају од нас сви такозвани нецивилизовани, примитивни, или, како би то данас савремени антрополози „политички коректно“ рекли: примордијални народи. Нисмо ми неко наивно и безопасно друштво. Пожељно је да буду прилично будни, обазриви, концентрисани док разговарају са нама. Не само кад су на столу важне теме, већ и кад онако слободно, пријатељски и необавезно ћаскају са нама. Јер нису Западни Европљани освајали нове територије широм планете искључиво мачем и барутом. Бар не на почетку. Најпре су долазили у миру, нудећи урођеницима шарене хаљине, светлуцаве ђинђуве, сијава огледалца, све док не осигурају себи чврсто тло, док не обезбеде себи залеђе, затим је следила трговина, размена добара, а тек на крају су ступали на сцену барут, пушка, нож и мач. Требало је далеко пажљивије да прате не само изговорене речи придошлих западњака, већ и њихов благо надмен, подозрив и помало омаловажавајући тон. То им је очигледно промакло.

Да је Сејсејс, поглавица народа Канарса био „концентрисанији“ у разговору са Холанђанином Петером Минуитом 1626. године сигурно не би прихватио понуду да прода област Менхетен на реци Хадсон за 60 гулдена (23 тадашњих долара). То што је Сејсејс можда сматрао да је направио добру трговину продавши нешто што се по схватању његовог народа не може ни у сну ни на јави продавати – земљу, воду и ваздух, била је озбиљна, стратешка грешка коју ће скупо платити и он и његов народ. Добио је можда вредне, у то доба најсавременије технолошке производе, посуде, плугове и мотике од гвожђа, секире од челика, скупочена сукна; добио је вероватно последњу реч западне технологије, али је зато изгубио сопствено тло, земљу којом је вековима његов народ слободно корачао. Ако је Сејсејс за тренутак и помислио да може преварити ове чудне људе који

су трговали чак и даровима самог Творца, земљом и водом, онда се грдно преварио. Овај необичан сој људи не само што је трговао, већ је одавно и ратовао и убијао због земље и воде, вековима, миленијумима, пре него што су уопште и крочили и „открили“ тзв. нови континент.

Сејсејс и његов народ нису били једини који су доживели неславну судбину. Сјај предмета који су носили бели људи са собом имао је снажно хипнотичко дејство на готово све људе. Ретко је ко одолео, још ређи су били они који су прозрели праву природу њихових „дарова“. Сама пак историја „ношења дарова“ човека са Запада је дугачка и стара – најчешће крвава. До сеже бар до оног архајског доба када су Грци опсели Троју и освојили је не снагом оружја – десет година су, каже Хомер, силовито, али безуспешно покушавали – већ преваром, вели Вергилије, у облику дара – дрвеним коњем.

Био он измишљен од песника Вергилија, или измаштан у народном уму и уобличен песмом лутујућих рапсода, свеједно је – тројански коњ је извесно био некаква фасцинантна техничка скаламерија, један high-tech изум који привлачи пажњу, који изазива одушевљење, једном речи, био је то „дар који се не одбија“. На то су и рачунали Грци, на људску знатижељу, на одушевљење артифицијелним, на фасцинацију техником, и истовремено – на поспаност Тројанаца.

Пророк Лаоконт је изгледа био једини будни човек у целој поспаној Троји када је рекао: „Не верујте коњу, Тројанци, штогод да је то, бојим се Данајаца и кад дарове носе“ (Equo ne credite, Teucri, quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes). Не случајно се цела ова наша савремена западна цивилизација у културолошком, научном, идеолошком и духовном смислу везује и идентификује са старим Грцима, некадашњим Ахајцима и Данајцима. Баш зато и треба да нас се сви боје. Чак „и када дарове носимо“! Утолико пре, јер смо тада најопаснији!

Па ипак, за љубав истине, нисмо ми једина опасна бића на планети земљи. Дух ловца носи сваки жив створ, сваки преда-тор, животиња, инсект или човек, са Запада или Истока, свеједно. У то нема сумње. Ко сматра да смо по природи створени искључиво као добра и блага бића, треба само да напипа под језиком оштре очњаке које носи у устима. Хербивори, биљоједи и преживари, немају очњаке. Човек је карниворно, тачније, омниворно биће – он је ловац по природи. Разлика је једино у амбицији, у скромности или у величини, у умерености или у

незајажљивости ловачког апетита који носи у себи. А што се тиче апетита и ловачког нагона, ниједан предатор, ниједна дивља животиња, ниједно ратничко племе не може да се мери са нама, ни сада ни у прошлости. У поређењу са нама сви су аматери. Предатори, било да су животиње, инсекти, или такозвана дивља, ратничка племена, намире своје потребе и стану, задовољни су извесно време ловином, чекају нови тренутак да крену у акцију. Постоји некакав природни ред, поредак; постоји некаква мера, ритам, у свему што чине, што раде. Ми то нити знамо нити умемо. Штавише, свако наше достигнуће, свака наша мисао, сваки технички изум само повећава наше ловачке перформансе и истовремено продубљује нашу глад за пленом. Ми не знамо да станемо, не умемо да се зауставимо ни у чему и ни на једном плану. А како би и знали када смо у једном тренутку започели да ловимо и саму истину!? Није ни чудо што је цео свет постао наш плен – ловина. Ми *вабимо* истину, *хватамо се* у коштац с њом, рвемо се, боримо се, као да је она наш заклето непријатељ.

И успели смо у тој вештини, у том науку да доловимо истину и покоримо свет. Штавише, постали смо савршени ловци истине, врсни логичари, брилијантни аналитичари, дубокоумни дијалектичари, у то нема сумње, али смо истовремено заборавили да пријатељујемо, да се безинтересно дружимо с њом. О оном скривеном исону који је увек прати, о њеном тону, готово и да не размишљамо. Не страдамо ли због тога и душевно и телесно!? Нисмо ли из тих разлога запатили тешке болештине!? Не страда ли због тога и читав свет, свако живо биће? Да ли смо превише дали за право логосу? Нисмо ли га можда преценили? Нисмо ли га унели у наше животе не знајући да он има две стране: мрачну и светлу; и два пола: позитивни и негативни!?

Логос, у време Хомера (око VIII в. ст. е.), не само што није био прецењен, већ је био схватан као гола, празна, превртљива и поткупљива реч – лажљива и заводљива у сваком погледу. Логосом се, не случајно, служио лик највећег лукавца међу Хеленима – Одисеј, који је био мајстор, како вели Хомер, *лукавих, обманујућих речи* (*μαλακοῖσι καὶ αἰμυλίοισι λόγοισι = malacoisi kai chaimilioisi logoisi*). У то време није био логос носилац значења истине, већ реч мит (mithos). Тек од Хераклита (VI/V в. ст. е.) реч логос добија на значењу и уздиже се до нивоа принципа, до умног темеља самог космоса. Како је расло значење речи логос, тако је мит започињао свој семантички суноврат. Па од

древне, дубокоумне и истините приче, која има нељудско, божанско порекло, полако постаје празна, непроверена, неутемељена, људска прича, која је настала, како је почело да се сматра, из људске немоћи да објасни стварност.

Реч мит, која потиче од корена *meudh: мнити, мислити (у слов. јез. мисль) и која је изворно значила: мисао која открива и распреда причу о битном, суштинском, временом постаје варљива прича, бајка, речју – *сенка истине*. Логос, који потиче од корена *leg: брати, бирати; и која је значила: говорити, рећи, казати, збрајати, калкулисати и рачунати, временом постаје реч која открива саму суштину ствари, речју – *сама истина*. Преокрет смисла и значења је био потпун, неповратан, коначан.

Као да смо заборавили на упозорење Хомера и истовремено безрезервно прихватили мишљење Хераклита. Као да смо беспоговорно прихватили став да је *реч* – дело ума – *ratio*, и, истовремено, потпуно сметнули с ума, да је сам *тон* речи – дело срца – *emotio*. Подељеност између *ratio* и *emotio*, ума и срца, до дана данашњег је остала незацељена. Покушај апостола Јована Богослова, с краја првог века н. е. да премости овај јаз уз помоћ Христа, Бога Логоса, уз помоћ живе божанске речи која ће објединити *царство ума* и *царство срца*, није сасвим успео. Напротив, божанска реч је постала моћно оружје којом се заповеда, осваја и влада, но, како видимо – овде, у овом свету. Уместо да обједињује човека – изнутра; она је започела да обједињује државе, нације, краљевства, царства – споља. Да ли је Христос имао у виду ова царства? Или можда оно унутар нас? Ако је имао у виду ово друго, да ли то значи да смо промашили циљ, да смо изневерили његову мисију, једном речи, изневерили и његове речи и њихов тон?

Ако јесмо, не би нам то било први пут. Како вели апостол Јован Богослов: Логос је био најпре у Бога, и Бог је био Логос, и Логос је постао тело... Да, али прво чега смо се досетили је било да разапнемо то тело; најпре физички, на крсту, а затим и духовно, располутивши га на два дела: на *ratio* и *emotio*, на реч и тон, на видљиво и невидљиво. Онда смо ставили акценат на првом делу, фокусирали се на реч, почели да верујемо у *ratio* и оно видљиво, притом потпуно запустили – тон, *emotio*; на крају одбацили – невидљиво. На делу је био некакав сложен и необичан алхемијски процес, само обратан, негативан. Прво, изворно, чисто злато трансформисали смо у бакар – од бакра изнедрили гвожђе. Но није био проблем у бакру и гвожђу, то су вредни,

употребљиви и корисни метали човеку, проблем је био у нашем одустајању од оне прве, највише вредности – злата. Трампили смо злато за гвожђе, тон за реч, видљиво за невидљиво! А шта нам вреди реч без тона, шта нам вреди логос без душе!? Шта нам вреди то што смо задобили читав видљиви свет, а изгубили сопствену душу!?

Када је Сократ схватио да узвишени, божански и творачки Анаксагорини Ум (Νοῦς) у суштини није заинтересован за егзистенцију и судбину човека, истог тренутка је променио правац интелектуалног интересовања, и од супралунарних питања прешао на решавање сублунарних, тј. људских проблема. Осетио је Сократ да се у дотадашњим космолошким и онтолошким учењима ум и *ratio* полако одвајају од саме супстанце логоса, а о његовом тону, *emotio*, о његовој души као и да не размишљају. Његова „реакција“ је била спонтана, интуитивна, истовремено интелектуално и рационално утемељена, у суштини дубоко људски оправдана.

На сличан начин је „реаговао“ и апостол Јован. Иако су његове речи долазиле из једног другог времена, у суштини је говорио о истом. Говорио је другачијим језиком, али је осећање било исто, зато што је и проблем био исти – људска склоност ка черечењу, ка разапињању и обесмишљавању логоса. Предложио је једно ново, дотада непознато решење – да логос добије људско и божанско лице, да стваралачка реч добије крв и тело, да поврати реч душу своју – тон, самог Творца лично! На уму му је био живи лик Исуса из Назарета, Месије, бого-човека у којему су се спојиле, како је био чврсто уверен, две природе: људска и божанска. Но нису га томе навела само Христова дела, његов живот, страдање, васкрсење, нити само речи његове, које су биле заиста дубоке, божанске, већ пре свега њихов необичан, незабораван тон. Ми памтимо нечије речи, нарочито ако су биле лоше, ниске, пакосне, омаловажавајуће, но оно што никад не заборављамо је тон којим су биле изговорене, био он лош или добар, низак или узвишен, свеједно. А памтимо их зато што осећамо изнутра да је свака реч најпре настала из дубина оног пратона, празвука, када је у тами први пут завибрирао цео космос у одговору на прву реч Творца: „Нека буде светлост!“

И није то Творац засигурно рекао на хебрејском: *yehi 'or* (אֵרְאִי); нити на грчком: *γενήθητο φῶς* (*genēthēto phōs*); нити на латинском: *fiat lux*; без обзира на то колико су се дуго ови језици сматрали светим, већ је то рекао *речју без речи*, логосом самим, мишљу самом, вољом самом. Огласио се то Творац сво-

јим пратоном од кога је сукнуо пламен на небу а ројеви звезда-них варница и дан-данас још увек страсно пламте чувајући успомену на ону прву реч. А од те прве речи, која никада није била реч у нашем смислу речи, већ више светлом испуњена вибрација која се снажно пролама као прасак муње, настало је све – укључујући и наше људске речи.

А речи не настају у грлу, у устима, на језику – то су само људски органи којим претачемо наше мисли у одређени звук, а звук потом зналачки артикулишемо у одређену реч. Не настају оне ни у мозгу, јер је и наш мозак, без обзира на његову главну, водећу, централну улогу, само орган нашег тела, додуше краљевски, можда први, али у телу! Људски мозак није исто што и наша невидљива душа и наш нетелесни дух. Први је орган тела, „борд компјутер“ уграђен у возилу да безбедно превезе власника од тачке *A* до тачке *B*. Други је онај Платонов „возар небеских кочија“ који држи волан. Када „возар напусти кочије“, возило стане, временом пропадне, и то са свим најбољим деловима, грло, уста, језик, укључујући и наш највреднији орган – људски мозак. Ниједан телесни орган, од оног најмањег до највећег, од најмање сложеног до најсложенијег није поштеђен закона пропадања, чак и за живота, а камоли када наш дах, дух (*uah*), напусти своје возило, гнездо, тело. Коначно, речи не настају ни у нашем телу, које не случајно наликује музичком инструменту, жичаном, дувачком или ударачком, свеједно, и које је природно опремљено да производи тонове и речи, не само грлом, гласним жицама, устима, језиком, плућима као резонантним телом, него и бројним неуронским струнама које су разапете дуж читавог тела све до кортекса мозга. Ниједна реч не настаје ту, зато што све речи потичу од оног првог пратона од којег смо сви постали. Ми смо лира, харфа, фрула, кроз коју се оглашава прва стваралачка *реч без речи* Творца – Логоса самог. И не само наше тело, цео космос је једна велика лира, харфа, фрула, кроз коју бруји онај први пратон Уметника у величанственој химни стварања.

Питагора је слушао ову химну када је говорио о космичкој *музици сфера*. Талес је имао на уму ову песму када је рекао: „Космос је најлепши, јер је песма, дело Божје“ (*Κάλλιστον κόσμος: ποιήμα γάρ θεού*). И један и други су живели пре Хераклита, када је философија била још увек поетична, чак и када су говорили о броју или о води; чак и када су размишљали о човеку као о микрокосмосу и о космосу као макрокосмосу. А разли-

ка између космоса и човека није у величини једног (макро) и у малости другог (микро), како се уобичајено сматра, већ у самој песми, у начину на који певају ту химну. Човек, тзв. микрокосмос, за разлику од макрокосмоса, не пева увек у складу са пратоном Творца, не чује он увек „музику сфера“. Уме он да зафалшира, да промаши и пратон Творца и тоналитет саздане Природе. Не успева он увек да погоди прави тон, јер се одвојио у једном тренутку од извора од којег је потекао и настао.

Космос, природа, све саздане стихије света: вода, ватра, ваздух, земља, киша, облак, ветар, муња, немају ту врсту „проблема“; немају они амнезију у односу на први тон, нити у односу на сопствено порекло, нити у односу на мисију и службу који врше – они једноставно служе – зато и владају светом!

Атоми, молекули, минерали, цело неорганско царство никада није престало да вибрира у оном првом, пратону – „њихово сећање“ је готово непомућено, свеже, као у почетку стварања, увек изговарајући једну једину реч – прву!

Биљно, вегетативно царство, прва еманација васколиког органског живота, такође бруји у овом истом пратону, али је већ заборавило на своје порекло од минерала – „његов језик“ је сложенији, мада још увек елементаран.

Животиње, инсекти, птице, царство анималног, друга еманација органског, следи онај исти први тон, мада су заборавили на своје порекло од минерала и биљака – „њихов језик“ је сложенији и комплекснији; научили су да сами производе тонове који постају извор прецизних информација и савршене комуникације без иједне изговорене речи.

Само један поглед на јато чворака које се таласа на небу стварајући фасцинантне тродимензионалне геометријске облике који се измењују са невероватном брзином и без иједне грешке у покрету било које птице (од око пет милиона) био би довољан да увери и највећег скептика.

Коначно, човек, последња еманација органског и неорганског, вегетативног и анималног царства, синтеза свих синтеза, долази на свет и одлази из њега готово слеп и глув за први тон и истовремено прилично забораван у односу на своје неорганско, вегетативно и анимално порекло. И ако је некада имао способност да непосредно чује онај први тон, данас је то у стању да чини једино уз помоћ софистицираних радио-радар, само што сада овај тон чује као шум, као некаква нејасна, неразумљива и бесмислена бука космоса. О некаквом другом значењу тона може само да сања, док се на јави углавном довија умом и мучи

разумом, питајући се одакле све то, зашто уопште нешто, а не ништа, који је смисао свега постојећег, потпуно збуњен и дезоријентисан, не у физичком простору, ту је постигао много, већ у оном унутрашњем, трансцендентном простору, који је носилац смисла – логоса самог.

Поезија и музика, уметност уопште, као и поједини уметници, у стању су да наслуте онај први тон Творца. Нађе се ту још понеки надахнути филозоф, још ређе научник. Једино деца и мистици имају приступ тој тајни над тајнама. Питагора, филозоф, научник и мистик из VI в. ст. е., који је говорио о космичкој *музици сфера* и лечио људе тоном – музиком коју је „хватао“ из супралунарних сфера, веровао је да се сећа свих својих претходних живота (реинкарнација). Баш као и Емпедокле, други филозоф и мистик из V в. ст. е., који је лечио људе – речју, а по предању и васкрсавао људе, веровао је да је „једном већ био и дечак и девојчица, грм и птица, и нема риба што се праћака у мору“. (*Очишћења*, фр. 117).

Не улазећи у њихова сећања о претходним инкарнацијама (њихова су, а не наша), не оцењујући их (надмена би то била позиција), само ћемо констатовати да су били не само упућени у ову тајну, већ и деловали и живели у дослуху с њом на један непосредан и врло личан начин. Тако су видели и себе у претходним инкарнацијама, као биљка, птица, риба, човек – лично. О овој истој тајни говори и највећи суфи песник, мистик и филозоф из XIII века, Руми, који каже:

„Човек је најпре био у царству неорганских ствари, затим је отуда прешао у царство вегетативног, и није се уопште сећао претходног свог стања. И када је прешао у анимално стање, није се више сећао свог стања биљке: остала му је само склоност коју је осећао према том стању, што се нарочито изражава у доба пролећа и цвећа, као што дечица осећају наклоност према својој мајци (а и не знају шта их то привлачи крилу материнском)... а потом је човек ушао у људско стање; он се уопште не сећа својих првобитних душа, и он ће се поново променити из своје садашње душе.“ (Rumi, Matnawi, IV)

О анорганској, вегетативној и анималној природи говорили су Питагора и Емпедокле на један непосредан, личан, но не и субјективан начин (као учење о реинкарнацији). Руми је ово понирање у „друге светове“ видео на један универзалнији начин: као учење о људској природи уопште. Баш као и Аристотел пре њега, који је био први филозоф који је о „трима цар-

ствима“ говорио на један систематичан и објективан начин. Различити су били приступи, али је тема била одувек иста – тајна људске природе. Кога дотакне ова тајна, не може а да се не запита зашто све „природе“ постају „заборавне“ и то, како примећујемо, преласком на други, виши и сложенији степен еволуције, све до човека који је, како се чини, неславни носилац највећег степена амнезије!?

Овом истом тајном су били прожети и стари Грци, у својим религиозним представама о два богањама: Лете (Λήθη – заорава) и Мнемосине (Μνημοσύνη – сећања), баш као и орфичари, коначно, као и велики Платон, који је темељно развио своје учење о анамнезису, сматрајући да је свако учење „присећање“ (ἀνάμνησις). У свим овим учењима уочен је један исти проблем: људски заборав!

Решења су била различита, приступи су били различити, једино је проблем остао исти. А проблем је био исти, зато што нам одувек био „испред носа“; тачније ниже од носа – у људском језику. Човек је слеп и глув, не само за први стваралачки пратон, већ и за језик аорганског, вегетативног и анималног, јер је његов сложен, комплексан језик слика и прилика сложене и комплексне стваралачке еволуције у којој се сваки виши степен органског, душевног и менталног савршенства плаћа дубљим степеном амнезије. У начелу људска удаљеност од пратона је готово једнако пропорционална величини, тежини и комплексности дара који он поседује – дара речи и језика уопште.

Ми нисмо опасна бића због наших очњака и ноктију (лавови и тигрови имају неупоредиво веће, оштрије, опасније зубе и канце), већ због сложеног, комплексног, нежног и невиног дара – језика. То што је он нежан и невин не значи и да је мање опасан, нарочито ако је неко несвестан његове скривене опасности, моћи коју он поседује. Неки народи и цивилизације јесу свесни тога, неки нису. Ц. Истман Охијеса, један образовани припадник северноамеричких Индијанаца, овим речима описује свој народ:

„Духовна охолост била је страна његовој природи и његовом учењу. Никада није тврдио да је моћ артикулисаног говора доказ његове супериорности над немуштим створењима – сасвим супротно, ову моћ је сматрао опасним даром. Веровао је у ћутњу која је за њега била знак апсолутне равнотеже.“ (Истман, *Дух Индијанаца*, 41)

И заиста, поглавици племена Канарса, Сејсејсу, била је страна духовна охолост и никада није тврдио да је надмоћнији

над немуштим створењима зато што поседује дар говора. Зато је и приступио белим људима с поверењем, баш као и према немуштим створењима, али их је дочекао, као што и приличи људским обичајима, љубазно, пријатељски, прихватио је чак и њихове необичне дарове и – остао без земље.

С друге стране, „поглавици“ племена Холанђана, Минуиту, није била страна духовна охолост (мада ју је с гнушањем порицао) и увек је надмено тврдио да је надмоћнији над немуштим створењима, баш зато што поседује дар говора, који му је, како је сматрао, лично уручио у руке сам Господ, да би владао над њима. Тако је и приступио црвеним људима, с подозрењем, страхом и благо надменим тоном, као и према немуштим створењима, а пошто су ова створења ипак говорила, искористио је повољан тренутак, како је и приличило старом искусном трговцу (био је не случајно директор холандске прекоморске трговачке компаније), понудио им је своје сијаве „дарове који се не одбијају“ и – добио је земљу.

Сејсејс је био свестан опасности дара моћи говора и веровао је у ћутњу која је била знак апсолутне равнотеже – таква је била и његова култура и цивилизација – *уравнотежена, тиха, неразметљива*. За разлику од Сејсејса, Минуит није био свестан опасности дара моћи говора и веровао је, као и Одисеј пре њега, у говор, који је био знак интелектуалне премоћи, домишљатости, превласти, не само у теорији, већ и у пракси, на „терену“ – таква је била и његова западна култура и цивилизација – *освајачка, бучна, говорљива, разметљива*.

И један и други су носили дух ловца у себи. Први је развио техничка средства само да би преживео, јер му је крајњи циљ био живот у хармонији са мајком Природом и духом Велике Тајне (Вакап Тапка) – у томе се и остваривао његов смисао живота и постојања. И онај други је развио техничка средства да би преживео (углавном не бирајући средства), али није имао за циљ некакав живот у хармонији са „маћехом“ природом и „тиранином“ богом (одавно он није рачунао на ове опасне ентитете), већ му је на уму био само добар живот за себе, свој род, народ, и евентуално за оне коју су му прирасли за срце. О другима који би му се испречили на том путу никада није размишљао – тако је изгубио смисао живота и постојања. Са идеалом о вишој хармонији одавно је он раскрестио – не теоријски, већ практично. Допустио је он поезију, музику, уметност, филозофију, није он толики и такав варварин, зна он вредност тога, улаже чак и

енергију и новац у ове лепе ствари; штавише, поносан је на њих, али да допусти да оне владају његовим стварним светом – то не може, то не сме, то је опасно!

Па ипак, баш то што сматра недопустивим, опасним, субверзивним, баш оно чега се он толико клони и од чега упорно бежи, сустиже га, само на други, неочекивани начин. Започиње да осећа изнутра да нешто није у реду с њим, са његовим духом, културом, цивилизацијом којој припада, без обзира на сва импресивна научна и техничко-технолошка достигнућа. А осећа зато што његова најдубља природа није рационална (никада није ни била), већ уметничка, поетска, тачније, музикална, баш као и његова душа, ум, језик, тело. Не може да не примети како његова лира, харфа, фрула, започиње све више, све неконтролисаније да испушта пискаве, закривљене, оштре, начас и дубоко бесмислене звукове. Брине га то, наравно, кога не би – човек је биће које жели да напредује, да уради нешто добро и лепо, корисно и узвишено, па био то Минуит или Сејсејс, западњак или источњак, свеједно – то сама наша људска душа тражи да чује изнутра прави тон *музике сфера*. Покушава он непрестано и изнова да наштима свој инструмент, али безуспешно. Забринут је, мучи се и изједа изнутра, не зна у чему је проблем – у инструменту или у њему самом!? А не зна да је проблем био и у њему самом и у инструменту којим је постављао питање – у језику – у његовом неприродном и насилном одвајању речи од тона, тела од душе и душе од духа. Баш то елементарно непознање природе сопствене распоућености га је и довело до одвајања елемената у природи, до цепања атома у XX веку и до стварања прве атомске бомбе. А када се незнање своје природе и дух ловца повежу са жељом за владавином, резултат може да буде само погубан.

Језик математике, који је био први људски савршено „атонални језик“, отворио је могућност западном човеку да спроведе своју замисао у дело – да покори свет. И покорио га је, али је цена била превисока – губитак себе, своје душе, своје људске супстанце.

Питагора, који се бавио математиком, користио је управо овај *атонални језик* да би *хватао* тонове космичке музике сфера, али не са намером да влада, већ да излечи себе и све људе од најјаче болести која се звала – људски заборав. Због ове исте болести они који су дошли касније, заборавили су и на њега и на његово учење, узели оно што су сматрали да је највредније у њему – корисна атоналност језика – а оно што је заиста у том

учењу било на хуманом плану вредно, спасоносно, лековито, одбацили као сумњиво, тамно, мистично.

Нису много помогла ни учења Емпедокла, Сократа, Платона, Аристотела – јаз између речи и тона се ширио незаустављиво. Није помогао ни подстицај ни наговор ап. Јована Богослова да човек поново повеже покидане нити са сопственом људском и божанском суштином и то живим Логосом, богочовеком Христом; нису помогла у томе ни учења бројних хришћанских мистика, пустињака, исихаста, Дионисија Ареопажита, Максима Исповедника, Григорија Паламе, као ни учења суфи мистика, филозофа и песника, Румија, Газалија, ал-Хаваса, касније у оквиру ислама. Нису помогла зато што смо у једном тренутку на нивоу цивилизације поверовали да поседујемо „дар који се не одбија“ – језик човечији, надсушни, и то да бисмо владали, загосподарили, не само другима (мало је то), већ и природом самом. Изгледа да је прошла сасвим незапажено она дубока порука Христова: да онај ко има амбицију да влада, мора најпре да научи сам да служи!

Речи његове су нам познате, у то нема сумње, али њихов тон нам је промакао – атоми, молекули, минерали, све саздане стихије света: вода, ватра, ваздух, земља, киша, облак, космос, природа – једноставно служе – зато владају, и владаће – до века! Ко разуме то, њега слушају све стихије света, јер он чује њих! О томе је брујао пратон Творца, о служењу, јер и Он сам влада творевином на исти начин – надлогичним, надразумним служењем! Не бежи Он од чаше понижења, муке и страдања – то је својствено људској и анималној природи! Нема Он амнезију у односу на први тон, јер је Он сам тај тон.

Човеку је у сваком тренутку дато да послушне овај тон у себи, у другима, у свему створеном, у камену, песку, минералу, биљци, у песми птица – јер су од тог тона и постали. И не само у звуку, већ и у дрхтавој руци старца који тражи милостињу, у оку бескућника, у погледу штенета које тражи своју мајку, јер и поглед и покрет, и мисао и реч, као и све створено, имају свој тон.

Како вели суфи песник и мистик Шајх Али ал-Хавас: „Постоји нежна 'тајна' у сваком покрету и звуку овога света. Упућени успевају схватити оно што каже ветар који дува, стабла која се њишу, вода која тече, муве које зује, врата која шкрипе, пев птица, звучање струне, свирка фруле, уздах боле-

сника, јецај уцвеленога, и све оно што им привлачи пажњу.“ (Šayh Ali al-Hawwas, *Tawq al-Hamama*)

Сваком људском бићу самим доласком на овај свет дата је ова *нежна тајна*, али његово људско око вапи за једном другом тајном – *тајном моћи*! Он би пре да освоји, да завлада и краљује, него да послушкује некакве бескорисне *нежне тајне*. Човек јесте круна свеколиког стварања, он и јесте створен да влада као краљ, али не силом, не напречац, не као тиранин и силник, као умишљена незналица. Најпре мора да научи да слуша, али не само телесним слухом, већ и оком, додиром, мирисом, једном речи – *срцем својим*. А ако неко мисли да је самим рођењем научио да слуша, велики исламски мислислац и филозоф Газали из XI века, би му рекао: „Не мислим на спољашни орган, који се занима само за звукове и које имају и човек и магарац: не држим до онога што и животиње имају, већ говорим о слуху који опажа речи без слова и звукова и које нису ни арапске ни стране.“ (Gazali, *Ihya*, IV, 221–226)

Не случајно сва духовна учења на свету говоре о важности *слушања* и *ослушкивања* срцем. Хришћански монаси, анахорети и идиоритмици, сви говоре о *дару слушања* или о *послушању* као услову сваког духовног напретка. Једно од значења речи *ислам*, која потиче од троконсонантског корена s-l-m, је и „онај који слуша“ и „који слушањем учи“. И не само монотеистичке религије, хришћанство, јудаизам, ислам, будизам, већ и политеистичке, дуалистичке, анимистичке, све оне говоре, на мање или више експлицитан начин о немерљивој важности ове духовне науке.

Проблем са нашом савременом западном цивилизацијом је што се одрекла ове древне духовне дисциплине. А одрекла се зато што њен циљ никада није био живот у хармонији са Природом и са Богом. Напротив, прву је видела као „маћеху“, а другог је гледала као „тиранина“ којег се треба по кратком и хитном поступку решити. Није да их није поштовала, цени она моћ, и сама тежи апсолутној моћи, него их једноставно није заволела. Ближа јој је била духовна охолост, супериорност над немуштим и ненемуштим бићима, неголи живот у хармонији са било ким који би јој се нашао на њеном путу „прогреса“ и „слободе“, а заправо, апсолутне власти. Таква је „природа“ ове наше западне цивилизације. Није ни чудо што је древну дисциплину слушања започела да сматра реликтом прошлости, слепим цревом које атавистички егзистира у модерном свету и кочницом сопственог несметаног развоја. Проблем утолико алармантнији,

зато што западна цивилизација више није само „западна“. Постала је она одавно – глобална, универзална. Данас је она општи, светски тренд, главна филозофија и доминантан начин живота савременог човека. Нема више народа у свету коме није успешно пренет „дар који се не одбија“. Било је и пуно „Сејсејса“ од оног првог који је прокоцкао „Острво са много брда“ (Manhattan – *Manna-hata*). Чак и они који су дуго одолевали почињу већ да размишљају како би било добро да и они неке пренесу свој „дар“.

***

Човек је по библијском предању створен да влада као краљ, али не силом и не напречац. Постоји поредак у томе. Ако човек садржи у себи „три царства“: анимално, вегетативно и анорганско, онда он и јесте својеврсна круна стварања. Јер да није тако, онда би и анимално и вегетативно и анорганско царство садржавале у себи оно што чини човека човеком – *људскост!* А то није случај! Напротив, човек садржи у себи три царства, али она не садрже његово; ни појединачно, ни укупно, једном речи – никако! Као што анорганско не садржи у себи вегетативно (иначе би минерал био биљка), већ је обрнуто; као што и вегетативно не садржи у себи анимално (иначе би биљка била животиња), већ је обрнуто; као што и анимално не садржи у себи хумано (иначе би животиња била човек), већ је обрнуто. Постоји поредак и у томе. А поредак се читује у преклапању и степенастом усложњавању различитих природа (царстава) које се хијерархијски и узлазном линијом пењу од атома и минерала, преко вегетативног и анималног царства све до хуманог; и, аналогно томе, од царства хуманог степенасто спуштају, поједностављују, све до царства анорганског, до минерала и атома. Постоји поредак у свему створеном, па и у томе. Друго име за *поредак* је – *логос*. Од логоса је и настала научна дисциплина која се код Аристотела звала *аналитика*, а тек после њега и знатно касније – *логика*. Поједини научници, нарочито теоретичари еволуционизма, требало је пажљивије да прате предавања из логике, симболичне или модалне, свеједно. Иначе им се не би догодио пропуст да замене у својим разматрањима ужи појам са ширим. Логика је та која каже да шири, виши, универзални појам садржи у себи нижи, ужи и партикуларни, а не обрнуто. Иста наука каже да ни обичне камене степенице и прими-

тивни гвоздени ланци не настају случајно, а камоли сложене структуре типа RNK и DNK ланаца живота. Логика је наука, врста „атоналног људског језика“, баш као и математика, само што она прва оперише са појмовима, а ова друга, математичким симболима. И једна и друга су произашле из људског ума, језика – логоса.

Насупрот логосу је некада био мит, који је произашао из људског срца, из његовог поетског бића. Но и логосу и миту је циљ била истина, а не лаж. И мит је саопштавао истину бића, само на други начин – више кроз тон, него кроз реч. Философија је и настала када је човеку почео да слаби „слух“ за истину коју му је дошаптавао мит. Зато се окренуо речима, а заборавио и запустио њихов тон. Резултат је био заборав битног, јер *мит* не значи само *прича*, већ и *сећање*. Зато је и „откривен“ логос нама, људима на „Западу“, да бисмо се сада кроз *аналитику* и *логику* „присећали“ оног важног, суштинског, битног. Стари сенилни човек који почиње да заборавља предмете и лица, може једино путем логике да закључује где је „оставио“ ствари и како да се „присећа“ лица. У време Аристотела логика је још увек била скромна, духовно непретенциозна дисциплина, један од органа људског мишљења. Тако је било и током дуге историје западне филозофије и науке, све до ренесансе и новог века, када смо с овим „даром у рукама“ почели да замишљамо себе у улози спаситеља човечанства. Стога није био проблем само у научницима који су „дремљиво пратили предавања из логике“, већ и у њиховим предавачима, филозофима. Требало је и они да се више концентришу на тон сопственог излагања, а не само на сопствене речи. Да јесу, не би им се догодило да „језик прогласе границом сопственог и васколиког света,“ а да све ван њега прогласе сумњивим и непостојећим, да поверују у то и још и нас да саветују како би нам било боље да „ћутимо о ономе што не можемо да говоримо“ (Л. Витгенштајн).

Ћути само онај који зна *Велику Тајну*, а ми смо далеко од ње светлосним годинама – још се и све убрзаније удаљавамо од ње. И мит и логос су настали из ума и срца човечјег, од језика људског, а језик људски је настао од анорганског, вегетативног и анималног царства, као кулминација и крешчендо тоналног језика који је доживео своје савршенство у анималном царству. Људски језик се одвојио и тиме трансцендирао човека од три претходна еволутивна степена у један посебан, људски свет, који није довршен, а камоли савршен; напротив, он је све време у „изградњи“. То значи да само од нас зависи како ћемо га

обликовати и у ком смеру ћемо га „довршавати“. Нама је дата пуна креативна и морална слобода да одлучујемо. Три претходна царства немају ту слободу, немају ту могућност да обликују сопствени свет, али зато немају ни такву одговорност. У томе лежи величина, али и опасност дара који поседујемо. Опасност, утолика већа по нас уколико се будемо више удаљавали од извора одакле је потекао и логос и мит и језик и све створено – од пратона. Јер оно што сва четири царства, све четири природе спаја као једно јединствено *тело живота* је онај мистични, стваралачки и први – *пратон Творца* који невидљивим концем непрестано плете нит свеукупног живота и васколике стварности.

Проблем човека је комуникација са овом *нити*, која је скривена иза „седам гора“ и најмање „три царства“. „Седам гора“ су седам људских чула: вида, мириса, додира, укуса, времена, слуха и равнотеже (пет базичних и два изведена: чуло времена и чуло равнотеже – из слуха). Три царства су: анимално, вегетативно и анорганско. Да би основао човек своје хумано царство (четврто и еволуцијски последње), да би остварио своју људску, „краљевску“ природу, он мора да научи да слуша, да послушкује, да прати и усклађује своју мисао и реч са тоном стваралачке нити Творца и то кроз „седам гора“ и „три царства“. То је нит водиља, кључна веза, директна конекција са „записаним програмом“ људске самореализације.

Људска чула јесу својеврсни прозори комуникације човека са спољашним светом, али и одређена препрека тону који долази „са другог света“ (заправо, првог). Препрека пак постају оног тренутка када започнемо да развијамо чула искључиво споља уз помоћ технике и људске технологије, увећавајући капацитет ока сочивом телескопа и микроскопа; или слуха, слушним апаратом, ехо сонаром итд., а притом потпуно заборављајући на развој нашег унутрашњег ока, слуха итд.

Силогизам је врло једноставан: уколико паралелно не развијамо и не повећавамо капацитет ових природно датих органа изнутра, кроз срце и ум, душу и дух, онда онај наш храбри и амбициозни „витез“ неће моћи да пређе ни једну једину „гору“, ни једно једино „царство“, а камоли „седам гора“ и „три царства.“ Биће он слеп и глув за оно најважније зашта је и кренуо у мисију, и неће му у томе помоћи ниједан савремени „GPS систем“, ниједан сонар, или ехо-локатор. Ако још очекујемо од њега да дође на крају до сопственог царства и то тријумфално,

не би ли „дуго, дуго владао“ – начекаћемо се! Та прича имаће срећан почетак, али крај неће бити такав. Силогизам је једноставан, лак, али су консеквенце сложене и тешке.

Но није проблем у самим предметима, у помагалима, инструментима, нити у људској техници, у технологији, проблем је у нашој окренутости – споља! Онај пак који је окренут искључиво споља треба да зна да ниједну суштинску комуникацију не сме да заснива на принципу – споља, већ искључиво на принципу – изнутра! Ако то не спозна на време, онда ће искуство, најчешће, непријатно, да га „отвори“ за ту истину. И овај силогизам није компликован и сложен: када било коју комуникацију, пријатељску, брачну, родитељску, фамилијарну, народну, међународну, сведемо на оно – споља, везе постају лабаве, климаве, полако вену, онако старачки, или у једном тренутку пуцају уз прасак – само не онај стваралачки. Постоји поредак у свему, па и у томе.

Хераклит је мислио на тај „поредак“ када је истакао и претпоставио *logos* над *mithos*-ом. Код њега реч *logos* није значила само реч, превртљива или истинита, свеједно, није значила само ни *ratio*, ни логика, већ пре свега унутрашњи ред, космички поредак, скривени смисао, тајни програм постојања. У томе је била непроцењива вредност Хераклитовог открића *logosa*. Управо због тог открића *logosa* он се и одрекао базичне семантике мита. Мит је њему био све насупрот *logosu*, мутан, таман, нејасан, конфузан поредак *kosmosa*, где богови и полубогови, хероји и људи чине незамисливе ствари: убиства, зверства, прељубе, вероломства – оно што пристојан, господствен и филозофски настројен ум не може ни да замисли, а камоли да чини. Античка филозофија није настала из мита, како се уобичајено сматра, већ из радикалног окретања, одвајања и одрицања од мита. И није био Хераклит једини у том заокрету, Ксенофон, Парменид, Зенон, такође су говорили у истом духу и готово истим тоном. Хераклит је био јединствен и посебан у нечему другом – у открићу нове семантике *logosa*. То није спорно, но оно што је заиста спорно, па чак и интригантано, је питање да ли је био свестан последица свог открића!?

О научнику, нобеловцу, Алберту Ајнштајну знамо да се горко покајао што му је теоријско откриће о енергији простору и времену омогућило да постане несумњени „отац атомске бомбе“. Наравно, дубоко се кајао и горко плакао зато што је имао (не)прилику да види производ његовог ума у облику „дара који се не одбија“, као А-бомбу, са шифрованим именом „Fat man“

(дебели човек) који је био послат чак на далеком Истоку, изнад „Земље излазећег сунца“, (Јапана) и испоручен као „поклон“ са „неба“ за становнике Нагасакија и Хирошима.

Хераклит није био те „среће“. А ипак да ли му је промакло сазнање о проблему који је нехотице отворио? Да ли је знао да када се у неком појму започне са наглашавањем значења *реда*, *поретка*, *смисла*, да ће сенка која ће их надаље пратити увек бити: *неред*, *хаос* и *бесмисао*!?

Када се пажљивије загледамо у тон његових речи видећемо да је цела његова филозофија била разрада управо те напомене у једном, не случајно, *chiaroscuro* тону: ватра-вода, топло-хладно, црно-бело, смртно-вечно, лажно-истинито итд. Па ипак, западни човек је унео логос у свој живот без дубљег разумевања тог тона, не знајући да логос има две стране: мрачну и светлу; и два пола: позитивни и негативни! Открио је Хераклит западном човеку врло важну ствар, моћан лек против заборавата битног, али тај исти човек, ловац по природи, употребио је божански логос на један крајње очекиван, тако људски начин, као оружје које ће носити са собом куда год стигне, кад год устреба и, по правилу, увек као – „дар који се не одбија“.

Проблем човека је комуникација са оном *нити*, која је скривена иза „седам гора“ и најмање „три царства“ и која их спаја као једно јединствено *тело живота* кроз онај мистични, стваралачки и први – *пратон Творца*. То је проблем човека – уопште, са Запада или Истока, свеједно. Вероватно онај са „Запада“ хоће чак и ову *нит* да употреби као оружје не би ли наставио и даље са праксом „даровања“, али то не значи да је онај са „Истока“ имун на једно такво искушење. Појавили би се и становници „Земље излазећег сунца“ (Јапана) са својим „Дебелим човеком“ (А-бомбом) изнад „Земље залазећег сунца“ (САД), да и они пошаљу свој „дар са неба који се не одбија“, само што нису располагали таквим „даром“. Зато и они „први“ данас бране овим „другима“ да и они постану „дародавци“. Знају добро каква је људска природа. Уосталом, ко би уопште одолео, ионако је реч о болести људској, а не о здравом стању.

Појединач, мале духовне заједнице, могу донекле да раде на случају самоисцељења – народи, културе, цивилизације – не! Као велики, сложени организми, налик трима царствима у природи, спутани су величином и степеном сложености, и то по принципу, што већа сложеност, то већи степен заборавата. Овим „организмима“ треба снажан подстицај изнутра и споља да би

били покренути у правцу самоисцељења. Зато су и добијали током дуге историје бројне подстицаје и снажне духовне импулсе. Дуг је списак надахнутих божанских људи, пророка, мистика, филозофа, који су вршили ову мисију, како у монотеистичким, тако и у политеистичким друштвима и цивилизацијама. Симптоматично је то што све цивилизације ван индоевропског простора немају велике пророке, надахнуте осниваче великих религиозних учења, немају славне филозофе и мистичаре. Имају они своје врачеве, шамане, велике беседнике и дубоке практичне филозофе, имају и божански надахнуте људе, али не тог формата и значаја да утичу на душе и умове милиона људи.

Па ипак, питање је да ли је њихова појава на овим нашим просторима била наша привилегија, последица наше „изабраности“, наше снаге и величине, или је то можда био само симптом величине и снаге наше болести!? Симптоматичне су оне Христове речи у којима каже да није дошао због здравих, већ због болесних. Ако судимо по начину на који смо реаговали на ове необичне лекаре духа, филозофе, Богом надахнуте људе, пророке, песнике и мистике; ако судимо по томе како смо неке од њих „дочекали“, или како смо „искористили“ њихове речи, мисли, дела, онда пре ће бити реч о оном другом – симптом тешке и хроничне болести!

Дошли су очигледно са некаквим циљем, намером, мисијом, да излече оно што је било поцепано и раздвојено; да исцеле разједињено биће човека. Најпре су препознали себе у тој мисији, пророка, сина Божјег, филозофа, песника, мистика, а затим и остали. Не улазећи у све поједине и различите облике ових вокација, у начелу свако је најпре препознавао и легитимисао себе и своју мисију, а затим је сваког препознавала и легитимисала средина и време. Но без обзира на све индивидуалне и културне разлике између њих, њихова мисија може да се схвати и као једна, ванвремена, универзална и свевремена порука, која би приближно гласила овако:

***

Човек има посебно место у хијерахији створених бића. Он је не случајно постављен на самом врху пирамиде живота. Но да би основао своје „царство“ у себи и споља, да би остварио своју људску, вишу, „краљевску“ природу додељену од Неба, Природе, Бога, мора прво да научи да савлада своју нижу, „некраљевску“ природу. Није то она анимална, још мање веге-

тативна и анорганска, већ је то она наша „људска природа“ која зачас склизне испод анималног, па и сваког другог нивоа. Рат, глад, болест, немоћ, завист, мржња, неправда, само су окидачи који покрену ову „природу“ унутар нас.

Она митска „змија“ која се тајно увукла у Еденском врту да наговори наше архетипске прародитеље Адама и Еву да пробају плодове са Дрвета познања добра и зла, била је *глас* управо ове наше ниже људске „природе“, која тражи и сама да се оспољи, реализује и материјализује. Није овде реч о стварној змији, поскоку, шарки, питону, већ о симболу једне трансцендентне природе која има своју психолошку и онтолошку реалност. Баш као што је и забрана Бога да кушамо плодове са дрвета познања добра и зла била *глас* оне наше више, краљевске и божанске природе која такође има своју психолошку и онтолошку реалност.

Можда се „логика“ у овој причи савременом „уву“ чини чудном, бизарном, наивном, па и алогичном, али овде је реч о кључном егзистенцијалном проблему људске врсте – то је прича о паду човека, заправо о разлозима који су га довели до пада, само што је она испричана језиком мита а не научне или филозофске расправе.

Два су разлога, поручује нам овај мит, за ово „склизнуће“ и „пад“. Прво, зато што човек у начелу слабо познаје себе. Одавно је он примио поруку: „Упознај самог себе“ (Γνώθι σεαυτόν), али до дана данашњег није научио и још увек не зна како то да чини. Друго, зато што је по природи крхко, слабо, ефемерно и смртно биће које је изнутра дубоко свесно тога. Човеку је дата могућност да прихвати или да одбије да живи по том дубоком сазнању срца и ума. Како буде изабрао такве ће бити и последице избора. Две су могућности: када неко прихвати изнутра да живи и споља да дела по том сазнању – постане и сам осећајан, саосећајан, мудар и емпатичан, па и симпатичан, као личност, појединац, а у оним ширим оквирима, као народ, као култура, постане цивилизованији, и то у оном истинском, изворном смислу те речи: хуманији. Он је тиме већ остварио царство, само што ту нема оног нашег „напретка“ – споља! Заправо, његова техника и технологија је она иста из каменог, из бронзаног и из гвозденог доба. Овакав човек пеца рибу на обали мора да би прехранио себе и своју породицу, али не само због преживљавања, већ и због чистог уживања у пецању, лову, јер је по природи ловац. Свестан је он да свако истинско задовољство дола-

зи као резултат реализације сопствене природе, оног унутрашњег начела, програма, или логоса који је уграђен у њему самом. Зато му и не пада на памет да треба да осмисли бољи штап за пецање, па већи, бржи и бољи кану, па да се отисне на пучину, улови све што плива, плови, лети, да заради довољно новца и плати неког другог да ради овај мучан посао који му је у почетку и носио неко задовољство, е да би на крају дошао на ону исту обалу као оронули старац пецајући ону прву рибу. Не пада овом човеку на памет да то ради, јер је он већ у Царству – у свом Еденском врту: смртан, али спокојан; више гладан него сит, али задовољан. А како и не би, он је у миру са собом, са другима, са животињама, са биљкама, са каменом и рибом у потоку, баш као што је у миру и са Богом, који дође повремено у врту, прошета онако необавезно, пријатељски, да га обиђе, да види да ли је добро, да пита да ли му нешто треба, а затим се у миру разиђу и свако оде својим путем.

Но прича о протеривању човека из Раја, мит о Еденском врту, не припада „сећању“ овог човека. Овај *mithos* (сећање) припада другој култури, другој цивилизацији, тачније, припада човеку који је изабрао да „спозна“ добро и зло и то директно са *Дрвета познања*. Ова прича је повезана са нама, са човеком који је изабрао ону другу могућност да избегне да живи по дубоком сазнању срца и ума који му кажу да је он крхко, слабо, ефемерно и смртно биће, али не и мање достојанствено или мање вредно. А када неко не „послуша“ унутрашњи глас, онда му она „некраљевска“ природа „шапуће на уво“ своје „генијалне помисли“ које аутоматски породе у човечјем срцу сасвим супротна осећања: свемоћи, егзалтираности и величине, стварајући једну противречну, опасну црно-белу, конфузну слику о њему самом, о другима, о свету, о стварности, и, коначно, о циљу. И већ у следећем тренутку, по принципу – срце снива а ум оствари – крене човек у остваравање свог царства среће, радости, лепоте, не упознавши ни правог себе, ни друге, ни сопствену тамну и нижу природу, ни ону вишу и краљевску природу, са потпуно нејасном представом о царству ка којем се упутио, не знајући одакле је дошао, зашто је ту где се нашао и куда треба да иде. Нит је прекинута, комуникација је онемогућена, рођено је једно ново – оспољено биће. Све остало је историја, свима нам добро позната.

Када човек прекине комуникацију са оном надинтелигентном струном која невидљивим концем непрестано плете нит свеукупног живота и васколике стварности у једно јединствено

тело живота, онда почиње сама основа пирамиде да се тресе и дрма, а цела „конструкција“ је у опасности да се сруши и падне на оно прво, елементарно, анорганско, ниво одакле је и све почело. Сви проблеми човека долазе као последица незњања, воље за моћи, духовне охолости ($\acute{\upsilon}\beta\rho\iota\varsigma$ – *hybris*), која је најтежи облик заборав битног и – недостатка истинске комуникације!

Циљ људског говора је комуникација. Она се остварује кроз реч и тон. Људски ум разуме и прати *реч* – људско срце следи и разуме *тон*. Они су различити, али комплементарни и у принципу неодојиви. Када се ипак неприродно одвоје – на *ratio* и *emotio* – принцип о неодојивости, комплементарности и хармоничности је нарушен, пирамида живота је у опасности, велико *тело живота* реагује – алармира нас и споља и изнутра. То што смо упркос свему кренули путем ума и речи људске, не случајно постаје проблем и нама самима и свету у целини. Јер речи су заиста важне, то никада није било спорно, само је много важнији тон који их прати – *ослушнимо Га!*

***

Почнимо од речног камена, испричаће нам историју свих вода, ветрова, облака, сунчевих припека и месечевих зрака који су га обликовали. Када добро запамтимо његов тон, додирнимо древни храст, бор, јелу, затим ослушнимо рику јелена и дивљи зов вука, видећемо да је онај први тон исти али богатији за једно ново сазнање, спознаћемо да ту пулсира живот у једном другом повишеном тоналитету. Но можемо да кренемо и обрнутим редом – бешумним звуком компјутера на коме и сада радимо, тихим предењем мотора аутомобила којим се возимо, тамним брујањем великог града из његове непосредне близини док га полако напуштамо пењући са на прво брдо. Свакако, много је лакше да се усредсредимо на звук првог тона када се нађемо на моћном планинском снежном врху који је окупан светлошћу сунца, али није немогуће да га чујемо и у нашем људском, артифицијелном свету, који полако постаје све више део целе природе, а не само екумене савременог човека.

Није поента у томе да обезвредимо, понизимо и уништимо наш савремени свет технологије и технике. Није овде реч о некаквим „чартистичким“ и „лудистичким“ побудама и импулсима којима желимо да се вратимо „старом стању“ када је „све било у најбољем реду“. Нити то можемо, нити то треба да ра-

димо, нити треба да нам то буде циљ. Повратка на старо нема, нити је то могуће, нити је пожељно. Циљ је да ослушнемо тишину и док смо окружени највећом буком, била она артифицијелна, вештачка или природна. Да искусимо вредност тишине, која није просто одсуство звука, већ прва претпоставка која нас води до оног првог тона којим је и био створен овај свет. Тишина, којој тежимо, није празнина, није *глас* оног – *ништа, nihil, non*, напротив, она је пунина и *глас* првог стваралачког – *Да!*

Можемо ми да се сневеселимо што нам је свет који стварамо и поред свих наших добрих намера, жеља и напора и даље пун несреће, болести, смрти, зла; можемо чак и да се наљутимо на самог Творца као мала увређена деца што није створио неки бољи свет, кад је већ био свемоћан и сведобар; можемо, свакако, имамо и слободу и право да чинимо то, само што нећемо тиме да погодимо циљ, сврху за коју смо и створени – да научимо да владамо собом и васколиким светом као добри и праведни „краљеви“, а не као тирани и вандали којима је људскост на последњем месту.

Можемо ми и да се наљутимо на великог Диригента који нас опомиње и кињи својим бизарним и несхватљивим захтевима, а понекад и хировито избацује неког музичара са сцене само зато што није могао да се усредсреди на прави тон који углавном чује само Он, али треба имати на уму да је Његов циљ одувек био да реализује велику космичку симфонију сфера кроз све створене „инструменте“. А тон који само велики Диригент чује је онај први тон којим је и створен овај свет. *Ослушнимо Га!* – и видећемо да је Он благ и човекољубив. Можда и ми тиме postanемо благи и човекољубиви, само не *на речима*, већ ... *тоном!*

Оливер Милијић

КОРЕЛАТИВНОСТ ОДЛИКА ТРИВИЈАЛНЕ КЊИЖЕВНОСТИ И НЕЕСТЕТСКИХ ПОТРЕБА РЕЦИПИЈЕНТА

УВОД

Пре процвата масовне културе средином прошлог века, у теоријским разматрањима кича првенствено се дело (објект) одређује као кич, чиме би се поставила граница према уметничким творевинама. Такву оштру поделу на кич и уметност руше тенденције у самој модерној уметности, које балансирају између стваралачког и производног принципа, као и чињеница да је модерна уметност саставни део масовне културе и да се презентује путем мас-медија. Такође, са нарастајућом индустријом кича, више пажње посвећује се истраживању укупне структуре продукције и дистрибуције кича – односа аутор – дело (предмет) – публика (Морен, Гиц, Дорфлес, Мол, представници критичке теорије друштва и др.). У том контексту, примећене су и анализирани специфичности конзумента кича (на шта је већ раније указао Броч) у односу на реципијента уметничких дела.

Зато се кич почео одређивати као однос између предмета и реципијента. Дакле, овакав теоријски приступ разматра, поред објективног, и субјективни ниво, односно чин доживљавања, а феномен кича се посматра као прожимање та два елемента. Експлицитно речено, „кич је однос између човека и ствари, а не ствар“ (Мол, 1973: 59). Према овој тези, објект, сам по себи, није кич, већ га таквим чини тек рецепција појединца, који у том објекту види/ тражи нешто друго, а не сам објект. У оквиру кича, објект је, најчешће, извор задовољства, реципијент „улази“ у објект, препушта му се, а то је управо главна карактеристика пасивног уживања, уживања „без остатка“. Наиме, субјект и објект постају стопљени, а када нема дистанце субјекта у односу на објект, онда нема ни самосталности објекта. Заправо, реч је о тежњи за доживљавањем предмета као извора задовољства. Ово пасивно уживање је карактеристика кичерског стања, када реципијент дирнут је својом дирнутошћу (Гиц, 1979: 59), ужива у свом уживању (у односу са објектом), дакле, уживљава се у уживање, без дистанце и критичности. Љубитељ тривијалне књижевности, може се рећи у духу Гица, користи осећај задовољства наслађујући се њиме, насупрот примаоцу уметничких

дела, који бива испуњен осећањем и заузима критички став о делу.

ТРИВИЈАЛНА ЛИТЕРАТУРА И ЧИТАЛАЦ: КИЧ-ОДНОС

За кич-однос, поред (не)уметничког дела, потребан је кичер, кич-човек (Брох – Kitsch-Mensch), потребна је својеврсна пријемчивост реципијента, његово опредељење за кич, те теоретичари кича разматрају категорије кич-осећаја, кич-нагона и кич-менталитета (Мол), поменутог кичерског стања (Гиц) итд, дакле, антрополошку димензију кича. Оваква разматрања темеље се на претпоставци да појединац постаје конзумент тривијалних културних садржаја због задовољавања својих, у основи, конформистичких потреба. Задовољавање ових потреба на овакав начин, према Мољу, базирано је на кич-нагону, чије су компоненте:

а) сигурност, у односу на могуће неприлике, из спољашњег света

б) потврђивање властите личности, својеврсни конформизам, тј. одсуство запитаности о одређеном начину живота, економским приликама и сл.

в) посесивност, подразумева неосновану слику појединца о себи, када вреднује себе на основу онога што поседује

г) *Gemütlichkeit* (удобност, пријатност – у грубом преводу), односи се на тежњу ка пријатном, угодном, патетичном итд.

д) строго шематизовани начин живота, са утврђеним редоследом обављања радњи, праћен ритуалношћу и театралним односом (Мол, 1973: 113)

Консеквенца оваквог погледа на кич јесте став да постоји, заправо, кич-живот, који подразумева структуру целокупног доживљавања света и понашања одређеног појединца (Гиц, 1979: 113).

Другачије речено, за кич однос потребна је рецепција, која не проистиче из естетских побуда и уметничког доживљаја.

У том контексту карактеристике тривијалног литерарног дела – а) осредњост, б) шематизованост, в) забавност, г) сентименталност, д) езготичност итд – јесу (само) подстицај реципијенту за то жељено ужив(љав)ање, за пасивно примање, које резултира поменутиим прожимањем субјекта и објекта (предавањем/подавањем читаоца делу).

Тривијална књижевност тражи кич-читаоца, кичлију, њене одлике корелирају са карактеристикама, односно потребама,

жељама, опредељењима итд. таквог реципијента, на шта указује и њених пет набројаних обележја (а – д).

а) Тривијална литература обраћа се просечном појединцу из средње класе, молловском малом човеку, броховском и гицовском кич-човеку, дакле, човеку-маси, малограђанину. Осредњост ове литературе произилази из чињенице да је она симплификована копија уметничке књижевности, пречишћена од метафизичких, агоничких, рефлексивних и иних „несварљивих“ слојева уметничког дела, као и од новина и експеримената на формалном плану. Кич-човек прима ову имитацију не желећи књижевност, већ задовољавање и компензовање својих психолошко-социјалних потреба.

б) Шематизованост тривијалних дела подразумева коришћење опробаних клишеа, који су се већ показали успешним, у погледу стила и грађења ликова и радње, са фразерским изражавањем и понављањем „ефектних“ термина. Сваковрсно понављање говори о стереотипности ове литературе, која не сме да новим, другачијим, експерименталним „дави“ читаоца и „замара“ га питањима. При том, како примећује Брох, кич не узима „синтагме стварности“ из света, као што то чини уметност, него преузима већ преузете, оформљене релације, те је као имитациони систем – реакционаран (Брох, 1979: 298).

Такође, у тривијалној књижевности, аутор гради специфичну, стереотипну херојску главног јунака, који, на пример, иде из победе у победу, пружајући, на тај начин, могућност идентификације примаоцу. Поменути Моллов мали човек, док чита, ускаче у кожу суперхероја, казанове итд. Такође, конвенционалне, конформистичке, конзервативне су идеје и вредности за које тривијално дело „пледира“ и у потпуној су сагласности са малограђанским погледом на свет.

в) Забавност има стабилизаторску, односно конформистичку социјалну функцију. Забава за-води, одвраћа пажњу од проблема у стварности и од помисли на делање, у контексту промене постојећег, те је као таква својеврсна апологија (тренутног стања) друштва, будући да „забављати се значи бити сугласан“ (Хоркхајмер, Адорно, 1989: 150).

Из забавности происходи и катарзични карактер тривијалне књижевности – читалац стопљен са главним ликом „убија“ и „воли“ заједно са њим. Насупрот томе, уметничка књижевност одликује се вишеслојношћу, полемичким ставом, антирасположењем, а из ње исијавају мучнина, апсурд, nelaгодност итд.

г) Тривијална литература је дирљива, сентиментална (на супрот осећају и доживљају у рецепцији уметничке књижевности), она чак и „животну муку“ претвара у идилу, ублажава тешке

теме, на пример, Смрт, приказује, како примећује Гиц, као сан или праћену алегоријским контекстом (Гиц, 1979: 61). Својом сентименталношћу тривијална књижевност постаје извор пријатности за публику (а категорија пријатности као базични елемент кича неприменљива је у уметничком контексту; Кант је пријатно повезивао са не-чистим, непочишћеним задовољством).

д) Егзотичност, на једној, и крајња морбидност, на другој страни, са својом растерећујућом функцијом компензовања друштвеног (и егзистенцијалног) притиска и (отворене или латентне) репресивности, јесу „социјални вентили“; у ширем смислу, реч је о илузији остварења (не)Могућег, намењеној отуђеном и монотонном животу кичлије, а управо „тривијална литература је бијег из `тривијалне` реалности на тривијалан начин“ (Гоја, 1987: 166). Овај „излазак из стварности“ подржавају литерарни описи авантура и „љубави живота“ на егзотичним острвима, рајске среће под палмама, али и изгубљене идиле сеоског амбијента и прохујалих времена. Исту растерећујућу, компензаторску и ескапистичку улогу имају морбидност и мотиви хорора, који у овој литератури приказују Смрт као Спектакл, као и Бол, Несрећу итд. Другим речима, јасперсовским „граничним ситуацијама“, одузима се карактер аутентичне, истинске трагедије.

Уместо тога, тривијална литература нуди инфантилно, патетично, чак наслађивачко „проживљавање“ Трагичног од читаоца у улози главног јунака.

Дакле, већ само ове набројане особине и књижевна средства указују да су тривијалне литерарне творевине употребљене у ванкњижевне сврхе, „књижевност је ту узета у својој симболичној, а не специфично естетској димензији, она је ту, на известан начин, развреднована као уметност“ (Чоловић, 1985: 259).

Иако је, на пример, и авангардна књижевност „ванкњижевна“, у другачијем смислу (као израз антитрадиционалног схватања литературе), који овде неће бити експлициран, *differentia specifica* „паралитературе“ јесте то што је она, суштински, забавна, те јој, као таквој, одговара конформистички (масовни) укус публике (Петровић, 1993: 393–394). Наиме, њен задатак је да створи осећај пријатности, а пријатност јесте основни елемент конформистичког, односно, кич-укуса. Приликом рецепције ове врсте текстова пресудан је чулни интерес, идеја задовољства, наслађивање сликом Лепог (ефектним, имитативним, извештаченим итд) којом се замењује идеја лепоте у уметности (или ружног у савременој уметности), као садржајно-формалне пунине, тоталитета (књижевног) дела, израза стваралачког духа. Социјална функција кича, и тривијалне књижевности као његовог дела, јесте надокнађивање изгубљеног осећаја сигурности појединца, егзистенцијалног мира,

као и компензовање (не)способности да утиче на креирање властитог живота и друштвених околности итд.

Претпоставка овако сагледане социјалне функције тривијалне књижевности је теоријски конструкт друштва као споја два радикално супротстављена дела – „царства нужности“ (рад) и „царства слободе“ (доколица), односно модел „друштва посредовања“, у којем се задовољавање потреба појединца протеже у недогледни ланац наиндивидуалних, посредујућих механизма, који обесмишљавају индивидуално делање. У модерном и савременом друштву, виђеном на овај начин, субјекти су колективитети и институције, а појединац је тек обезличени играч улоге. Таква прималачка и извршилачка јединка, а не делатни субјект, маркузеовски једнодимензионални човек, јесте „идеални читалац“ тривијалне литературе и конзумент кича.

Кич, према Броху, јесте радикално зло (Брох, 1979: 301), јер у контексту кича „добро“ се одбацује зарад „лепог“ (ефекта), у срчаности на пружање/добивање „утехе“, задовољавање афеката или задобијање осећаја сигурности. У сврху поменутог надокнађивања осећаја сигурности појединца и компензовања његове немоћи да суштински утиче на властити живот, „сурогат-књижевност“ користи своје специфичне митове (срећни људи, еротичност, пустоловност, обавезни хепиенд и др.) уграђене у сферу трансцендентног (теме Љубави, Смрти, Среће итд.). На тај начин, она себи даје дигнитет „озбиљне“ књижевности (уз то што користи књижевне форме романа, новеле, свакако, на свој, специфичан начин – вестерн-роман, соц-реалистичка новела, кримић, љубић, научна фантастика итд.), али, будући да јој је крајњи циљ „уживање ради уживања“, суштински, показује псеудотрансцендентно лице.

ЗАКЉУЧАК

Тривијална литература у модерном и савременом друштву јесте интегрални део „производње уметности“, аналогне серијској робној производњи, и то представља суштинску разлику у односу на непоновљивост врхунског књижевног дела Мајстора. Друго, као што је већ наглашено, сврха тривијалне књижевности није задовољавање естетских, духовних потреба појединца, нити је он реципира из естетских побуда, већ зато да му пружи „утеху“ посредством Илузије и Забаве у оквиру друштвеног status quo-а.

Најбројнији део друштвеног састава чини маса и управо људи-маса јесу рецепијенти тривијалне књижевности.

Парадоксалност друштвене позиције масе јесте то што се, са једне стране, захваљујући њеним потребама и претензијама, у друштву одвија својеврсни „тоталитаризам без насиља“ (Мол, 1973: 235) – владавина кича, а са друге стране, маса нема никакву фактичку моћ. Викенд-забава, у оквиру ње и тривијална књижевност, јављају се као канал за остваривање човека-маса, као својеврсна награда после радног дана или као бег из неадекватних социјалних (егзистенцијалних) услова, незапослености итд. Тривијална литература, која не тражи интелектуално ангажовање читалаца, садржи, заправо, масовне вредности, у којима се читава идеал индивидуалног бекства у свет имагинарног, а који се, у крајњој линији, показује као идеал псеудоиндивидуалности. Тривијална литература, као и целокупна кич-продукција у функцији је остваривања Идеала Среће, моловски речено, кључном идеалу модерног човека. При том, срећа је везана за Тренутак и редукована је на уживање, а уживање је сведено на ослобађање од друштвено-економских механизма латентне репресије. У том смислу и дела тривијалне литературе извор су тренутне насладе и дирнутости реципијента, чему се он неспутано предаје.

Кичерска литература нуди поједностављени, рационализовани садржајно-формални Клише. У томе је суштинска разлика и „тачка размимоилажења“ између уметнички транспоноване (спољашње и унутрашње) стварности и фалсификоване, улепшане, стереотипне стварности у тривијалној литератури (чија је форма поновљив жанровски образац), која потхрањује колективну осредњост, те као таква, представља својеврсни канал социјалне контроле.

ЛИТЕРАТУРА

- Брох, Х. (1979). Песништво и сазнање. Ниш: *Градина*.
Чоловић, И. (1985). Дивља књижевност. Београд: *Нолит*.
Гиц, Л. (1979). Феноменологија кича. *БИГЗ*. Београд.
Гоја, Ј. (1987). „Проблеми тривијалне књижевности: неки социопсихолошки аспекти“. У: С. Слапшак (ур.) *Тривијална књижевност: зборник текстова*. Београд: СИЦ.
Хоркхајмер М., Адорно, Т. (1989). Дијалектика просвјетитељства. Сарајево: Веселин Маслеша, *Свјетлост*.
Мол, А. (1973). Кич. Уметност среће. Ниш: *Градина*.
Петровић, С. (1993). Култура и уметност. 2. изд. Ниш: *Пролетар*.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray, serves as a background for the title. The eye is composed of several concentric, curved lines that form the iris and pupil, with a thick, dark gray outline for the eyelids.

Сагледавања

Радослав Војводић

ОСОБЕНОСТИ: ЖИВОТ И УМЕТНИЧКИ ЧИНОВИ

Образац мита – „Ја сам то”, рекао је и господин Томас Ман. Није ли Фројд замутио извор, проричући: “Где је било Оно – требало би да буде Ја!” О, јесте. И изван Ја – постоји и Оно, иако је Ја – и моја судбина. Ја или Оно: који је смисленији пут? Истина и ослобађање људскога бића – у свести је – мишљењем Ја – а у чему се судбина и остварује. Тако је и са појединцем и са одређеном заједницом и народом.

И у тајним везама, које увек постоје, и одувек, између Мене и Онога – независан човек, као и слободна заједница људи, остварују и себе и Свој Пут.

Помишљам и на Оно што нам се дешавало ових пролећних месеци. На одјеке, на тишине, на страх и обесмишљавање свега што је лепо, на уздахе и наду која је негде у дубинама, ко зна чега – (смисла? можда) и треперила. Говорило се, иако је то можда и мањина била, али овако: Нема панике, стиснути зуби, трпљење! Ево, тако јављају из Чачка, где је и страховита експлозија погодила град.

Дан и јасан и плав и топао, народ пева на Тргу републике, а сваки час се очекују сирене да најаве бомбардере, који сручују свој демократски – западњачки схваћен Товар бомби, на независне и слободне Србе. Ужас се надвио над српском земљом, одасвуд, док англосаксонски зликовци олакшавају свој терет: јер они и јесу у дубокој кризи, народ предводе болесници, то је посве сигурно. Једном ће се моћи и овако разговарати: слободно и на основу докумената, онако како се то чинило, зашто, чиме, из којих све разлога. Које је то помогло? Да ли се неко од

њих, од оних злочинаца, бар на тај, овај начин – изручујући свој бес на друге – можда и ослобађао сопствене мучнине, јада, бедастоће, гњилости?

Симболична Раскрсница Истока и Запада, српска земља то јесте, како је још и Растко Немањић говорио, али и помагао да тако и буде. Сучељавања и различитости, наше и њихове, дом напред друма, ход наш и трагични заноси о слободном путу...

Загледајући, начас, кроз прозор – видим китице цвећа, белину, четири малецка, као кликер зрна; то је крхка стабљика трешње, процветала... Изгледа необично: сама је та мала граничица, четири су на њој бела зрна, па напукла – хоће и слободу, у друкчију своју стварност – да се оплоде. На данашњи лепо дан, уз сва ова сулуда бомбардовања западних идиота – ово изгледа – чудесно! Та процветалост хоће у слободу, хоће свој живот и своје право на улазак у њега. Док сумрачност спољашњега света омета развој, исконски ход напред.

Лепота се осетила и уз пркос свему – истрајава! Тако је човек, ево, најчешће, многи појединац – изабрао свој пут. Облик тај, природни чин несвакидашњих ипак форми пролећа, она првотна новост цветања, ево, поздравља ме као и овај народ српски. Наравно, ми ћемо издржати!

Како је могуће да овај витешки народ (велимо да смо и то) уништавају идиоти? О томе сам говорио на трибини Удружења књижевника. На то питање, рекох, време је, можда и последњи час, да се на крају овога века и одговори.

Помисао, јутрос, на Толстоја, кога читам на руском. Уживајући у томе. Јављају на радију – о некој годишњици Великога Српског Војсковође, волим та велика слова уз његово име. Аха, додељивана је, недавно, награда уз његово име. Као знамење, као украс, као одлика, аха. Сетих се, онај песник, овај, друг наш, који је добија ове године, одбио је да штампа прву моју књигу у „Просвети” – „Елегије војсковође Карађорђа” коју је, потом, исте године, објавила крушевачка „Багдала”, под насловом „Одисеј из Србије”. Наравно – поема од педесетак певања, мислим, као посвета Српском Устанку и делији српскоме, вођи Ђорђију Црном.

Једва да постоји понеки примерак, нашао сам код родитеља, и тетке, по један. Иначе, тада, уредник и директор те издавачке куће казао ми је да је била, популарно речено, дечијим језиком, „фрка”, политичка, комунистичка, чим се књига појавила. Па, тако, није ни имала своје време, нити проток. Једноставно, нестала. Није растурана ни по књижарама, ни библио-

текама, нити је слата на приказивање. Потонула је негде! Рекао ми је, тада, Бранко Лазаревић, легендарни човек у Крушевцу као оснивач „Багдале”, да је за културу и уметност, у Србијици, онда – био задужен такође наш друг, писац популарнога романа „Далеко је сунце”.

Али, ово све не бих ни памтио или се бар ових дана не бих тога ни сећао, а да ми, шетајући Кнез Михаиловом, са Стеваном Раичковићем и Матијом Бећковићем, иначе ћутљиви песник и творац „Баладе о предвечерју” и „Камене успаванке”, тако изненада, не вели: „Знам, ти си одавно љут на мене.” Што ме изненади, такође. О, не, велим. Не знам и зашто бих. Помишљајући, како је он на мене можда малко љут. У рубрици „Нов поглед на свет у југословенској поезији”, у антологијском избору који сам сачињавао, а који је из броја у број нишке „Градине” објављиван, био је запажен и есеј, уз избор по мени најбољих Раичковићевих песама, „У усамљеничкој кули као у безбедности”. Знам и памтим, како ми је, на једном Фесту (1974!) који тада беше одржан у сали Дома синдиката, пришао Раде Константиновић, са госпођом, и честитао ми: „Ово је најбоље што је о Раичковићу код нас написано.”

Памтим, опет, како ми је колега Младен Марков, приповедач и романсијер, причао, као комшија песника и творца „Црног Владимира”, да је, на неким седељкама, пречедна иначе и драга госпођа, супруга песникове Бојана, када би волела да нервира мужа – прочитавала неке делове тога мог есеја. Што мени, признајем, није било много драго. Осећао сам, сретајући се са њим, често и шетајући или седећи по кафанама, и неку неприлагодљивост његовим непробојностима у разговору, или ћутању. Кад ми каже, данас, иако то записујем ево накнадно, ове ратне године, онда ми то оста посебно запамтљиво, ово то јест: „Ја нисам онда одбио твоју књигу о Карађорђу. То је учињено твој пријатељ Мија Павловић.” О, заиста!

Као издавач, објавио сам неколике књиге Павловићеве, писао о њему, у тој истој антологији, у „Градини”, а као члан жирија за награду „Бранко Миљковић” у Нишу баш допринео да његова књига „Видовница” добије ту награду, као и књига песама Љубомира Симовића „Видик на две воде”. Иако, наравно, све ово нема неке суштинске везе са песништвом. Али можда и има. О песништву Павловићевом мислим готово на исти начин као онда, када се појавио, педесетих, и уз ипак незаборавне реченице Исидорине, када сам, 1957, разговарао са њом за „Бор-

бу”, још као студент, и када је казала: „Ако му се нешто не догоди у животу – никада неће постати велики песник.” Изгледа, увек је погађала, као и са оним *прогоретинама* у великој песми српскога романтизма – *Santa Maria della Salute*.

Шта значи чудесни зрачак и нека тајанствена веза: онога што је било са овим што нам се дешава сада? Ево и тај малешни догађајчић око моје поеме о Ђорђу Петровићу. Заборављене! Рас је (Радомир Стевић, сликар) још док смо били у „Нолиту” 1959. сачинио лепа слова на белој хартији тога издања.

Ниси сасвим сам са собом Лаве Николајевичу, казах и осмехнух се. Одједном спајајући две готово и тајне везе: аутора „Рата и мира”, бољара и грофа и кнеза, главног јунака романа Достојевскога „Идиот”. На небу је сунце зазвучало (замислите ово!) па и даље – бесмислено је, али лепо... или... и чак уколико је стварније, мање личи на истину! ... све, све, сви ми... Је ли истина да је моја природа на тај начин побеђена... Да ли сам сишао са ума у том минуту, у тим минутима...

Неправедно, вероватно, покушавам и да спојим, ко зна којим подстицајем обузет или помало опхрван – ово: великог писца „Ане Карењине” са мишљењима јунака чувеног романа „Идиот”, онога необичног кнеза? Исписујући, ипак, ево делиће мишљења као полуреченице што их тај Кнез говори, али које је обликовао геније Фјодор Михаилович.

Исидора је Секулић, не знам поводом кога, писала и то: Кад мелодија није оригинално из емоције потекла – и умањује се чар! Да, свакако. Па је цитирала, можда и у том поводу, хиндусе, философију: „Човек је као биљка која би расла с кореном навише, а тај корен – глава је човекова.” И онда кад јунаке, опет по народној песми или Његошу, уз коментаре Исидорине, наравно – „трагически конач прати”. Као и великог српског Војда. Она призива Јејтса и као сведока ове врсте: „Почињемо живети кад смо схватили живот као трагедију”. И има сјајна реченица у поводу тога, која данас особито звучи: „А партизани руком одмахују и терају то од себе!”

Што у садашњим неприликама југословенским, и у недаћама српским, то има и дубљи смисао!

Бавећи се, често, Лазом Костићем не само као *случајем* у српском песништву и у српству уопште, и Исидора Секулић је запажала да се и овај песник, у тешкоћама превођења, превртао и преко главе (у некој безбрижности и раскалашној сигурности) безмало комендијантески играо мах и темперамент... и над Шекспиром! Да је само то, и тако, чинио песник *Santa Maria*

della Salute – приликом превођења, могло би се и лакше прихватити – бар као обест и ознака генијалности, сувишка енергије и неке унутрашње моћи – али он је тако поступао у свему! Што се теже може узимати и као озбиљност, о чему је писао Вељко Петровић 1911.

Умела је и ауторица романа „Ћакон Богородичине цркве“ да узбуди и узнесе и да пркоси, али и да одбруси – у сличним случајевима. Као и када запише, или вели: „Partez, monsieur, sans dire adieu!”, такође и када закључује овако: „Поезија – то је тајна овога нашега света, као што су тајне живот и смрт.”

Иако, наравно, бар малко претерује у томе! Најлакше је, најлагодније и чак поигравајући се рећи – поезија је тајна, живот је тајна. Иако све то и није тако! Одавно – нису то тајне! Човечанство је спознало, у вековима минулим, и то – шта јесте песништво, шта јесу и живот и смрт. О том, уосталом, говоримо већ столећима, и стари су Грци то разумевали, као случај Сфинге и пророчанства у Делфима – иако само откривају знаке. Који не скривају нити било шта кажу, и по Хераклиту, него обележавају успон ума и разума у откривању тајанствене путање – на којој човек, у страдањима и у новим пробојима ка трагању за срећом, открива трагове и лепоте и усхићења. У тим изненадним *преиначењима* или и *прекорачењима* које и сам обликује – находећи Свој Пут Навише! Па и када је тај пут, тако често, поистовећен са Путем Наниже.

Ја сам ТО, или ја сам Оно – на томе су путу често Исто!

...

Прошле су неколике године како се била појавила моја књига „Обасјања чудотворне иконе“ у којој сам, између осталог, показивао како је и колико Томас Ман користио, па и преписивао, у „Чаробноме брегу“, великом роману модернога доба, „Идиота“ Фјодора Михаиловича. Колико сам и како, у многим ситуацијама трезвености али и запијености, и ноћима, и пред толиким драгим женама, понекад и на коленима, и заиста као у позориштаријама, казивао, рецитовао, глумио – реченице те драге књиге из младости. Али и данас, већ у поодмаклим годинама. Кад и недавно, опет, прелиставајући издање руско, у сабраним делима Фјодоровим, искрсну исто: када кнез Мишкин и Аглаја покушавају да саставе оно што је немогуће – своје самоће, то јест, да живе оно што није у њима, једноставно како не могу и не умеју да се нађу, да се зближе, да се воле: *то посве исто*, али друкчијим језиком и у поднебљу не руском већ за-

падњачком, и у таквој клими, чине јунаци „Чаробнога брега”. Неодољива Клавдија Шоша, та источна сфинга – написао сам раније (можда и неко други) и тај модерни интелектуалац, смећењак, па и показатељ путева у личностима које ће бити водитељи драме у делима Сартра и Камија... Чак и ритам приповести готово је исти, само што сјајни Дух Обнове у Мана интелигентно уме да заведе читатељство, не само унутрашњим тавницама и светиљкама у својим јунацима, како их изводи на сцену, него – и у спољашњим наизглед декорима – опипава, разврстава, открива – танане нијансе које као у веловима тајне – исказују занос и патње и у неизвесности!

Као што су и *изненадни сусрет* Настасје Филиповне, те неодољиве, а професори и филозофи би казали – фаталне даме и загонетног Кнеза – вешто преношени и обликовани у Мановом роману – када се мадам Шоша, неочекивано, и у Валпургиној ноћи, али и изван ње, нађе испред господина Касторпа, као типичног представника западњачког малограђанског идентитета.

Како су све те личности волеле *нешто друго*, можда и изван себе и свога видокруга, или су, опет, у тренуцима блискости – душе им трагале за нечим новим и вишим, блискијим. Има прелепа реченица Мориса Метерлинка о блискости двоје људи, о љубавном не само чарању – него и поистовећивању, што је најтеже када се љубав причини и као реалност. Ово: „Ми се још не познајемо, написао ми је неко кога сам волео више од свих, нисмо се још усудили да заједно ћутимо.”

Лепо срочено, наравно. Али кад би Кнез у роману „Идиот” заћутао, о тако често – у руској средини и чамотињи, и као међближњима, и уз Аглају пречедну, па и Настасју Филиповну – то је и бивао Знак Опасности: нешто, дакле, није у реду! Као што прости људи, примитивци највише, двоје у заједништву – док не састарају заједно – и не умеју – да ћуте када су сами.

Али када се *заћути* у „Чаробноме брегу”, или на њему – ако је овога часа бар онај имагинарни врх на коме су Манови јунаци – онда је то збиља – величанствено нешто и незаборавно! Онда ту влада врховни мир и искон. То је уз хуку и природни одабир обнове живота и света: у близини је водопад, друштво је на окупу и на одмору, иако то није летње ладање, него тренутни хир и излазак из санаторијума, све уз импозантну појаву помало и легендарног Господина Пеперкорна, и када држи говор пред таквом омамом, пред провалијом, у том чудесном хујању и протоку времена, људи и догађаја – наравно, ништа се не чује... Само његове речи, неповезане, њих три – Свршено,

Савршено, Ништа – као да одају тајну живота и љубави. Све је само ћутање, као и оно – чим Хамлет и осети и схвати – како *бити зрео то и јесте све*. Онда је и ћутање човеково најближе тајни! А у роману Толстојевом, мало померена личност – Степан Аркадич, осетио је, измичући у свакодневици и најближима – у нужности како би био и свој и независан, бар мало, говори овако: Ти хоћеш оно – како би реалност једнога човека, живот заправо његов, увек имала циљ, и како би љубав и породични живот били једно или исто. *А етова не бива*ет! Све је различито, сва бајност, сва лепота живота одлази из мене и света...

У Откровењу Јовановом, вели се – да у таквим ситуацијама, када нема оваплоћења или преображаја – узалуд све је! Неима ни светости у ћутању. Јер са тишинама, као кап по кап нечега тајанственог, драгог и слућеног, чим човек осети – како однекуд пристиже – Час је Обнове ту. Оно што људско биће, чим га жмарци у телу – прожму, и осети. Оно тајанствено њихање, у раним пролећима, биљака – када затрепере листови на дрвећу, када се горе – по народном певачу – задевају новим лишћем! Када животиње, и оне домаће, имају те изненадне скокове, када руше устаљени ред, када им се крици, немупшти за нас гласови а јасни узвици и заурлавања, издвоје, све је то – опет знак изласка на сцену која је већ нова и друкчија. Која је *промена!*

Без тог *неочекиваног* знака, узвика, удара, струјања, хука, без тих жмараца у телу, без оног нејасног а тако блиског додира наше мисли са нечим што тек засветљава оно што ће бити (а што је још увек далеко и непознато) нема ни рађања лепоте, друкчијости, нема обнове. Речено је одавно – како је врхунска поезија, уметност свеколика, увек само то. И у томе јесте лепота! Она и у таквим тренуцима бива озарење – што је и дотакнутост којом наша душа наговештава преображај.

Оно је и то, када Толстојев на изглед неосетљив човек, Љевин, одбијен и да љуби Кити Шчербацку („Ана Карењина”), па и ојаћен, сам, у потиштености, пред природом – препозна прави живот. Ево га: „Какова! Чујеш и видиш како трава расте!” помисли Љевин, опазивши како се покрену мокар јасиков лист плеснине боје, поред клице младе траве.

Када се и лично писац „Васкрсења” находио у сличним ситуацијама (наравно то јесте и овај Љевин и овога часа) а најчешће у лову, што је могло да задиви, на пример, Максима Горког, а омогући, опет, Томасу Ману да помало иронично, или и посредно, то коментарише – видећи пред светом уметности и

историјске скаске – готово паганског, словенског бога – лику Толстојевом...

Али тај гроф Толстој!

Оно готово и тајанствено њихање – дрвећа, лишћа, траве, даха земље, ветрова, струје као да с неба и сиђу – у Јасној Пољани, уз хумку, па и помисао, једном, док стајих тамо (1971): КАКО се све оно пишчево, душа и тело, мисао и знаци генијалности – излило у природна чарања која остају ту, која су срасла с музиком трајања, па и у ритму дисања земље, ево, одају тајну великог а ипак несмајничког живота.

Као кад се пролеће дуго размахује, када се и сунце топи. Па када иза магле или из ње – потеку воде, заупцкета и крене лед, а лагано се, у њихању као код Љермонтова, крену облаци, па разведри се! Гласови пролећа одасвуд јесу: људски, животињски, они са лишћа и дрвећа, они из магле изишли, они што с ветровима хује, или јецање непрочишћених вода, па веселост изненада: пролеће је, еј, пролеће јесте!

Које ми, ове године, ратне, нисмо имали времена да осетимо. Каже ми професорица руског, нечим збуњена у тавнини или црној ноћи, када ни светла нема, ни воде – уз зујање или звук бомбардовања: „Ево, нисмо ни пролеће осетили!” Тога сам јој дана, негде по подне, давао китице љубичица, мало и замршених, као да су конци, што сам их брао или кидуцкао у дворишту. Било их је, има их, има! Па иако нам зликовци не дају да их с миром и радосћу узберемо – оне су за нас, ту, и ми их препознајемо. Осетиће их и душа наша – чим задрхти нешто у њој и појави се, при том – блесак нечега драгог а невидљивога, што је једном било наше, што ће изнова бити. Дубоко су, као и моћни таласи детињства, и љубичице негде у ономе што душа наслућује, и у шта можемо веровати.

Па, живели ми, и здрави били, мој кнеже, велим некоме.

Себи, то јест.

Мирко Иконић

АРХИВИРАЊЕ ЖАЛОСНЕ СТВАРНОСТИ

*Никад се не свађајте са глупим људима,
они ће вас спустити на свој ниво и онда
потући својим искуством.*

Марк Твен

Прошле године сам позван да учествујем на симпозијуму, чија је тема била „Улога уметника у малом граду“. Организатор овог амбициозног скупа на коме је поднето преко двеста саопштења, била је републичка Културнопросветна заједница и Инстит за проучавање културе, а већина учесника су били културни посленици који живе и раде у тзв. провинцији. Рад који следи је, заправо, веродостојна прича која је на симпозијуму изазвала прилично пажње, па су уследили бројни коментари и занимљиви закључци, које овом приликом нећу наводити. Уверен сам да ће сама прича, односно текст саопштења, бити довољан повод да се о овој теми размишља.

***

Кад један стваралац у области културе и уметности дубље захвати из живота и стварности, обично долази у сукоб са срединам која га је инспирисала, нарочито ако је то паланка, где по неписаном правилу разни медиокритети ведре и облаче. Тако је то одувек било, тако је данас, а сасвим је извесно да ће тако бити и у будућности. Једноставно у таквим срединама успех се не прашта, па макар и у култури и уметничком стваралаштву, или боље речено, паланка има свој успорени ритам трајања који је најчешће у знаку осредњости и пословичне апатије у смислу оне народне: орило горило...

А у нашој чаршији која је убрзаном градњом све више добијала обележја великих градова (поред педесетак модерних зграда, саграђена су и три солитера са преко тридесетак спратова), са три основне и две средње школе, градском библиотеком, црквеним хором и веома квалитетним аматерским позориштем, живело се прилично удобно и једноставно, са оним устаљеним

навикама, које су, углавном, карактеристичне за сва мања места која су удаљена од метрополе. Ето у такве је животне околности хтео не хтео доспео и Божур Хајдуковић, млади професор југословенске и опште књижевности, који се запослио у нашем Машинском школском центру. Било је то почетком осамдесетих година прошлог века, пре скоро четрдесет година, па је за ову причу неопходно напоменути да су то била другачија времена, релативног друштвеног и економског напретка, када се у овдашњој фабрици камиона производило око седам хиљада тешких возила, када је овај град имао рукометни клуб у првој лиги и фудбалски у другој, кад се још није наслућивала криза која ће уследити десетак година касније, и кад је још владало политичко једноумље, односно неприкосновена Комунистичка партија била још моћна, па је, заиста, изгледало да крупним корацима грабимо у још светлију будућност, у којој ће слободан и задовољан човек бити мера свега и свачега.

Кажем Божур Хајдуковић се запослио у нашој средњој школи за радничка занимања која су била потребна нашем граду у коме је било пет предузећа металске и хемијске индустрије, у којим је радило или руководило преко петсто стручњака са факултетским дипломама, који су углавном били дошљаци у ову средину. Млади професор се одмах прочуо по озбиљности и знању, а нарочито по настојању да своје ђаке описмени и уведе у свет књижевности и других уметности. Разуме се то није био лак посао, када се узме у обзир да је у то време по местима у тзв. унутрашњости настава у школама још увек била претежно нестручно заступљена и у основним и у средњим школама, са бројним импровизацијама, или како се то у жаргону каже: ломило се преко колена, па је бивало да један отреситији учитељ предаје физику или математику

Неки су амбициозног професора хвалили, неки кудили, односно приземно паланачки оговарали, али је већина поштовала тај његов напор да подигне сазнајни и образовни квалитет наставе, да његови ђаци стекну што више знања и да се као образовани млади људи укључују у живот и производњу. Данаас, када је све девалвирало, па и школа, то је тешко разумети, али ето, нека остане забележено да је млади професор желео да направи помак, за који га је професија обавезивала.

Међутим, право подозрење, па и отворено непријатељство је почело када се сазнало да се млади професор бави књижевним стварањем, да пише приче и есеје (гуцкало се да пише хронику нашег града са нарочитим нагласком на његову индустри-

јализацију), и да те своје писаније објављује по познатим и угледним књижевним листовима и часописима у престоници и другим великим градовима. Још када је у једном књижевном часопису међурејубличког значаја објавио, сада већ чувену приповетку, „Самачка соба звана свратиште“, где је доброно захватио и по ширини и по дубини нашу баналну животну стварност и у сваком погледу оскудну свакодневицу, са критичком оштрицом упереном на неке виђеније људе ове вароши, дошло је до невиђеног сукоба, који ће се окончати прогонством несмотреног књижевника из ове средине.

Кад данас читамо ту причу, кад њен аутор као и већина његових ликова нису у животу већ двадесетак и више година, кад се у овом граду мало ко сећа и њега и његове приче, изненађује њена огољеност и готово репортерска једноставност која упућује на закључак да се за скоро четири деценије мало шта променило у учмалом животу овог града, сем што је већина ликова из приче и актера око њеног оспоравања и прогона писца, поумирала. Зато ово приповедање, које говори о сукобу авангардног књижевника са претежно медиокритетским типовима ове средине, можемо у извесном смислу схватити и као наставак његове злосрећне приче.

Прича „Самачка соба звана свратиште“ објављена је у књижевном часопису Међурејубличке заједнице за културу „Мостови“, у двадесет и првом броју за 1974. годину. Тај број је убрзо на интервенцију утицајних људи нашег града и решењем јавног тужиоца био повучен из продаје, забрањен и коначно исечен у стари папир. Наравно, издавача и редакцију, а посебно аутора приче, чекало је мучно и крајње неизвесно суђење и осуда.

Посебно је аутор био на удару, као просветни радник коме је поверено да васпитава младе генерације, он се својом „злонамерном причом“ о духовном и културном стању у нашем граду огрешио и злоупотребио поверену му улогу васпитача. У то време партијског једноумља, уопште се подразумевало да свако ко је хтео да буде неко и нешто у граду, морао је да буде члан Савеза комуниста, који је био авангарда радничке класе, како је стајало у његовом статуту. То се нарочито односило на просветне раднике, јер су њихове обавезе и дужности за образовање и васпитање биле огромне.

Како је професор и књижевник Хајдуковић због своје објављене приче био извргнут оштрој критици јавности нашег града, то је разумљиво што је прва реаговала његова партијска

организација, и по кратком поступку искључила га из партије, а да већина чланова није ни прочитала причу, него су нешто научили, или им је једноставно речено да је прича уперена против уставног поретка, братства и јединства и актуелне власти нашег града. А то даље значи губитак радног места, а више је сигурно да би са посла био истеран, да их није предухитрио, и сам дао отказ, па се вратио у велики град, одакле је и дошао. Узгред да поменемо да је наш главни град, под утицаје политичких прилика и са истока и са запада, био врло благонаклон према свим прогнаницима из провинције, који су се на било какав начин показали као дисидети.

А у чему је била ствар: зашто је прича „Самачка соба звана свратиште“ изазвала такав потрес у нашем малом граду? За читаоце ове приче указаћемо на најзанимљивија места из њеног садржаја, свесни ризика да будемо недотречени, или погрешно схваћени.

Прво у стилу критичког реализма, или тзв. стварносне прозе, како се то звало у оној краткој паузи између модернизма и постмодернизма, прича говори о учмалсти, апатији, промашености и безнађу живота у нашем граду, дакле тешким условима у које се новопридошли интелектуалци никако не могу да уклопе. (Да је знао какво ће то безнађе бити данас, вероватно би ћутао). Наравно, у првом плану је та „пролазна соба“ нашег самачког хотела, где су претежно становали инжењери фабрике камиона, соба у коју су долазили и из које су одлазили они који нису дозволили да провинцијска учмалост уништи њихове амбиције и велике планове. Млади књижевник је то схватио као богом дану тему и изванредан уметнички простор који му омогућава да се обрачуна са том запуштеном баруштином из које су просто навирали свакојаки пороци, али је на своју несрећу превидео да су у њој још моћни бројни крокодили.

Писац по старом провереном списатељском правилу, реконструише пронађени рукопис у собном ормару, заостао од неког новинара који је некад живео у овој „долини плача“ и становао у тој „пролазној“ соби, а за кога се прича да је извршио самоубиство, тако што је скочио са жичаног моста у Лим. Спонтана идентификација је више него успела, а тугаљиви вапаји сенче гротескне слике, једне опскурне стварности, забележене у пронађеном рукопису, који се у свему подударају са жалосним стањем у коме животари млади писац. Била је то, заправо, „историја патње самца – интелектуалца у провинцији“, или болно сазнање „да се права истина не налази у књигама, него у животу“, закључио је разочарани писац на самом почетку обра-

чуна са самим собом и светом који га није хтео да прихвати, па чак ни да покуша да разуме његове уметничке пориве. Чак и понека кратка љубавна авантура није вредела помена у овој „долини плача“, у којој се једнолично понављао дан за даном, без јасног циља и истинског узбуђења. Једино олакшање доносило је сећање на студентске дане, на узбудљив и садржајан живот у велеграду, који је из ове провинцијске забити на удаљености од триста километара од главног града, изгледао као пријатан сан из кога га је нагло буђење болно трезнило. Да ли се вратити тамо, у нова искушења и узбуђења, или остати овде и препустити се инерцији једноставног животарења? – одлуку није могао лако донети. А овде је мера успеха један од ликова његове приче, Мића Семафор („стално трепћа на једно око“) , вечити директор градских предузећа, прича се са купљеном дипломом, стални и незамењиви члан општинског комитета, председник месног фудбалског клуба, демагог, хохоштаплер и муватор, човек са ивице закона, који има најлепша и најскупља кола у овом крају, највећу гаражу, петособан стан на два нивоа у новом солитеру, вилу на Златибору и другу на мору – па како поред крокодила таквог формата, опстати у овој смрдљивој бари, кад је таквих у њој имало још десетак. А за Мићу Семафора је везана и једна занимљива анегдота: као председник фудбалског клуба настојао је да га прогура у виши ранг такмичења, наравно да подмити судију, да му у тој намери помогне. На полувремену отишао је у његову просторију у свлационици и без имало околишења тутнуо му добро набуцен плави коверат, овај је то халапљиво смотао и гурнуо у своју ташну. У другом полувремену покварени судија је свирао три пенала у корист нашег клуба, од којих су два успешно реализована. Кад је судија негде успут отворио ташну да провери цифру у коверту, био је шокиран: уместо новца тамо је била на четворо пресавијена празна палачинка.

Поред Миће Семафора кроз причу дефилију различити типови: самци слични писцу и његовом јунаку, неки одлазе на одслужење војног рока, радујући се тој промен, али ће брзо схватити да је апатија нашег паланачког живота ипак боља од монотоне војничке свакодневице која је оивчена свакодневним ограничењима.

Затим се појављују ликови колега без икаквих амбиција, који предвођени Маторим (директором) отаљавају школски програм, препуштајући се боемском кафанском животу, или приређујући повремено раскошне забаве (другарске вечери, прославе рођендана или државних празника) где се без сваке

мере једе и пије и где је свако од њих у прилици да се покаже у правом светлу. Наравно, како је ово релативно мало место, о сваком се зна све, и у спонтаном разговору зачињеном ласцивним анегдотама и зајебанцијом, изврћу се лица и наличја чаршије, при чему наш писац покушава да остане по страни, али му то ретко успева. Додуше, он то на изванредан начин амортизује безалкохолним пићима и писањем, или, како он каже, „архивирањем жалосне стварности“ са очитим литерарним претензијама. Зна он као креативан човек да фраза „како се овде ништа не догађа“ није тачна, па његова бележница, од које се не одваја, већ одавно представља занимљиву хронологију необичних догађаја, ако не и хронику нашег града.

А та прича „Самачка соба звана свратиште“ је настала комбиновањем пронађеног рукописа, чијег је аутора, дословно речено, појела ова средина, и личног искуства, у коме су Мића Семафор, Матори и још неки, типични представници ове средине. Ако се томе дода још понека пикантерија, афера или ласцивна анегдота која по правилу прати банални живот у малом граду, онда би то било оно што је битно у причи.

Нејасно је, чак и са данашњег становишта ко је причу први прочитао и у њој пронашао прикривене опасности, ни мање ни више него за братство-јединство, ту „зеницу ока“, како се тада говорило. Уследили су маратонски састанци у општини, Комитету и колективу на којима су партијски активисти и повереници са унапред заузетим ставовима водили главну реч. Писац је већ на првом састанку партијске организације у колективу био искључен, а да му није дозвољено да образложи оно што је у причи написано. Уследила је критика и самокритика оних који су се са њим дружили, са указивањем на различите аномалије у колективу, неморал, похлепу, некултуру, нерад, безобразлук и друге извитоперености, које су све више захватале редове партије, која би по статуту требало да буде радничка авангарда. Сви су се, углавном, сложили да је та несрећна прича, крцата лажима и злонамерним извртањем, имала непријатељски циљ да се честити људи омаловаже и заваде. У раскринкавање пишчеве „уметничке визије“, како рече партијски секретар, укључили су се сви, па и они који се ретко јављају за реч. Ето, била је то zgodна прилика да се и они покажу и докажу.

Писац је знајући шта га чека направио прави потез, дао је отказ, покупио оно мало својих ствари и напустио собу звану «свратиште», па се новоотвореном пругом широког колосека, вратио тамо одакле је и дошао, у велеград, који га је благонаклоно прихватио. Одмах се запослио као новинар једног вели-

ког листа, а халабука која је створена поводом његове приче, била му је пропусница у друштво разноразних дисидената и слободоумних интелектуалаца, који су били све гласнији, нарочито они окупљени око Удружења књижевника, новинарке организације и Српске академије наука и уметности.

Мића Семафор и Матори, и не само они, су реаговали, писали протестна и отворена писма против пишчевих јавних иступа на трибинама и у средствима информисања, опомињали уреднике новина и часописа, а притужбе су стизале и до републичких институција. Разуме се у хајку су се укључили и неки руководиоци наше општине и среза, а предњачили су секретари комитета. Додуше неколико његових колега (тројица, четворица) су стали у одбрану уметничког стварања, али то, углавном, није имало никаквог ефекта.

Нарочито су били острашћени они који су се препознали међу ликовима приче, тражили су да надобудни писац буде строго кажњен. Тако су неколико месеци прогнани писац и његова прича били у центру пажње житеља овог града, а он, иако се одласком из свега извукао, вероватно није могао бити равнодушан. Убрзо се разболео од неке ретке и тешке болести, неке врсте прогресивне парализе, постао је непокретан, одумирале су једна за другом важне животне функције, на крају се угушио у својој 38 години.

***

То је био рад који је презентован на поменутом симпозијуму, њему је била прикључена и прича „Соба звана свратиште“ до које сам једва дошао преко једног пријатеља библиофила, пошто је у пишчевој заоставштини нема. Ето тако сам тему „Улога уметника у малом граду“ образложио судбином књижевника Божура Хајдуковића, чији траг нису могли избрисати они који су умислили да су моћни и у свему неприкосновени. Каквог ли парадокса: неки ће остати и запамћени само као прототипови ликова ове невреселе приче.

Светислав Влаховић

НАД КЊИГОМ ПЕСАМА СУВО ЗЛАТО, ДРАЖЕВАЧКО ГОРДАНЕ БОРАНИЈАШЕВИЋ

Нека ми буде примљено под сопствену маленкост ако се усудих да изнесем своје славословје као омаж песнику чија се поезија врхуни. Да дометнем да сам погубио поверење у критеријуме вредновања знатног броја штампаних књига поезије.

Надам се да ћете оценити моје естетске критеријуме које сам изграђивао на поезији најбољих наших песника: Миљковића, Ракића, Нога, А. Вукадиновића, Мирослава Максимовића, Сладоја и других чијом сам се поезијом прометејски хранио као ватром преселивши је у меморију. Одустао сам од писања стихова, одустао сам од вере у песмоотајство.

Веру у светворачку моћ повратила ми је ова поетеса из Нове Вароши чије књиге као луч „жар жаруљу“ не могу да испустим дојако месец дана. И већ сам их у памћење закључао целе, не стихове других наших песникиња, сем Десанке. Магијска чаролија, вилински ритмови/ „да виленим“/ у заветовању са поетским медијумом Ланом и преслатке кованице које као да су их изумели Прасловени за имена песмолике околине: српски песман, снеган и снежан, сербопоетанка, као да носе вилењачко предачко све (биће) Златара и народа тог краја пребогате лексике и језичких идиома људи који су „замакли“ у успомену и прошлост. Читаоци, који будете изнашли времена за њене ђердане детињства, немогуће је истргнути цитатне целине, јер како каже у претходној награђеној збирци *Молитва за моје риме*: „Пишем/ да римом над Пештером/ разгрнем мрак тушти!“ „Још мало па ћу у бег,/ самна без Лана,/ идем у земљу снегана/ враголана...“ Ова рођена песникиња, попут Ерића безнапорно преслаже риме. Од зла којим је разочињен свет, она одлази у свој песнички дворца „чатмару римну“, у село свог детињства, Дражевиће. Песме су судбина Гордане Боранијашевић са којом се поиграва, грди их и милује као некад Миљковић: „Исто је пева ти и умирати.“ Доиста овакав глас од мага Настасијевића се није чуо. „Ранушна ми душа/ а мрак дивља/ црни: куша ли куша/ Има ли за душу игде таква осамуша?! Чатмара римна.“ У другој песми док „циличе нека птица певалица“ иновативним изрази-ма као да је ружи што је заузела њен земни живот:

*У јату златну
Која ли је циликуша?
На века клатну
Чујна ко кликуша.*

Орлуша – болуша.

Песник, птица, песма, све (заједно) упила су пежоративна значења, она као да грди ту птицу што је заузела, опсела њен земни живот оптужујући да је примила неке негативне квалификативе, о чему би се могао сложити ваљан есеј. Сетих се једног Рилкеовог сонета: „Славити, ево он позван да слави“ (Орфеј); мој је једини циљ да славим нашу дивну „римодарку“. Пишући рецензију за њену награђену књигу Радомир Виденовић Равид назива Гордану Боранијашевић трагичном клетницом, поетском искушеницом. Боље се присетити речи Мориса Бланшоа, антиципирајући Сартра да је Бодлер живео увек са неким недостатком личне среће додајући да га је тај недостатак среће наградио највећом срећом у веку, која је касније најсјајније озаривала песничке нараштаје. Рецензент књиге, песник, каже при крају импресивне рецензије, поводом књижевне награде „Раде Томић“ која је додељена Гордани Боранијашевић, опчињен њеним „царством римодарством“: „У текућем временском теснацу све награде треба да припадну Гордани Боранијашевић.“ Колико је само везник „а“ попримио семантичких значења, надограђујући контрасну слику прибежишта у затоне риме: Блатни су сутони/ а златни римни затони.“

Књига песама *Суво злато дражевачко* насловљена адекватним изразом „суво злато“, скупе најскупље поезије, спада у оне песничке раритете. Уредник и рецензент књиге Драган Лакићевић каже: „Снага песникове присности и искрености лако обузме читаоца у првим песмама ове загрцнуте поеме – бескрајне огрлице детињства и љубави. Ко је ту кога више створио – завичај песника или песник завичај – не може се и не мора одговорити.“ И ја „кличем ка мало дијете“ – благо нововарошком крају који је изродио ову нашу Лујзу Лионку.

*Пламка лампа дражевачка
И снег рушка...
Жари бадњак:
Жар, жарушка!
Свети Крца и Мимушка.*

А то су њени стричеви из детињства на чијим ће крилима стасавати будућа поетеса. Песма „Дражевачке крушке“ издржала би све естетске критеријуме антологије, а к томе то је и изврсна дечја песма:

*Јерибасме – све у басме
Буздованке – буздован ће
Караманке – караван ће
Беговаче –
беговаће*

*Будалаче, озимаче
У сламу ће, озимиће
За зиме ће.*

Лексика којом она узорно влада утемељена је у врском језичком осећању. (Живот на Косову и потоње избеглиштво сложили су моје здравље, пре болнице благотворно ме милују и лече стихови неслућеним духом златарских предела „белином“ сметова, као што казаше за лирику Пастернака.) И када евоцира народне попевке из детињства које је одмаглило, запљусне ванредна лепота:

*Где је чежња – млад нежења?!
Жарка жеља, веља, веља!
У-теко ми млад-о-жења одвијуго у јасења.
Мој јасене, венем, венем,
Одлетео, он не вене...*

„Језик је сложен од детињске лексике и модерне храбре, песничке неологистике, мазне игре с лирским кованицама из дубине сећања на бајку детињства и милих људи личног космоса. Ритам има поступност и раскош симфоније, која почиње негде цупкалицом и успаванком, с призвуком народне тужбалице, бајалице, сватовске мелодије па све до елегије...“ (Д. Лакићевић). „Прва“ бајалица је изврсна, а ова друга ко да је преточена из народног искона:

*Бежи зло у до!
Размичеш ми тло.
Измакни се у Велики до!
Шта си се поткочило!!!
Диж' копито!*

*Потковицу! У Точило!
На пањ шију*

Чило! Чило!

Народна веровања из доњеполимског и старовлашког краја бајалице и „баје шарне“, виле и вилењаци, готово митско створење дрек, дрекало које доноси зло, где се оглашава живот китњастог народног говора који је егзистирао у песниковом крају, специфичне идиоме и скривене метафоре као палимпсесте, као арабеске, песник умеће у текст као што се градила „дедина дашчара“:

*Спавајте ђецо,
Чујете ли дрекавца
Испод тепавца...?*

*А ми под поњаву...
Е, наше бабе...
Замихољи тако штошта
У сетовном дану...
А јесте вречало,
Давно, и после,
У студени нотње...*

У песми „Срасак“ симболично о две срасле крушке песникиња пева о срастању душе са природом; можда су то пресеви о две сестре које су делиле једно детињство, у вечном загрљају светог и непролазног детињства и еманаџији среће: Била једном једна крушка,/ С другом расла. Пољубила се./ Заљубила. Срасла.

Даљу анализу ових „поетанки“ настављам лечећи се рујевином и прамирисом који неизбежно доноси срећу мени, читаоцу. Оне су продужетак мојег ослабљеног вида, до у праиднице лепоте и вечности. Фрагменте или целе песме већ сам предао памћењу, што се није десило поодавно са песмама других песника, од Прешерна, Малармеа до Јесењина. Такође Гордана Боранијашевић је готово једини наш песник чије чаробне искре еманирају са најбољим токовима руске поезије, и зато јој хвала! Шта издвојити ако не све песме из књиге, зато препуштам оним најрафиниранијим читаоцима да уживају у лепоти што је сета и бол који обасјавају наш нараштај.

Баштина

Миле Радосављевић

ЈЕВАНЂЕЉЕ

ПОГИБИЈА КРАЉА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА
У МАРСЕЉУ 1934.

Боже мили на свему ти хвала
Често књиге земље полазише
Ко их пише коме ли их шаље
Књигу пишу француски ратници
Из Париза и града Марсеља
Па је шаљу стојну Београду
Нашој милој славној престоници
А у руке Александру краљу
Књига гласи и овако пише
Ратни друже верни пријатељу
Нашег рода и нашег народа
Ми те никад друкше не ценимо
Но ко свога брата рођенога
Исто тако наши родитељи
Твог су оца Петра поштовали
Он је с њима као и ми с тобом
Зло и добро једнако делио
Тај аманет наших родитеља
Ми чувамо и наши ће млађи
Наша деца и наши синови
Исту жељу својих родитеља
Да наставе и вечно продуже
Ценећ ваше верно пријатељство
Из победе стално у победу

Ви са вашом непобедном војском
 Сјединисте Србе и Хрвате
 И Словенце соколове сиве
 Да у братском загрљају живе
 Ваша мудрост уздрма Европу
 С њом се нико равнати не може
 Част је нама свима Французима
 Нарочито ратним друговима
 Рат је светски створио другарства
 И три силна прегазио царства
 Нестало је европских аждаја
 Слободна је сиротиња раја
 Слобода је поникла из крви
 Ви сте зато увек били први
 Па зато те драги Александре
 На свечаност ову позивамо
 У част палих витешких ратника
 У светскоме рату крвавоме
 За њихову храброст и јунаштво
 Нека наши млађи нараштаји
 Виде дела својих прадедова
 Па и они нека своју земљу
 Исто тако чувају и бране
 Наш председник силне Републике
 Представништва владе и држава
 Тог ће дана бити заступљени
 У Марсељу граду бијеломе
 Александре краљу на Балкану
 Див јуначе славе и мегдана
 Ову књигу прими и отвори
 И на њу нам одмах одговори
 Да спремамо свиту и параду
 За ваш дочек у Марсељу граду
Див јунаци Француски ратници
 Нигде зоре и бијела дана
 Пробуди се краљу Александре
 У лијепом на Дедињу двору

 А када се Богу помолио
 Он отиде у своју одају
 Да државне послове свршава

Пошту прима на њу одговара
Тек што беше посо отпочео
Поштар двора књигу му донесе
Из Марсеља града чувенога
Коју шаљу Француски ратници
Своме ратном у Београд другу
Краљ је радо прима и отвара
Французи су њему најмилији
Краљ њих тако поштује и цени
Ко свој народ и своју државу
Кад краљ виде што му књига пише
Викну Павла свог брата од стрица
Посади га уз колено десно
Па му ситну књигу прочитао
Не знам шта ћу драги брате Павле
Уморан сам од тешких послова
А скоро сам дошо с путовања
Из Софије од краља Бориса
Мога зета и мога рођака
Па сад не знам шта ћу и како ћу
Морам ићи по цену живота
А и поред ове свечаности
Имам важне и друге послове
О Балканском нашем споразуму
За мир светски свима народима
Започето да завршим дело
Кад би своју жељу испунио
Тек би онда срећа и напредак
Дуговечно и вечито била
Срећа ме је досад послужила
Ко ниједног до сада владара
Од Душана до данашњег дана
Павле мисли ништа не говори
Кад промисли онда проговори
Драги брате краљу Александре
Ја би реко кад би послушали
Да ви неког другог упутите
Тога дана нека вас заступа
Јер се бојим брате Александре
Од душмана и од плаћеника
Да се не би нешто догодило
У тој маси раздраганог света

Која ће вас тамо дочекати
Ви можете дати наређење
Том министру нашем у Паризу
Нек у име нашег величанства
Вас заступа на тој свечаности
Јер ту нико неће ни мислити
Да се штогод може догодити
Насмеја се краљу Александре
Па говори свом брату од стрица
Драги Павле срце из њедара
Ја то знадем да ми и не причаш
Да ја имам поред пријатеља
Издајника и много душмана
Ком не годи моја политика
Да се савез створи на Балкану
Да у нашој рођеној држави
Буде реда мира и поретка
Да три тела једном душом дишу
Они грдно расипају благо
Али ништа ја зато не хајем
Нит се плашим својих противника
Против нашег братства и јединства
Зато брате идем у Француску
Све узалуд рђава им срећа
То изрече златно перо узе
Па га пружи по хартији белој
Драга браћо француски ратници
Пријатељи моји савезници
Пун сам среће радости милине
На позиву вашем из даљине
Примте поздрав мога поштовања
Ако Бог да и срећа од Бога
Ето мене до Марсеља града
Поздравите ваше великане
Пријатеље наше одабране
Све остало велико и мало
Од мог рода и од моје крви
Александар Карађорђевић Први
Сад наш витез краљу Александре
С верном љубом краљицом Маријом
На пут хтеде поћи за Француску

Краљ нареди да се свита спреми
 Маршал двора са два министара
 Прво Антић министар из двора
 С њиме соко наш Јевтић Богољуб
 Наш министар иностраних дела
 И остала свита и елита
 Дворске даме и дворска послуга
 Кад све беше спремно и готово
 Краљ устаде на ноге лагане
 Са краљицом из двора да крене
 Олга прати краљицу Марију
 Павле брата краља Александра
 Прекрсти се и у кола седе
 Поред њега краљица Марија
 Павле с Олгом у истим колима
 Краљ се крену и са њиме свита
 Народ кличе и пут им честита
 Глас ЖИВЕЛИ до неба одјекну
 Воз се дворски са станице крену
 Из лијепа града Београда
 Пређе дивну земљу Шумадију
 Престоницу Вожда Карађорђа
 Црна Гора краља дочекала
 Црна Гора јуначка крајина
 Триста пут се крвљу окупала
 Тамо му се и мати родила
 Црногорским млеком задојила
 Дивно су их браћа Црногорци
 У Цетињу дочекали граду
 И од кола отворише врата
 Два сокола два милосна брата
 Две јетрве као горске виле
 Тад на Ловћен узвишен одоше
 Краљ им прича с Ловћена планине
 Знаменита места и висине
 Кад пређоше преко Црне Горе
 Изиђоше на Јадранско море
 Брод *Дубровник* на мору је био
 И свечано владара примио
 У хиљаду деветој стотини
 И тридесет четвртој години

Бојна лађа с краљем путовала
 Француска се за краља спремала
 И деветог октобра чекала
 Морнарима бојна лађа пуна
 И на њој се вије наша круна
 Француска га морнарица прати
 А краљ гледа колко има сати
 У Марсељу он ће скоро бити
 Пријатеље своје поздравити
 Подморнице наоколо биле
 Нашег краља морем су пратиле
 А над бродом авиони лете
 Постројени у ред као чете
 И по један у Марсељ одлази
 Знаке даје да наш краљ долази
 А наш владар весео је био
 Јер Француску много је волио
 Генералско он одело свуче
 Адмиралско француско обуче
 Лађа плови Марсељ све је ближе
 Бојна лађа близу кеја стиже
 Краљ Француску с мора поздравио
 Француска је поздрав прихватила
 Бојна лађа већ на кеју била
 На *Дубровник* краљ изашо био
 И велики венац је спремио
 Да положи незнаном јунаку
 Који паде за слободу таку
 Краљу нашем химну засвирали
 И леп поздрав они њему дали
 У леп чамац краља су метнули
 На марсељском кеју га скинули
 А наш владар весео је био
 Јер Француску много је волио
 Краљ с Бартуом у ауто сео
 И Бартуа био је весео
 Кола крећу и сав народ кличе
 Где си краљу стари савезниче
 Француски је народ срећан био
 Свежег цвећа букете носио
 Све улице где се наш краљ креће

Све там беше засипано цвећем
Мало беше ал много не прође
Краљ с Бартуом баш до берзе дође
У народу крвник се сакрио
У три скока к ауту скочио
Шта ће бити народ и не слути
Да ће наш краљ код њих погинути
Атентатор Черноземац Влада
Киту цвећа у рукама носи
Кроз масу се зликовац привуче
Да убије Александра краља
Пријатеља европских земаља
Пријатеља поретка и мира
Новог творца слоге на Балкану
И јунака првог на мегдану
Родитеља троје деце мале
На папучу од ауто стаде
Па из џепа револвер извади
И свој злочин отпоче да ради
Осам хица за час испалио
Три у нашег мученика краља
А остале у Барту и Жоржа
Виол трже сабљу оковану
Љуто рани Черноземског Владу
Ал још целат пуца и убија
Децу малу и жене невине
Грмну маса са четири стране
Александра краља да одбране
Јевтић стиже још се пуцањ чуо
Рањенога прегази целата
И отвори на колима врата
И краљ једва са душом се бори
Тад последњу речцу проговори
Ја сад своју заврших мисију
ЧУВАЈТЕ МИ ЈУГОСЛАВИЈУ
Наш краљ кад је ту реч изустео
Јуначку је душу испустио
У Марсељу краљу глава пала
И улице крвљу попрскала
Анђелску му душу одузеше
Крвници га на душу однеше
У Марсељу голготу створише

И невиног човека убише
 Као мртав Марсељ тад је био
 И од чудо сав се узбунио
 Глас допаде и Бартуа умро
 Те се народ ожалости цео
 Жоржу љуте ране залечише
 Има изглед да ће преболети
 Лебрен стиже и његова свита
 Саучешће изјави краљици
 Спусти венац саливен од злата
 Он је краља волео ко брата

 Та несрећа када се десила
 Наша земља није ни слутила
 Деветога октобра је било
 И десетог јутро се развило
 Црно јутро кој беше сазнао
 Али нико није веровао
 Кој год браћо на улици био
 Шта ће чути није ни слутио
 Кој год беше чуо речи праве
 Није имо у себ капи крви
 Мало беше а много не прође
 Десетога десет сати дође
 У ванредном листу *Политика*
 И у њему нашег краља слика
 У новини стихови су били
 Да су нашег владара убили
 Црни дан је за нас овај био
 И све баш је у црно увио
 Јер до Бога гласови се чују
 Један другог само упитују
 Ко нам уби нашега владара
 Јер се браћо сваком срце пара
 По кућама чује се плакање
 На улици чује се јецање
 Што је живо све то брата плаче
 У црнину сва се земља заче
 Старе мајке куће оставиле
 У вароши с малом децом биле
 Црни злочин све су проклињале

И краљицу мајку спомињале
И са њоме троје сирочади
Који су јој зелени и млади
На кућама црн се барјак вије
Сваком срце од жалости бије
Трговци су радње затворили
У излогу кандила палили
Цела земља на ноге је стала
Из Француске владара чекала
Из Француске земље краљ се враћа
Француска га нама мртвог праћа
Кад краљ браћо у Француску пошо
Белим бродом он је тамо дошо
Са истим се дому повратио
Ал у црно сав завијен био
Разарач му у црно завијен
На средини црн барјак повијен
Лађа креће по мору полако
Сваки Француз тада је заплако
Французима тежак удар био
Што се злочин баш код њих десио
Француска је краља испратила
И вечно се с краљем раздвојила
Краљ је мртав на лађи лежао
Домовини својој се враћао
А наш народ на ноге је стао
Дању ноћу пешке је ишао
Где би њихов владар мртав прошо
На мору су топови пуцали
Задњу почаст владару давали

.....
Црни барјак на мору се вије
Ето нашег краља браћо где је
Одговор се поставља овако
Зар наш владар мора доћи тако
Зар је ово наш краљ заслужио
Зар је зато у Француској био
Катафалк Сплит је направио
И за краља Богу се молио
Јаблановић наш бан у Приморју
Јецај му се из груди отео
И на сав глас плакати почео

Нашу гарду када је видео
 Два корака напред иступио
 Уз став мирно гарду поздравио
 Док је краљ наш у животу био
 Тестамент он беше направио
 Узуновић тестамент узима
 Прочита га и саопшти свима
 Ми морамо после смрти краља
 Да видимо шта се радит ваља
 По закону и нашем уставу
 Петар престо има да наследи
 А док Петар стигне и дорасте
 Намесници дужност ће да врше
 Мој брат Павле први нека буде
 И са њиме Станковић Раденко
 И до њега Перовићу Иво
 А њихови биће заменици
 Храбар Томић и Бањанин Јова
 И доктора дичног Петра Зеца
 Одређујем док одрасту деца

АГРЕСИЈА У ТОПЛИЦИ,
 КОСАНЧИЋ 1943.

 У хиљаду деветој стотини
 Четрдесет и трећој години
 Јесен беше на домаку зиме
 Те проклете несрећне године
 Настали су нама горки дани
 Јавише се свуда партизани
 У Топлици има их највише
 Српски народ тамо мобилишу
 По селима ставише јатаке
 Угледније имућне сељаци
 По селима месне постављају
 Шта дознају да им достављају
 Сада браћо на источној страни
 Јавише се други партизани
 По планине свуда стоје страже
 Генерала Михајловић Драже

Наредба нам с Равне горе стиже
 Да Сврљишка бригада се диже
 Боже мили несретне године
 Друго стиже из Суве планине
 Команданта Источне Србије
 Од Виктора главнога судије
 Наређење он куриру даде
 Да га носи Сврљишкој бригади
 Брже иди само добро пази
 Да патрола душманска не спази
 Курир оде као да одлете
 Нигде лоше у пут га не срете
 Нема лоше нема браћо мука
 Свак се плаши горскога хајдука
 Вук и хајдук сад слободно ходи
 И слободно живи у слободи
 Када курир у главни штаб стиже
 Тад Ћирковић на ноге се диже
 И писмена наређења прима
 Прочита их и саопшти свима
 Вести даде свим командантима
 У бригади колико их има
 Да сва војска по батаљонима
 Буде спремна и буде припремна
 Да се више ништа чекат неће
 Да Сврљишка бригада сад креће
 Тад Ћирковић наред војске стао
 И нас браћо вако световао
 Децо моја ви српски јунаци
 Соклови Сврљишки прваци
 Децо моја ја се у вас уздам
 Са Бајићем ево ја вас пуштам
 Свуда ћете добро се провести
 Немојте ми срамоту донети
 Ви сте чули и свуда се прича
 Да Србија сад нас увелича
 У Србији ми смо главна тачка
 Ми Сврљишка бригада јуначка
 Зато децо и српски синови
 Тешки дани многи су минули

Сада дошли нама дани бољи
Ићи ћемо по Божијој вољи
Сад вас шаљем на ту Јужну страну
Нашу тужну земљу уплакану
Браћо моја понос је и дика
Погледати Дражиног војника
Млади момци лица избријана
Црне косе лепо очешљане
О појас им бомбе повешане
Још модерно свако оружје носи
Куд се креће свако се поноси
Пушке зорке лаки митраљези
Што послаше браћа нам Енглези
Наређење нама се издаде
Војска одмах за полазак стаде
Развише се свилени барјаци
Притегосмо на ноге опанци
Исуово име поменусмо
По четама Топлици кренусмо
Прегазисмо Сврљишку планину
Ухватисмо нишавску долину
Па дођосмо на Суву Планину
Код Виктора главнога судије
Команданта Источне Србије
Да ти брате беше погледати
Кад се војска стаде покретати
Муњевитог пешачкога тутња
Планина се из темеља љуља
Сад пређосмо и Суву планину
И сиђосмо доле у равнину
Барбеш село прво нам је било
Нашу војску лепо је примило
Лакошница последње нам село
На Мораву што беше засело
У то село ми смо заноћили
Али нисмо ноћу преноћили
Ноћу тачно у дванаест сати
И војска се поче покретати
С десне стране моравске обале
Војска иде нико не говори
Топло време ником није зима
Сваки војник одстојање има

Код Моравску ћуприју стигосмо
 Још с некима ту се састависмо
 Сачекасмо док сва војска дође
 Па тек да се прек Мораве пође
 Јер ћуприја беше оборена
 Откинута у воду панула
 Бунтовници мост су оборили
 И Србији прво добро дали
 Да их онда држимо на миру
 Да нам пруге мостове сатиру
 Побише нам највиђене људе
 Српска војска то ли ће да буде
 Бескућници што Бога не моле
 Домовину државу не воле
 Наређење нама се издаде
 Војска онда прелазити стаде
 Све пажљиво нога је пред ногу
 Да не бисмо панули у воду
 Кад смо били с оне стране воде
 Једна група у патролу оде
 Да извиди пролазе и стазе
 Где ће моћи трупе да пролазе
 Сада напред треба да крећемо
 Главну пругу треба да пређемо
 Два бункера ову пругу бране
 Један с леве други с десне стране
 У бункеру бугарске су страже

 Лепо пругу пређосмо на миру
 Мислили смо неће да се диру
 На петстотин метра измакосмо
 Винограде уз брдо хватисмо
 Тад Бугари нешто се сетише
 На нас одмах ватру отворише
 Од Бугара Срби се не боје
 Већ у строју стрељачкоме стоје
 Тад наредба нама је издата
 Да не треба ватра да с отвара
 То Бугарин хоће да нас проба
 Неће бити ту никаква борба
 С Бугарином тако смо ти прошли

И онда смо даље путем пошли

Кад се сетим за другове наше
Који тамо браћо попадаше
И невини своју крвцу даше
Од те муке и од љутог јада
Кад се сетим не могу да пишем
Срце стане и само уздишем
Нећу браћу ништа да величам
Већ истину тачно ћу да причам
Куд смо пошли како смо прошли
И како смо натраг кући дошли
Ту кренусмо здраво отидосмо
Пусте шуме пропланке пређосмо
И шумарке тескобе незгодне
Све пустаре долине безводне
Кад се сетим мене туга мори
Нигде птице да видиш у гори
Све је лоше брате кад замислиш
Ништа живо не можеш да видиш
Црне облаке виле збијају
Пусто место ветри завијају
Свуд околу тама ухватила
Сад почујте браћо моја мила
У даљини села се видила
Пуста села проклета му била
Војска јоште у њих дошла није
А звоно је почело да бије

Звоно зато намештено било
Извештају узбуне служило
Све је овде баш у лошем стању
У Горњем и у Доњем Бријању
На сред села основна је школа
Партизанска свуда је парола
Свуд по школи свуд по написима
Исписано црвеним словима
Ту је било свих њихових знака
Срп и чекић звезда петокрака
Брозо Тито Рибар и Пијаде
И још много и Бог их не знаде
Ту седосмо дуго посматрасмо

Узбуђени то чудо гледасмо
То је било дању око подне
Из даљине дигосмо колоне
С десна стране Биљанице села
Велика се колона отегла
И низ брдо почеше да слазе
Ал то наши осматрачи спазе
Команданту осматрач отиде
Те извести нека војска иде
Тада виде Виктор команданту
Брже рече своме ађутанту
Да коњички ескадрон пошаље
Да извиди како је и шта је
Да видите коњанике наше
Када своје коње појახаше
Карабине своје пригрлише
У Косанчић црква је имала
Накажена као каква штала
Ништа нигде у цркви не има
Нит иконе ту по зидовима
Побацани барјаци и свеци
Олтар срушен побаци крсти
Још Исусу исечени прсти
Ово чудо дуго посматрасмо
Узбуђени то чудо гледасмо
Сада браћо на лијевој страни
Посели су љути партизани
Известише да их много има
Наш батаљон доделише њима
Баш четврти Сврљишке бригаде
Велике је починио јаде
Где се каква опасност покаже
Они одмах наш батаљон траже
Највелике муке је сносио
На две чете подељен је био
Храбар Бајић наш батаљон води
Славни вођа у овој незгоди
Храбар човек раста је висока
Брз и хитар зечијега скока
Сунце зађе мрак на земљу паде
И чекања сада нема више

У коштац се војске ухватише
 Пушка пуца а митраљез пишти
 Многе мајци синове уништи
 Да је ово суђено од Бога
 Ударио брат на брата свога
 Кум на кума и отац на сина
 Страшно време несрећна година
 Није браћо то било од воље
 Да брат сада свога брата коље
 Сунце зађе да не гледа јаде
 И на једном силна ватра грмну
 Као каква божанска чудеса
 Модар пламен обави небеса
 Тамно беше ништа се не чује
 Само ветар тихо подувује
 Шта се сада у потаји спрема
 Који веру Исусову нема
 Са свих страна само ватра сева
 Само видиш мртва глава зева

Псују Тита а псују и Краља
 Један добар а други не ваља
 Дражини су блокирани били
 Затекли се у школској авлији
 Бомбе праште а жртве падају
 У ранама сви се превијају
 Ту је браћо страшна борба била
 Да си птица па да имаш крила
 Да се дигнеш небу у висине
 Па да видиш војска како гине
 Сву авлију мртви испунише
 Преко мртвих живи прегазише

Драга браћо и дружино мила
 Када дође ноћ и дуга зима
 Прочитајте ову песму свима

Тамо расло борје и јасење
 Међу нама здравље и веселе.

СМРТ ЈОСИПА БРОЗА ТИТА

Чујте песму двадесетог века
 стаде срце највећег човека
 од металца и сељачког слуге
 бунтовника из прошлости дуге
 комунисте и храброга борца
 несврстане политике творца.
 У хиљаду деветој стотини
 осамдесет тој тужној години
 четвртога у месецу мају
 када биљке знак живота дају
 у три сата и нешто минута
 храбро срце Титово ућута
 на екрану угаси се слика
 наслути се жалост превелика.
 Из Љубљане слободарског града
 тужна вијест стиже изненада
 тужна вијест у свијет се вину
 стаде срце великоме сину
 хуманисте прекаљеног борца
 целом свету великога оца.
 Глас сирене од Плавога воза
 опрашта се од Јосипа Броза
 још тужније фабричке сирене
 огласише жалост земље целе
 на црквама јавише се звона
 кроз улице потече колона
 кроз градове и сва редом села
 опрашта се наша земља цела
 од Триглава па до Ђевђелије
 не чује се песма као прије
 од Приморја и Бачке равнице
 суморно је уплакано лице
 тужна вијест као с неба паде
 запрепасти све старе и младе.
 Своју жељу не може да скрива
 мртав Тито и самит сазива
 ни даљина никоме не смета
 да с поклони грађанину света
 да са тугом и болом у мноштву

и последњу одају му пошту
деченију прослави девету
опроштајну да прими штафету
и на гробу сви да се закуну
идеали да му не иструну
и последњи завет да му приме
да у свету више се не гине
и његове приме идеале
све државе велике и мале.
Да се нико не меша у туђе
несврстану политику уђе
да се нико не меша у веру
да плодове сви у миру беру
оружјем да нико не звецка
у слободи да нам живе деца
да богати сироте помажу
и нације међусобно слажу.
Из Љубљане Клиничкога центра
апел стиже државнике света
целом свету упућује смело
за живота започето дело
председнику Совјете Брежњеву
Америчком лидеру Картеру
источнога и западног пакта
да у свету сви живе без рата
и да следе политику мира
несврстане да нико не дира
слобода је највеће имање
несврстаност и разоружање.
Велико је свето дрво пало
ал је корен дубоко остао
из корена пустиле се гране
на све земље и све океане
потекле су сузе као река
за херојем двадесетог века
целу земљу сузама залише
у дубину земљу натопише
да се корен никад не осуши
и слобода да се не угуши.
Сваког боја добио си битку
преживео Стаљинову чистку
преживео офанзиву пету

деценију дочеко девету
 на Дрвару из прошлога рата
 преживео нападе десанта
 пола века Партију водио
 и никад се није уморио
 само једну жељу не оствари
 да нам Тито што прије оздрави.
 Живећемо у слободи срећно
 и певати нашу песму вечно
 „Друже Тито ми ти се кунемо
 да са твога пута не скренемо“
 цео народ са тобом се диви
 твоје срце у народу живи.
 Гајићемо ми твоје имање
 несврстаност, самоуправљање.
 Твоје гесло примили смо чисто
 чуваћемо братство и јединство
 твоје срце остаје у нама
 вечна слава и на свему хвала.

Белешка о аутору и песмама

Миле РАДОСАВЉЕВИЋ (1919–2002, село Периш, општина Сврљиг) у сеоској школи стиче основно образовање. Уз гусле свога оца, Стевана Радосављевића, и његово певање, најраније се сусреће са епском песмом у њеном основном, интерпретацијском облику. У време Другог светског рата мобилисан од стране Дражиних четника, неколико месеци проводи у рату као писар и глас народа који војнике бодри својим песмама. Након рата, на дужности је партијског секретара у селу, потом је чиновник у Срезу Сврљишком, књиговођа у сеоској задрузи, затим службеник Шумске манипулације у Пасуљанским ливадама где, након рада у Крушевцу, постаје и управник предузећа. Пословну каријеру завршава као благајник у Дому здравља у Сврљигу.

Увражено је мишљење да епска поезија ишчезава након Балканских ратова о којима имамо последње записане епске песме без потписа онога који их је певао. Тако предата одвајкада у аманет колективу, брисала је имена аутора, што је, по свему судећи, импулс који је неколико деценија пратио и Миле

Радосављевић, казујући своје песме слушаоцима, никако их не предајући папиру и слову.

Читајући његове епске песме из рукописне заоставштине, уочавамо однос аутора према епској песми као колективном наслеђу. Он поштује многа правила усмене епске поезије и на њима темељи своје певање – 1) настанак песме непосредно после догађаја, 2) симултаност стварања, интерпретације и прихватања уметничког дела, 3) употребу десетерца, једноставног и лако прихватљивог народног стиха, 4) коришћење иницијалних и финалних епских формула, и 5) коришћење стереотипних синтагматских спојева, који у овој поезији добијају место неконгруентних атрибута градећи необичне, али доиста естетски прихватљиве, нове стиховне конструкције.

У имену и делу Милета Радосављевића налазимо типичног епског певача чији је песничко-карактерни лик увек тежио поистовећивању са колективом. На синхронном нивоу сада можемо закључити да се епски дискурс завршава на крају 20. века поезијом коју презентујемо по први пут у једном књижевном часопису.

Избор из рукописне заоставштине који је пред нама указује на друштвено-политички ангажман који је имала песма Милета Радосављевића у време певања, али и на једну важну црту његове песме, а то је да су све пре свега хроничарске, у чему је њихова прва историјска вредност, а потом и да су мотивске (мотив смрти владара) чиме се уводи јак културно-естетски ниво који, опет, даље, упућује на особености језика и стиха.

Био актуелни учесник или само хроничар свога времена, Миле Радосављевић пева из грла свог народа бојећи песме јаким емоционалним набојем, композицијски их перфектно градећи, уметнички обликујући како карактере протагониста тако и епску фабулу. Свим овим нуди нам нов увид у епско стваралаштво нашег народа и готово да представља песнички феномен без преседана.

Хуманист и алтруист, пацифиста по опредељењу, овај велики глас нашег завичаја поспешује у уверењу да се жила песничког духа народа и након стављања индивидуе у први план (уметничка поезија након романтизма) и даље крунила и налазила извор онамо где нов песнички израз још увек није био стигао – у планинским масивима источне Србије, а понајвише у нетакнутим пределима сврљишког краја.

Све оно што прати причу песникована Милета Радосављевића, од певања по дужности и унутрашњем осећају, преко

идентификације са могућностима разумевања и примања песме своје сабраће, ванредне рецитаторске фонолошко-емотивне интерпретације која је многе доводила до суза, до коначног записивања песама, мистификује књижевне еволутивне токове остављајући читаоца да онемелим тоном пажљиво пребира по културно-историјском и психо-биолошком контексту у чијим се оквирима корелативно круни ова поезија.

Из песничког рукописа, који нам оставља крајем двадесетог века сам откуцавши на писаћој машини, по памћењу, све своје десетерачке стихове, овде доносимо хронолошки одломке песама *Погибија краља Александра у Марсељу 1934. године* и *Агресија у Топлици – Косанчић 1943. године* те исцела песму *Смрт Јосипа Броза Тита*.

Сва имена поменути у песмама као и сами догађаји, историјски су веродостојни и тачни.

На моменте беспрекоран песнички стандардни језик садржи у себи примесе сврљишког говора (нпр. општи падеж, неправилна множина, изостајање гласовних алтернација), модерног говора (велики број туђица), усменог епског говора и ијекавштине (нпр. „бијели двори“, „вијест“ – види више у песми *Смрт Јосипа Броза Тита*), лепе стиховне конструкције (од којих је можда најлепша паралелна рима: „Олтар срушен побацани крсти/ Још Исусу исечени прсти“).

Назив избора *Јеванђеље* узимамо према једној од песама из рукописа индикативног наслова *Србија данас /Јеванђеље/*.

Напомињемо да је песме аутор откуцао без интерпункцијских знакова. Од чега донекле одступа једино у песми *Смрт Јосипа Броза Тита*. Да је интерпункцију и њену употребу познавао, то свакако стоји. Стога, песме доносимо у њиховом изворном облику.

Захваљујемо др Љубинку Радосављевићу, сину господина Милета Радосављевића, на посуђеној грађи и предаји рукописне заоставштине.

Приредила и белешку сачинила,
Милица Миленковић

Јакша Динић

ТОПОНИМИЈА БЕЛОГ ПОТОКА, БОЖИНОВЦА И СВРЉИШКЕ ТОПЛЕ

У току 2008. и 2009. године сакупљао сам по тзв. *Западном делу књажевачке територије* топономастичку грађу (двадесет села) о чему сам сачинио и одговарајући рукопис из којег издвајам топонимију три села која по природи припадају сврљишком крају (Бели Поток, Божиновац и Сврљишка Топла) и прилажем их реномираном часопису *Бдење* ради објављивања. Грађа је бележена према упутствима Одбора за ономастику САНУ.

БЕЛИ ПОТОК

Бѐли Пóток

Етник: Белопотóчанин, Белопотóчанка.

Ктетик: белопотóчки.

Село Бели Поток се налази на двадесетак километара западно од Књажевца, испод планине Врлејице, на потоцима Поповац и Горње ждрело, који се у њему и састају.

Почетком XXI века у селу је у 148 домаћинстава живело 247 становника, просечне старости 68,8 година. За последњих нешто више од пола века становништво се смањило за више од 8 пута. По пописима имало је: 1948. г. 1475 становника, 1953. 1498, 1961. 1327, 1971. 1030, 1981. 678, 1991. 446, 2002. 247, а данас 180. Становништво је опадало природним путем и исељавањем. Исељавање је ишло првенствено према Књажевцу, али и другим градовима. Становници су Срби православне вере. Баве се земљорадњом и сточарством. Сеоски атар велик је 3 611 хектара. Има доста голети, поглавито више села.

Према месној легенди село потиче из XIV века и сматра се да су његови ратници учествовали у боју на Косову. Релативно велику старину села потврђује турски попис из 1455. године, када се Бели Поток (*Бело Поток*) спомиње као село од 54 домаћинства и порезом од 5 170 акчи (Лукач, Д. – *Видин и Видинският санджак през 15–16 век*, Софија 1975, стр. 78). Међутим,

за учествовање у боју на Косову немамо писаних података. Исти попис спомиње и селиште Бели Поток на коме се сеје јечам и одакле се убира приход од 180 акчи (Лукач, *Видин* 80). По поименичном попису од 1478–1481 год. Бели Поток има 92 становника и плаћа обавезе од 8 228 акчи (Бојанић, Д. – *Фрагменти једног збирног и једног опширног пописа Видинског санџака из друге половине XV века*, *Miscellanea 2* Историјског института, Београд 1973 стр. 144–145). Пописом од 1560. године *Бели Поток* заједно са селиштем свом тимарнику Кејвану плаћа порез од 8 659 акчи (Лукач, *Видин* 135). У свему, у средњем веку, Бели Поток је био значајно село, какво је остало све до најскоријих времена, када је нагло поклекло. Сматра се такође да су неки стари зидови, који се данас једва распознају, остаци турске куле из периода читлучења. То има извесних основа у податку који је (1784) оставио аустријски ухода Франц Ксавер Покорни наводећи да Бели Поток поред 80 хришћанских има и једну турску кућу. Та кућа би могла бити она кула из народног памћења (Д. Пантелић, *Војно географски опис Србије пред Кочину Крајину*, Споменик СКА LXXXII, други разред 64, Београд 1936, 34). У вези са кулом предање помиње неког осиног субашу који је узнемиравао сеоске жене и девојке и кога је на крају убио хајдук Илија Горканић, потоњи учесник у Првом српском устанку и Хајдук Вељков војник.

Бели Поток је добио основну школу 1891. године. После Другог светског рата била је то велика осмогодишња школа, у којој је српски језик предавао наш познати лингвиста проф. Недељко Богдановић. Данас у Белом Потоку нема ђака.

Село све до поткрај XIX века није имало цркву. Најпре је постојао један крст са вењаком, где су обављани верски обреди, потом је 1893. подигнута капела, а 1895. изграђена црква посвећена Богородици, која и данас стоји. Она опслужује неколико села: сам Бели Поток, затим село Варош, Палилулу, Сврљишку Топлу, Скробницу, Божиновац и Мечи Дол. Пре тога сељани су се служили делом црквом у селу Нишевцу, а делом и црквом у Васиљу. Постоји и једно црквиште посвећено Св. Арханђелу, од којег се још виде само зидине темеља. Народ верује да је ту била црква из Немањиног доба, коју су потом срушили Турци. Касније је на томе месту подигнут камени крст који и данас стоји, ограђен тарабама и мало нахерен.

Сеоске заветине су Ђурђевдан, Спасовдан, Св. Никола, Св. Тројица, Св. Петар и Павле и Богородица.

Суседна села су: Скробница, Божиновац, Галибабинац, Мечи До, Сврљишка Топла и Васиљ.

Информатори: Љубиша Савић (1950), Малиша Матеовић (1969).

Топонимија

Арничје, ливаде, шума.

Ба́ра, њиве.

Ба́рановац, поток, њиве, шума.

Батинац, њиве.

Бежа́новац, ливаде, пашњак, шума.

Бе́ли брѐг, њиве.

Бе́ли ка́мен, вис (635 м), њиве, воћњаци.

Бе́лина, њиве, шума.

Бите́новац, шума.

Божáновица, ливаде, шума.

Божиновачки пут, пут за село Божиновац који се одваја од Моравског пута.

Бранковска чешма, чесма.

Буковик, шума, поток.

Варнички вр, брдо, борак.

Ве́јничиште, ливаде, шума, пашњак.

Ве́љинци, махала названа по истоименој породици.

Вирови, њиве.

Висо́ка пла́нина, вис (865 м), голет и нешто шуме у нижим пределима.

Вла́шки кла́данац, извор, ливаде, шума.

Вра́л, в. Орал. (*Врал*, можда, Врело).

Вре́ло, извор, ливаде.

Вре́лско ждрело, шума.

Врле́јица, планина.

Вујин крс, њиве, усамљени гроб.

Вукшинац, грабова шума.

Вучинци, махала названа по истоименој породици.

Галибабински пут, пут за село Галибабинац.

Главичица, њиве, шума.

Голе́ма орница, ливаде, шума.

Го́рње ждрѐло, шумовита дубодолина којом тече лева састаница потока Долчинца.

Го́рњи Мо́ст, њиве.

Гробље, сеоско гробље источно од села, у подножју Оденца.

Грујин дел, вис (577 м), ливаде, пашњак, шума.

Гурдинци, махала названа по истоименој породици.
Дејанов камен, каменито земљиште, пашњак.
Деригаће, ливаде, њиве.
Длибока падина, ливаде, шума.
Долњи Мост, њиве.
Долчинац, поток који настаје сједињавањем потока Поповца и Горњег ждрела, шума.
Драгин кладанац, извор.
Дреновик, ливаде, шума.
Дубрава, вишњар.
Дурча падина, њиве.
Ђуричина падина, њиве.
Заугаље, обрадиво земљиште, пашњак.
Иванова шума, њиве, шума.
Ивање распође, ливаде, шума.
Иврал, в. Орал.
Језеро, поток.
Јованов дел, њиве, пашњак.
Јовинци, махала названа по истоименој породици.
Каркини, махала названа по истоименој породици.
Клање, ливаде, шума.
Класни дёл, њиве, ливаде, шума.
Код цркву, део села око цркве.
Код школу, део села око школе.
Којин крс, њиве, ливаде, шума.
Корита, више извора на једном месту, шума.
Кошеви, њиве, ливаде, шума.
Крстацац, вис (810 м) шума и голет си. од села.
Крушарје, њиве.
Кузмин камен, камењар источно од села, њивице.
Кулиште, трагови турске куле у селу, воћњак.
Кут, голи вис (925 м).
Лесковик, шума.
Ливађе, шума, ливаде.
Липје, ливаде, шума.
Љубина воденица, воденица и околно земљиште.
Љути вр, вис (669 м), шума.
Мамутица, њиве.
Мариновци, махала названа по истоименој породици.
Марков мост, њиве, шума.
Мечидолски пут, пут за село Мечи Дол.

- Милéнов вр, пашњак.
Милошевица, шума.
Миљковћанац, њиве.
Мининци, махала названа по истоименој породици.
Моравски пут, пут према Јужној Морави.
Мóст, њиве, воћњаци, западно од села.
Мрдинци, махала названа по истоименој породици.
Мрљинци, махала названа по истоименој породици.
Над гробље, шума.
Нерéзина, шума, пашњак.
Огња́новци, махала названа по истоименој породици.
Огра́овица, вис (839 м), шума.
Оде́нац, голо купасто брдо (881 м), пашњак и нешто шуме у подножју, источно од села.
Озимица, обрадиво земљиште, шума, западно од села.
Ора́л / Урал / Иврал / Врал, према турском попису из 1483. године било је ненастањено сејалиште села Бели Поток.
Ота́ва, њиве.
Падиница, ливаде.
Пења́же, ливаде, шума.
Пећа́нци, махала названа по истоименој породици.
Пе́шинци, махала названа по истоименој породици.
Пло́чник, пашњак.
Под гробље, пашњаци, ретко дрвеће.
Попо́ва крушка, њиве.
Поповац, чесма, поток – десна саставница потока Долчинца, шума.
Поповица, ливаде, шума.
Поткрај, обрадиво земљиште.
Преод воденице, три воденице.
Преод, поток, шума.
Припеч, шума, пашњак.
Пу́рин де́л, ливаде, пашњак.
Раде́нковци, махала названа по истоименој породици.
Раки́нац, шума.
Раскрсје, њиве.
Ра́сове, шума.
Ра́шковица, њиве, шума.
Ридинац, извор, чесма, поток, обрадиво земљиште.
Рт, ливаде, пашњак, шума.
Са́винци, махала названа по истоименој породици.
Саки́нац, чесма.

Свѣти Јовáн, заветни крст и записно дрво.
Свѣти Рáнђел, црквиште од којѣга се и данас виде зидине теме-
ља црквене грађевине.
Сѣлиште, ливаде, пашњаци.
Сѣљачица, њиве.
Скробнички пут, пут за село Скробницу.
Сливје, ливаде, шума.
Солитѣри, путоказна табла на улазу у село на којој су приказани
солитери, као знак за насељено место.
Сóпот, ливаде.
Срѣдњи вр, вис (898 м), пашњак, шума.
Срѣдњи рт, вис (847 м) ливаде, пашњак, шума.
Срѣјинци, махала названа по истоименој породици.
Станисловци, махала названа по истоименој породици.
Стóјковци, махала названа по истоименој породици.
Странá, обрадиво земљиште.
Стубал, извор, шумарци, њиве.
Тиљѣштица, кладенац.
Тлáсти дѣл, њиве, шума.
Топалски пут, пут за Сврљишку Топлу.
Тóшинци, махала названа по истоименој породици.
Трáп, њиве, ливаде.
Трѣштена бука, брдо, шума.
Тршевина, ливаде, шума.
Турска страна шума, пашњак.
Урáл, в. Орал.
Цѣрје, шума.
Црква, сеоска црква посвећена Богородици.
Црквиште, њиве.
Чантраковица, њиве.
Чивијáрска воденица, воденица и околно земљиште.
Чивијáрци, махала названа по истоименој породици.
Чртовац, вис (657 м), шума.
Цáјина бáра, њиве, ливаде.
Шамак, извор који су каптирали за сеоски водовод сељани
Сврљишке Топле.
Шантраковица, њиве.
Школа, велика школска зграда некадашње осмогодишње шко-
ле, данас без ђака.

БОЖИНОВАЦ

Божиновац

Етник: Божиновчанин, Божиновчанка.

Ктетик: божиновски.

Божиновац је мало, али старо село. Налази се на 25 километара западно од Књажевца, односно пет километара иза Белог Потока. Лежи на прилично стрмим странама Безименог потока. Одасвуд је опкољено столетном шумом. Док путујете асфалтним путем кроз мрачну шуму, стрепите да ли вас пут води тамо камо сте се упутили или незнано куд.

Почетком XXI века у селу је у 19 домаћинстава живело 26 становника просечне старости 71,8 година. У последњих нешто више од пола века број становника се кретао овако: године 1948. 259 становника, 1953. 247, 1961. 206, 1971. 136. 1981. 88, 1991. 66, 2002. 26 и данас 14 остарелих житеља. Број становника се, дакле, смањило 18,5 пута. Становници су Срби православне вере. Баве се, или боље, бавили су се, земљорадњом и сточарством. Сеоски атар има 757 хектара, делом обрадиве, делом шумовите, делом камените земље.

Божиновац се први пут спомиње у турском попису из 1455. године као село *Божинофче* које је имало 14 домаћинстава и своје тимарнику, диздару Сулејман бегу, сину Кара Богдановом, плаћало 945 акчи на име пореза (Лукач, *Видин* 80). У попису од 1560. наводи се у истој графици (*Божинофче*), а налази се у тимару Мустафе, сина Исмаиловог, са обавезом од 3 071 акче (ib. 134).

Божиновац никада није имао школу. Деца су учила у Белом Потоку. У Божиновцу данас нема деце, а ни у Белом Потоку школе. Село нема цркве, нема продавнице, нема кафане. Има гробље.

Суседна села су: већ спомињани Бели Поток, затим Скробница, Ново Село, Раденковац, Галибабинац и Мечи Дол.

Информатори: Томислав Димитријевић (1933), Живка Димитријевић (1934), Драгиша Михајловић (1932).

Топонимија

Бабинац, поток.

Бараковац, поток, њиве, шума.

Батаџац, њиве, шума.
Балџина страна, шума.
Безимени поток / Поток, поток који протиче кроз село.
Бела река, поток.
Белопоточки пут, пут за с. Бели Поток.
Белица, поток, шума.
Битеновац, поток, њиве, ливаде, шума.
Божиновска врвина, сеоски пут из Мечјег Дола за Божиновац.
Божиновски голи вр, пашњак, шума.
Брестарје, њиве, ливаде.
Буковик, шумовита планина.
Вртача, њиве.
Голи вр, врх (941 м), пашњак.
Грдобран, њиве, шума.
Гробље, сеоско гробље у шуми, западно од села.
Дебели рт, вис (896 м), пашњак, шума.
Дибока падина, шума.
Долина, поток.
Дубравица, њиве, шума.
Ждрело, поток, шума.
Жеженац, голи вис, пашњак.
Јазбине, шума.
Корито, извори, ливаде.
Крагујевица, вис (834 м), шума и голет.
Крстови, два заветна крста један поред другог, више пута.
Кут, вис (925 м), ливаде, шума.
Лесковик, њиве, ливаде, шума.
Ливађе, ливаде, њиве.
Мерковица, њиве, шума.
Мерковица бара, њиве.
Милановци, махала названа по истоименој породици.
Овчиште, шума.
Ограовица, обрадиво земљиште.
Озимица, обрадиво земљиште, шума.
Оконица, вис (974 м), пашњак.
Павловци, махала названа по истоименој породици која у њој живи.
Палкићи, махала названа по истоименој породици.
Петровци, махала названа по истоименој породици која у њој живи.

Пироћанци, махала названа по истоименој породици која у њој живи.

Плевњиште, њиве, шума.

Пловчи бара, њиве, ливаде, шума.

Поткрај, њиве, пашњак.

Поток, в. Безимени поток.

Прлина, пашњаци.

Пурин дел, њиве, ливаде, шума.

Пут за Галибабинац, пут за сврљишко село Галибабинац.

Пут за Мечи Дол, пут за сврљишко село Мечи Дол.

Пут за Скробницу, сеоски пут за село Скробницу.

Пут за Трапчићи, сеоски пут за брдо Трапчићи.

Равно пладниште, шума.

Разлуци, поток, шума.

Росуља, њиве.

Скок, пашњак, шума.

Старо лојзе, шума.

Стојановци, махала названа по истоименој породици.

Стојковица, пашњак, шума.

Сува белица, шума.

Телесица, њиве, шума.

Терзијци, махала названа по истоименој породици.

Трап, шума.

Трапчићи, вис (838 м), пашњак, шума.

Трештена бука, пашњак.

Цветановци, махала названа по истоименој породици.

Чешма, чесма са четири луле на улазу у село.

СВРЉИШКА ТОПЛА

Сврљишка Топла

Етник: Топалац, Топалка.

Ктетик: топалски.

Сврљишка Топла се налази на двадесет киломеара, више југозападно него западно од Књажевца. Лежи уз леви бок велике клисуре на Сврљишком Тимоку, познате по многобројним тунелима и железничким мостовима, којом пролази железничка пруга Ниш – Прахово. До села се стиже асфалтним путем после левог скретања са регионалног пута Књажевац – Бели Поток.

Првих година XXI века у селу је у 65 домаћинстава живело 112 становника, просечне старости 70,4 године. За последњих нешто више од пола века број становника се кретао овако: године 1948. 691 становник, 1953. 698, 1061. 595, 1971. 477, 1981. 333, 1991, 212, 2002. 112, данас 90. Становници су Срби православне вере. Баве се земљорадњом и сточарством. Сеоски атар велик је 1 639 хектара.

Село је добило основну школу 1929. године. Данас школе нема.

Предање каже да је село старо преко четиристотине година. Најпре су била два мања насеља, једно у Брестовцу, а друго у Вркни. Када је запретила куга становници су та места напустили и преселили се у поток Задну. Старину села потврђују турски пописи XV–XVI века. Они не спомињу изричито село Сврљишку Топлу, него попис из 1455. године наводи село *Зидну* које је лежало у потоку Задни, који је нешто северозападније од данашњег села, тако да би се могло схватити да је Топла континуанта села Зидне. Зидна је била додељена двојици тимариота: Емиру и Алију. Емиру шаху припадао је део села са 28 домаћинстава, једном удовицом и приходом од 1 752 акче, а Алију, сину Калаузовом, други део од 24 домаћинства, једном удовицом, једним нежењеним и приходом од 1 716 акчи. Обојица тимариота имала су обавезе у одбрани тврђаве Сврлига (Лукач, *Видин* 80). По опширном попису из 1478–81. године село *Зидне* опет је у поседу двојице тимарника: Хамзи припадају 69, поименице пописаних, становника и порез од 4 063 аспре и део селишта Козница, које је празно, а Муси 59 становника, приход од 5 941 акче и део селишта Кознице (Бојанић, *Фрагменти* 155–158). Године 1560. село је пописано под именом *Зедне* и изричито је наглашено да спада у нахију Сврлиг. Сада је било подељено у четири тимара са укупним обавезама од 8 540 акчи (Лукач, *Видин* 156). Д. Б. Лукач, преводилац и издавач ових турских пописа, село Зидну није успела да убицира. То насеље је после нестало. Данас је непознато који је мотив утицао да село добије име Топла. У оваквим случајевима се обично помишља на неки топли извор. Постављао сам саговорницима питања у том правцу, али они нису спомињали никакав значајнији извор, поготово не топли извор. Говорили су како су од вајкада оскудевали у води, па су морали чак да моле Белопоточане да им дозволе да каптирају један њихов извор за свој сеоски водовод, од чега су успели да подигну само две јавне чесме,

на којима је цело село захватало воду за кућевне потребе и за појење стоке. Тек кад су узели воду из Тимока, код Сињег вира, увели су водовод и по кућама „као у граду“. О називу насеља један од информатора је спомињао да се село некада звало *Топњн* и да је од тога настао назив Топла, а други су препричавали догађај како је у њихово село једном приликом дошао турски субаша из села Вароши и како се жалио да му је овде много топло, и да је од тога „топло“ селу настало име Топла, а да је касније добило атрибут сврљишка – Сврљишка Топла, да би се разликовала од једне друге Топле у близини, од Шуман Топле. Каниц Топлу представља као имућно село (Ф. Каниц, *Србија, земља и становништво* 2, Београд 1985, 366). И заиста, она и данас изгледа једрије од осталих села у суседству. Насеље је у току своје историје мењало места и имена. Данас на улазу у село стоји путоказна табла на којој пише: „Сврљишка Топла – Центар Света“. Можда ће и ово последње некада ући у топонимију.

Суседна села су Васиљ, Бели Поток, Нишевац, Миљковац, Орешац и Подвис, која су сва, сем Белог Потока, доста удаљена од Топле.

Информатори: Верољуб Миладиновић (1932), Миодраг Кодић (1950).

Топонимија

Алилова падина /Алим Пашина падина, њиве.

Алим Пашина падина, в. Алилова падина.

Баба Ђурђина црква, остаци зидина некадашње цркве код којих се народ окупља на Велики петак.

Баба Милевина црква, камени крст око којег се жене окупљају на Велики петак.

Базар, каменито земљиште.

Бара, обрадиво земљиште.

Багинац, њиве.

Бећировача, њиве, шума.

Бобовиње, њиве, ливаде, шуме.

Брестовац, њиве; место на коме се некада налазило село.

Брестовчани, махала названа по истоименој породици.

Ваздушна бања, новији, колоквијални, назив за Варнички врх, в. ниже.

Варнички вр, вис (722 м) на граници према Белом Потоку, борова шума.

Висока плáнина, голо брдо.
 Влáси, махала названа по истоименој породици.
 Војини, махала названа по истоименој породици.
 Врбица, поток, обрадиво земљиште.
 Вркна, каменито земљиште, клисура; место где је некада било село.
 Вучина вртáча, шума, пашњак.
 Главичица, њиве, шума.
 Гладница, њиве, ливаде, место на коме је гробље.
 Говедáрица, њиве, ливаде, пашњак, шума.
 Грдовдан, пашњак, шума.
 Грезáнци, махала названа по истоименој породици.
 Грујница, ливаде, шума.
 Дóлчинац, поток, шума.
 Дóм, задружни дом у центру села који по својим архитектонским решењима одудара од осталих задружних домова у околини.
 Дубје, њиве.
 Дубрáва, њиве, ливаде, шума.
 Ђелинци, махала названа по истоименој породици.
 Ђурђевдан, заветни крст и записно дрво.
 Живáнова ливáда, ливаде, пашњаци, појате.
 Зáгорци, махала названа по истоименој породици.
 Зáдна, поток који се налази нешто северније од даншњег села, према Белом Потоку. Ту су се, према традицији, становници Вркне и Брестовца населили и основали ново насеље, пошто су, пред кугом, напустили своја села. Ово се место спомиње у турским пописима XV–XVI века, в. напред.
 Зáкуће / Зáкучје, њиве, ливаде, шуме.
 Јегáл, обрадиво земљиште.
 Кадијин дéл, обрадиво земљиште.
 Кадијина странá, в. Кадијин дел.
 Клисура, дубоки, тесни и кривудава кањон на Сврљишком Тимоку, каменито земљиште и квргава шума.
 Кóзница, селиште које се помиње у турском попису из 1478. године, данас не убицирано.
 Кривуљица, уски појас слабих њивица и ливада, којим кривуда пут ка Белом Потоку.
 Крушје, поље, њиве, ливаде.
 Кулиште, брдо, шума, пашњак.
 Лештáрковица, храстова шума и пашњаци.

Љути вр, њиве, шуме.
Мамутица, њиве.
Марцуловци, махала названа по истоименој породици.
Масура, слабе њиве и пашњаци.
Медна стена, каменито земљиште и нешто шуме.
Миленов вр, пашњак.
Мргуновци, махала названа по истоименој породици.
Одепац, голо брдо.
Општинске ливада, ливада.
Осој, шума.
Палилулски пут, пут за село Палилулу.
Панталéј, заветни крст и записно дрво.
Петрóвдан, заветни крст и записно дрво.
Планина, грабова шума, пашњак, њиве.
Пóтере f. pl. лепа храстова шума.
Потóк, поток у селу.
Преóд, поток.
Пресека, пашњак, шума (граница према Васиљу).
Радикина страна, шума.
Ракипац, поток, лева притока Сврљишког Тимока.
Рачевица, њиве.
Росуља, плодне њиве и ливаде.
Руја́к, стрма, шумовита лева обала Сврљишког Тимока.
Свéти Илија, заветни крст и записно дрво.
Свéти Рáнђел (x 2), заветни крст и записно дрво.
Свињски ка́мен, стрмо, каменито брдо на левој обали Сврљишког Тимока.
Селиште, баште, њиве, ливаде, јужно од села.
Сињи вир, врело у кориту Сврљишког Тимока одакле је узета вода за градски водовод у Књажевцу и за водоводе неких села.
Ско́к, вис (490 м), утрина.
Спрам селó, обрадиво земљиште.
Стáро селó, њиве, шуме на југоисточном ободу села. Место на коме се некада налазило село, друго име за Брестовац.
Стéпци, поток.
Тáсићи, махала названа по истоименој породици.
Тéмије, каменито земљиште, пашњак.
Телéшица, извор.
Тлáсти дéл, шума, пашњак.
Трс, мочварно земљиште и трска.
Трстéница, поток.
Турска страна, њиве.

Турци, махала названа по истоименој породици.

Унковица, в. Уњкавица.

Уњкавица / Уњковица / Унковица, раније под виноградима, данас напуштено земљиште и шума.

Ускићи, махала названа по истоименој породици.

Цигански дёл, брдо, ливаде, њиве.

Црквиште, њиве.

Црно трње, ливаде, шуме.

Честа, њиве, пшњак.

Чешма / Долњомалска чешма, чесма.

Чешма код задружни дóm, чесма.

Чртовац, шума.

Џувэри, махала названа по истоименој породици.

Ширóка орница, њиве.

Шкóла, зграда основне школе. Данас затворена.

Славиша Миливојевић

ИСКОПАВАЊА АНТИЧКОГ ЛОКАЛИТЕТА ТИМАКУМ МАЈУС У 2015. ГОДИНИ

Овогодишња ископавања античког Тимакум Мајуса наставак су систематских истраживања на овом локалитету из претходних година. За осам година истражен је само мањи део овог археолошки богатог локалитета, који се на основу визуелног рекогносцирања простире на више од пет хектара. Површина локалитета је и већа, пошто Тимакум Мајус са оближњим евидентираним локалитетима у селу Нишевцу и Бањици са Старим градом Сврљигом чини један велики историјски и културно недељиви простор.

Екипа археолога на челу са Владимиром Петровићем (виши научни сарадник Балканолошког института САНУ Београд), Војиславом Филиповићем (Археолошки институт Београд) и Славишом Миливојевићем (руководилац Завичајне музејске збирке у Сврљигу), у сарадњи са институтом Озонијус из Бордоа у Француској и Центром за туризам, културу и спорт из Сврљига, двадесет дана је одгонетала вишевековне тајне закопаног античког града у пољима села Нишевца. Од 15. септембра до 5. октобра је трајало трагање за деловима овог првог познатог античког насеља на римском путу од Ниша према Арчару у Бугарској.

Пројекат већ одавно превазилази локални значај и врши се захваљујући финансијским средствима Министарства културе и информисања републике Србије, уз помоћ локалне заједнице. Морам истаћи, да смо и ове године као и претходних, ископавали на њиви која је приватно власништво, ове године уз дозволу власника Владимира Крстића, коме се на томе екипа срдачно захваљује. Општина Сврљиг је ради омогућавања даљих методичних радова на локалитету покренула поступак откупа појединих, тренутно археолошки најзанимљивијих и најугроженијих парцела, које би тиме постале општинско власништво. Тиме би се покренуо поступак заштите локалитета, али би се створила и могућност за конзервацију и рестаурацију до сада истраженог, као и простор за будући Археолошки парк – Тимакум Мајус. Овим би Сврљиг добио нову туристичку дестинацију, која би се нашла на туристичкој карти Србије и могла да привуче заинтересоване за овај вид туризма.

До коначног решавања ових имовинско-правних односа, били смо принуђени да за овогодишње ископавање искористимо ову једину слободну њиву која нам је уступљена, а за коју нисмо имали претходне геомагнетне снимке. Зато смо рашчистили од растиња одређену површину њиве према истоку и претпостављеном центру насеља и поставили две пробне сонде, на основу визуелне перспекције и површински нађеног материјала, димензија 16 x 1 м.

У првој сонди осим археолошког покретног материјала, делова керамичких и стаклених посуда, металних и нумизматичких налаза, нисмо наишли на остатке објеката до здравце, када је ископавање прекинуто. Друга сонда је већ у другом откопном слоју дала агломерат камења, уз сличан покретни археолошки материјал као у првој пробној сонди. Зато је проширена у димензијама које су дозвољавале суседне њиве, на 17 x 6 м (слика 1).

Слика 1.

За разлику од свих досадашњих ископавања на овом простору, када су углавном ископани остаци зграда и зидова, у овој сонди је откривена једна другачија урбана структура, већа јавна површина са тргом, поплочана каменом, са каналом за одвод атмосферске воде. Поплочавање површине је урађено од већих или мањих камених облутака, делимично од ломљеног камена и фрагментованих античких опека. Такође су константована и два мања објекта, издвојене целине без темеља, са мноштвом скоро целих керамичких судова и фрагментованих стаклених посуда, уз пратеће металне наласке и новац по целој запремини сонде (слика 2). Пронађени керамички и стаклени материјал углавном

чине уломци кухињског покућства, зделе, тањира, лонци и поклопци, који ће бити накнадно обрађени, неки рестаурирани и презентовани јавности. Количина поломљених тегула пронађена по целој површини, као и бројни наласци већих гвоздених клинова указујуна то да је можда цео откривени простор био покривен тегулама са дрвеном конструкцијом крова.

Слика 2.

Која је ближа намена ове јавне површине показаће будућа истраживања. Положај сонде на локалитету даје могућност да је на овом простору или у непосредној околини можда и главни трг, форум, који је имао сваки антички град, а на коме су се окупљали грађани да чују најновије вести, тргују, обаве приватне послове, јер то су били трговачка и верска седишта сваког града, на којима су се налазиле све важне јавне грађевине и храмови.

Од металних археолошких налаза током откривања сонде треба истаћи дводелни бронзани калуп са шарнир механизмом за пломбирање, печатење писама, пакета или робе која се шаље на дужи пут, као и неколико мањих купастих стрелица.

Код нумизматичких налаза доминира ситнија бронза АЕ3 и АЕ4 из IV века, а посебно треба издвојити један денар – суберат Јулије Мамеје из III века.

Цели истражени простор је прекривен земљом измешаном са гарежи, лепом од запечене земље и деловима поломљених тегула, што указује на интензивно страдање целог комплекса у пожару. На ово указују и метални наласци, посебно нумизматички, на којима се виде трагови горења.

Догађања

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ
МАНИФЕСТАЦИЈЕ „ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“ 2015.

На књижевни конкурс расписан поводом манифестације „Дани Гордане Тодоровић“ у Сврљигу 2015. године (рок за слање радова био је од 1. јула до 30. септембра) приспело је 39 рукописа, од којих је 9 дисквалификовано због незадовољавања критеријума конкурса.

Жири у саставу: Злата Коцић (председник), Радослав Вучковић (члан) и Милица Миленковић (члан), од 30 рукописа поезије који су ушли у разматрање, у први круг издвојио је 10 рукописа изузетног квалитета, да би у други круг уврстио у избор за прву награду 5 рукописа.

На последњем састанку одржаном 26. октобра једногласно доносе

ОДЛУКУ

да награду манифестације „Дани Гордане Тодоровић“ 2015.

ДОДЕЉУЈУ

МИРОСЛАВУ ЈОЗИЋУ

(за рукопис поезије „У олуји сламка“)

Рукопис збирке „У олуји сламка“ издваја се по кохерентности, зрелости исказа, однегованој версификацији, успелом продубљивању мотива у оквиру циклуса песама. Све се ово најсрећније сустиче у циклусу „Као усред лавиринта“, свакако најуспелијем и у доброј мери особеном – мери довољној за препознатљивост самосвојног песничког гласа.

У Сврљигу, 26. октобра 2015. године

Злата Коцић, председник жирија
Радослав Вучковић, члан
Милица Миленковић, члан

У ОЛУЈИ СЛАМКА

БОЛНИЦА, КИША

1.

Синоћ током кише посред врелог чела
жацну ме мисао к'о жаоком пчела

да то није киша него пљусак јеке
зрелог саћа језе са планете неке

што је самој себи укинула пута
(као огањ који самог себе гута

а остане само цвилеж бивше твари
и празнина где се хук нўла башкари)

5.

Да ли то још когод у овоме трену
узбрдицом ноћи гура бољке стену

налик тешкој мори (звуку њене јавке
и злосмислу мамца из отровне травке)

или језа само мојом језди тамом
слична овој бољки и очају самом –

пита се док нова мисао ми нађе
на темену пролаз широк к'о безнађе

Уто се још једна чило (да ли слави)
трагом оне прве као гуја сави

6.

Једна одмах поче (чим се мало скраси)
да ми тајне ватре по памћењу гаси

Неколико затим (још црњих од ове)
стадоше да срчу најдавније снове

Једна се осмели (к'о на своме да је)
да исправља моје страсне промашаје

Једна тек пристигла (гласом који пеља)
крете да ми жеље к'о таоце стреља

Све једна за другом ил' раме уз раме
к'о рој љутих оса сјатиле се на ме

7.

Затим прави чопор (разуздана руља)
тих мисли из кише стаде да бауља

Одасвуд кроз тесто мрака ево стижу
и већ ми под косом гнезде се и гмижу

и већ умом зуји блебет њиних прича
и њиних жаока већ се ори цича

а нада да варке шалу фруле са мном
круни се к'о ехо у понору тамном

9.

Слутим да ће опет одавде до јутра
два-три глиба језе што вуку унутра

до самог дна страха у срж своје бити
прво ме пресрести затим обгрлити

и да ћу се тако сједињен са њима
опет наћи негде где ничег неима

А овде уз прозор киша ће да прене
неког сасвим другог непознатог мене

*

Да ли ће до јутра све ово да траје
Слутња бива јача Киша не престаје

12.

Ноћ стањила аршин и по врху бледи
кроз зорину студен цуре дрвореди

Под прозором крошња тџм узрео стреса
с гнезда које празно зуре у небеса

Мисао последња (снемоћала) пузи
по мусавом јутру пуном ноћне слузи

и док ми се собом дан од ноћи дели
она гласом штурим као да ми вели

*Некој лудој звезди прилика се случи
васиону твоје главе да докучи*

ДНО

Да ли је ово суштина дна
кад све је бело свуда – а мрак,
кад јаук жеже ходник и зрак
а нигде лека, и ником сна?

Да ли је ово – што кажу – дно:
у телу немоћ, у крви бол,
у глави пусто к'о леден пол,
а ватра хуји, таласа тло?

Да ли је ово: бити на дну
а бити негде незнано где;
и бити празан кад кажеш: гле
јутро се плаво отима сну?

Да ли је ово: ходати дном
(к'о да се хода кроз какав врт,
ил' кад у смету прави се прт)
а бољка вршља кроз живот хром?

Мирослав Јозић

Белешка о аутору

МИРОСЛАВ ЈОЗИЋ рођен је 1954. у Голобоку код Смедеревске Паланке.

Завршио студије књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду.

Објавио књиге: *Кад се рогати коте* (2002), *Из друге приче* (2003), *Смеј* (2006. и 2007. друго издање), *Камење и дрвље* (2011), *Кратак преглед посртања* (2013) и *Прст на чело* (2014. – награда „Ђурин Шешир“).

Драмски програм Радио Београда је емитовао две његове радио-драме: *Орај, дрво рђаво* (2010), *Утопљеник и двојица* (2012, друга награда за оригиналну радио-драму).

Члан је Удружења књижевника Србије.

Живи у свом родном Голобоку и у Смедеревској Паланци.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.

Посебне захтеве (латиница, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Бдења

<i>Видосав Стевановић</i>	
ДОЛЊА ЗЕМЉА	3
<i>Мићо Цвијетић</i>	
У БЕСУДНОЈ ЗЕМЉИ	13
<i>Мирослав Б. Душанић</i>	
НЕСПОКОЈ	17
<i>Александар Стаменковић</i>	
ВАСКА	23
<i>Злата Коцић</i>	
ТРМКА	58
<i>Братислав Р. Милановић</i>	
КАД КЕСТЕН ОПАДА	61
<i>Бела Тукадруз</i>	
РОМАН СА БУВЉАКА О ЈУНАКУ НАШЕГ ДОБА	65
<i>Живорад Недељковић</i>	
ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО СРЦУ	72
<i>Александар Лукић</i>	
НЕБЕСКА АРАБЕСКА	77

Упознавања

<i>Грегорио Дувивие</i>	
ПЕСМЕ О ЉУБАВИ И БИГ БЕНГУ	83

Тумачења

<i>Мирослав Тодоровић</i>	
ЖИВОТ/НА ЛИРИКА ЕПСКОГ ТКАЊА	93
<i>Милица Миленковић</i>	
MOLSHIC.ME	105
<i>Бранислав Живановић</i>	
ПУТАЊЕ ПРИПОВЕДАЊА	108
<i>Зоран М. Мандић</i>	
САГЛЕДАВАЊЕ ПРОЦЕСА УЗВИШЕНЕ ДУХОВНЕ ЦЕЛОВИТОСТИ ЈЕЗИКА	112
<i>Љубиша Ђидић</i>	
СТРАНСТВОВАЊЕ КАО ДОБРОВОЉНО ИЗГНАНСТВО ..	115

<i>Марко Јовановић</i> НЕЗАБОРАВНИЦА МИЛОЈА ДОНЧИЋА	118
<i>Жељка Аврић</i> БИБЛИЈСКИ ПЛАЧ НА БЕЗОБАЉУ СВЕТА	121

Промишљања

<i>Бранко Горгиев</i> РЕЧ И ТОН	124
<i>Оливер Милијић</i> КОРЕЛАТИВНОСТ ОДЛИКА ТРИВИЈАЛНЕ КЊИЖЕВНОСТИ И НЕЕСТЕТСКИХ ПОТРЕБА РЕЦИПИЈЕНТА	148

Сагледавања

<i>Радослав Војводић</i> ОСОБЕНОСТИ: ЖИВОТ И УМЕТНИЧКИ ЧИНОВИ	154
<i>Мирко Иконић</i> АРХИВИРАЊЕ ЖАЛОСНЕ СТВАРНОСТИ	162
<i>Светислав Влаховић</i> НАД КЊИГОМ ПЕСАМА СУВО ЗЛАТО, ДРАЖЕВАЧКО ГОРДАНЕ БОРАНИЈАШЕВИЋ	169

Баштина

<i>Миле Радосављевић</i> ЈЕВАНЂЕЉЕ	173
<i>Јакша Динић</i> ТОПОНИМИЈА БЕЛОГ ПОТОКА, БОЖИНОВЦА И СВРЉИШКЕ ТОПЛЕ	195
<i>Славиша Миливојевић</i> ИСКОПАВАЊА АНТИЧКОГ ЛОКАЛИТЕТА ТИМАКУМ МАЈУС У 2015. ГОДИНИ	209

Догађања

САОПШТЕЊЕ ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“	213
ПЕСМЕ ИЗ НАГРАЂЕНОГ РУКОПИСА ПОД РАДНИМ НАСЛОВОМ У ОЛУЈИ СЛАМКА	214
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	218